

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
(3 ΧΡΟΝΩΝ - ΠΡΟΔΗΜΟΤΙΚΗ)

Έκδοση πρώτη 2010

Έκδοση δεύτερη 2020

Έκδοση τρίτη (αναθεωρημένη) 2024

Για την αναθεωρημένη έκδοση 2024

Ελένη Λοΐζου- Συντονισμός και Επιστημονική Επιμέλεια

Επιστημονικοί Συνεργάτες

Νόπη Τηλεμάχου - Μουσική Αγωγή

Άντρη Σάββα - Εικαστικές Τέχνες

Νίκη Τσαγγαρίδου - Φυσική Αγωγή

Σταυρούλα Φιλίππου - Κοινωνικές Σπουδές

Σταυρούλα Κοντοβούρκη - Γλωσσική Αγωγή

Λουκάς Λουκά - Φυσικές Επιστήμες

Μαρία Σιακαλλή - Μαθηματικά

Αραβέλλα Ζαχαρίου - Περιβαλλοντική Εκπαίδευση / Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη

Για την έκδοση 2019

Ομάδα Προσχολικής Εκπαίδευσης

Ελένη Λοΐζου – Συντονισμός και Επιστημονική Επιμέλεια

Νόπη Τηλεμάχου

Σταυρούλα Κοντοβούρκη

Μαρία Ηρακλέους

Χρυσάνθη Μελετίου Χαραλάμπους

Ροδούλα Καραπατάκη

Μαρία Σιακαλλή

Ευαγγελία Παναγιώτου

Επιστημονικοί συνεργάτες

Άντρη Σάββα

Νίκη Τσαγγαρίδου

Ευθύμης Κιουμουρτζόγλου

Σταυρούλα Φιλίππου

Σταύρος Φωτίου

Λουκάς Περικλέους

Γιώργος Κάρουλας

Λουκάς Λουκά

Ζαχαρίας Ζαχαρία

Δήμητρα Πίττα

Κωνσταντίνος Χρίστου
Ρίτα Παναούρα
Έφη Παπαριστοδήμου
Κωνσταντίνος Κορφιάτης
Αραβέλλα Ζαχαρίου
Σόφη Ιωάννου Γεωργίου

Ομάδα εκπαιδευτικών

Έλενα Τζιαμπάζη
Μαρία Κυριάκου
Άνθια Μιχαηλίδη
Σοφία Ρωσσίδου
Βαλεντίνα Ηρακλέους
Ελευθερία Κυριακίδου Δανού
Χριστούλα Νικολάου

Όλες οι εκδόσεις στηρίχτηκαν, μερικώς, στην πρώτη έκδοση με τίτλο: Πρόγραμμα Σπουδών ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (2010), «ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΩΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (Γέννηση-6 χρόνων)» (2009), στην οποία εργάστηκαν οι πιο κάτω συντελεστές ως ακολούθως:

Συγγραφή και Επιστημονική Επιμέλεια

Ελένη Λοϊζου
Χρυστάλλα Παπαδημήτρη Καχριμάνη

Συνεργάστηκε ομάδα Νηπιαγωγών

Μαρία Ηρακλέους
Χρυσάνθη Χαραλάμπους
Ελευθερία Κυριακίδου Δανού
Χριστούλα Νικολάου
Βίκυ Καγιά
Αθηνούλα Ιωάννου

Συγγραφή Γνωστικών Αντικειμένων

Νόπη Τηλεμάχου και Ράνια Νεοκλέους - Μουσική Αγωγή
Άντρη Σάββα - Εικαστικές Τέχνες
Νίκη Τσαγγαρίδου και Ευθύμης Κιουμουρτζόγλου - Φυσική Αγωγή
Σταυρούλα Φιλίππου - Κοινωνικές Σπουδές
Ελένη Λοϊζου - Γλωσσική Αγωγή
Χρυστάλλα Παπαδημήτρη Καχριμάνη και Λουκάς Λουκά - Μαθηματικά/Φυσικές Επιστήμες

Περιεχόμενα

Εισαγωγικό Σημείωμα	5
Βασικές παιδαγωγικές αρχές	6
Το παιδί: άνθρωπος με παρελθόν, παρόν και μέλλον	6
Μορφές οργάνωσης της μάθησης	7
- Εις βάθος μελέτη	7
- Παιχνίδι	8
- Κέντρα μάθησης	8
• Ελεύθερο παιχνίδι	9
• Δομημένο παιχνίδι	10
- Δομημένες δραστηριότητες με όλα τα παιδιά	10
Ωρολόγιο πρόγραμμα	11
Ο ρόλος της νηπιαγωγού – παιδαγωγού	14
Ενδεικτικός τρόπος προγραμματισμού – Ιστογράμματα	15
Πολιτισμικός, γλωσσικός και θρησκευτικός πλουραλισμός	22
Διαφοροποίηση	23
Οικογένεια και νηπιαγωγείο	23
Ομαλή μετάβαση από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό σχολείο	24
- Ενδεικτικό πρόγραμμα μετάβασης στο δημοτικό σχολείο	24
Τεχνολογία	26
Αξιολόγηση-Τεκμηρίωση	27
Περιβαλλοντική Εκπαίδευση / Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη	31
Συνδυασμένη εκμάθηση γλώσσας και περιεχομένου – Content and Language Integrated Learning (CLIL)	35
Τομείς ανάπτυξης	36
- ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΗΣΗ	37
- ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ	51
- ΚΙΝΗΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ	55
- ΝΟΗΤΙΚΗ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ	61
Γνωστικά αντικείμενα	73
- ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	74
- ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ	89
- ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ	101
- ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ	118
- ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	129
- ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	141
- ΦΥΣΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ	149

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Στο πλαίσιο της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης του 2010, η ειδική επιτροπή για την Προσχολική Αγωγή με την εμπλοκή ακαδημαϊκών λειτουργών του Υπουργείου Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας (Υ.Π.Π.Α.Ν) και εν ενεργεία εκπαιδευτικών προχώρησε στη διαμόρφωση του νέου Αναλυτικού Προγράμματος για την Προσχολική Αγωγή, το οποίο εστιάζει στις ηλικίες τριών (3) χρόνων μέχρι την εισδοχή των παιδιών στο δημοτικό σχολείο.

Η διαμόρφωση ενός δημοκρατικού και ανθρώπινου σχολείου υπήρξε κύριος στόχος της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης και αυτός αναδύεται μέσα από τις βασικές παιδαγωγικές αρχές της Προσχολικής Αγωγής. Σκοπός του συγκεκριμένου Αναλυτικού Προγράμματος είναι να ενισχύσει την εικόνα ενός ικανού, δυναμικού, αποφασιστικού και αισιόδοξου παιδιού, το οποίο αναπτύσσεται μέσα από τις σχέσεις που διαμορφώνει σε διάφορα κοινωνικό-πολιτισμικά πλαίσια. Ενός παιδιού που εμπλέκεται ενεργά και κριτικά στη διαπραγμάτευση των σχέσεών του και διαμορφώνει το μέλλον του και την κοινωνία.

Το επιστημολογικό πλαίσιο του συγκεκριμένου Αναλυτικού Προγράμματος αναδεικνύει το γεγονός ότι το κάθε παιδί είναι μοναδικό και ξεχωριστό. Ότι έχει τους δικούς του ρυθμούς μάθησης και ανάπτυξης, αποτελεί ενεργό μέλος πολλών ομάδων, έχει φωνή και δικαιώματα στις διαδικασίες μάθησης και ανάπτυξης. Στόχος όλων των ενηλίκων που εμπλέκονται στις εκπαιδευτικές διαδικασίες είναι να δώσουν χώρο και χρόνο στο κάθε παιδί ξεχωριστά αλλά και στην κάθε ομάδα παιδιών, να αναπτύξουν και να αναδείξουν τις εν δυνάμει δυνατότητες και ικανότητές τους.

Η ολοκλήρωση αυτού του κειμένου χαράζει μια νέα πολιτική στο πεδίο της Προσχολικής Αγωγής και στηρίζει την ποιότητα στην εκπαίδευση των παιδιών του νηπιαγωγείου.

Βασικές παιδαγωγικές αρχές

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η πρώτη σχολική περίοδος αποτελεί μοναδική και ξεχωριστή περίοδο στη ζωή του παιδιού, στηριζόμαστε στις πιο κάτω παιδαγωγικές αρχές για να πλαισιώσουμε τη φιλοσοφία του αναλυτικού προγράμματος αυτής της περιόδου.

Το κάθε παιδί θα πρέπει να συμμετέχει σε ένα δημοκρατικό διάλογο για τις αποφάσεις που το αφορούν.

1. Η συγκεκριμένη περίοδος έχει αυτόνομη αξία και ταυτόχρονα θέτει τις βάσεις για τα μετέπειτα χρόνια. Δομείται κοινωνικό-πολιτιστικά από και για τα παιδιά μέσα από ενεργή διαπραγμάτευση κοινωνικών σχέσεων εντός πλαισίων, όπως του χρόνου, του τόπου, της κουλτούρας, του φύλου, της τάξης και των άλλων.
2. Το κάθε παιδί είναι μοναδικό και ξεχωριστό, με ατομικούς μηχανισμούς μάθησης και ρυθμούς. Έχει τη δική του φωνή και θα πρέπει να συμμετέχει σε ένα δημοκρατικό διάλογο για τις αποφάσεις που το αφορούν.
3. Τα παιδιά μαθαίνουν μέσα από τη διερεύνηση, το παιχνίδι και τη συζήτηση και συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία δόμησης των εμπειριών και της ζωής τους.
4. Η μάθηση θα πρέπει να στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, να είναι ολική και διαπλεκόμενη.

Η μάθηση θα πρέπει να στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού.

5. Η διαδικασία μάθησης θα πρέπει να ξεκινά από το τι μπορούν να κάνουν τα παιδιά, μέσα από μια αντίληψη ότι το κάθε παιδί είναι ικανό και έχει το εν δυνάμει για να αναπτυχθεί και να μάθει.
6. Οι σχέσεις μεταξύ ενηλίκων και παιδιών αποτελούν ορόσημο της ανάπτυξης των παιδιών και σε αυτό το πλαίσιο η στενή σχέση οικογένειας και σχολείου είναι ζωτικής σημασίας, επομένως, και οι γονείς θεωρούνται συνεργάτες του σχολείου.
7. Το παιχνίδι αποτελεί διαδικασία μάθησης και ανάπτυξης, πλαίσιο και τρόπο οργάνωσης της μάθησης αλλά και δικαίωμα των παιδιών. Είναι μια κοινωνική πρακτική, η οποία έχει νόημα για τα παιδιά και αποτελεί τρόπο εκδήλωσης και ενδυνάμωσης των συναισθημάτων, των αναγκών, των κινήτρων, των γνώσεων και των δεξιοτήτων τους.

Το παιδί: άνθρωπος με παρελθόν, παρόν και μέλλον

Σκοπός του συγκεκριμένου Αναλυτικού Προγράμματος είναι να ενισχύσει την εικόνα ενός ικανού, δυναμικού, αποφασιστικού και αισιόδοξου παιδιού, ενός παιδιού που έχει την ικανότητα να αναπτύσσει σχέσεις, που θέλει να το σέβονται και να σέβεται, που είναι περίεργο και ανοιχτό προς πολλές εμπειρίες, που είναι δημιουργικό και αντιμετωπίζει τα προβλήματα ως πρόκληση. Μαζί με το παιδί αξιοποιούμε τις προϋπάρχουσες εμπειρίες του (παρελθόν), εστιάζουμε στις αναδυόμενες δεξιότητές του (παρόν) και προγραμματίζουμε για τις εν δυνάμει ικανότητές του (μέλλον). Ως ένα Αναλυτικό Πρόγραμμα προσανατολισμένο στο μέλλον, προωθεί τη συνεργασία και τη συμμετοχή και τονίζει τη σημασία του ρόλου των παιδιών στη διαμόρφωση

Το παιδί: άνθρωπος με παρελθόν, παρόν και μέλλον

Η μέθοδος project ενθαρρύνει την αυτενέργεια, την ανάπτυξη πρωτοβουλίας, υπευθυνότητας και αυτοπεποίθησης των παιδιών αφού σέβεται και εστιάζει στα ενδιαφέροντα, τις ανάγκες και τις ικανότητές τους.

του. Η φωνή των παιδιών μέσα από την εφαρμογή πτυχών του Αναλυτικού κατέδειξε την ανάγκη για παιχνίδι (ελεύθερο και δομημένο).

Μορφές οργάνωσης της μάθησης

Εις Βάθος Μελέτη

Η προσέγγιση αυτή ορίζεται ως η διαδικασία μελέτης ενός θέματος εις βάθος, το οποίο εισηγήθηκαν ή ενδιαφέρει τα ίδια τα παιδιά. Η διαδικασία αυτή ολοκληρώνεται σε τρεις φάσεις μέσα από τις οποίες η εκπαιδευτικός και τα παιδιά συνεργάζονται για να διατυπώσουν και να απαντήσουν ερωτήματα σε σχέση με το θέμα.

Οι τρεις φάσεις ολοκλήρωσης ενός project είναι οι ακόλουθες:

- (α) Φάση Πρώτη: Προγραμματισμός και εκκίνηση
- (β) Φάση Δεύτερη: Project σε εξέλιξη
- (γ) Φάση Τρίτη: Σκέψεις και συμπεράσματα

Η μέθοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τα ακόλουθα πέντε στρατηγικά χαρακτηριστικά, τα οποία εμπλέκονται και στις τρεις φάσεις εξέλιξης της διαδικασίας:

- (α) τη συζήτηση
- (β) την εργασία πεδίου
- (γ) τη διερεύνηση
- (δ) την αναπαράσταση
- (ε) την έκθεση-παρουσίαση

Η μέθοδος project ενθαρρύνει την αυτενέργεια, την ανάπτυξη πρωτοβουλίας, υπευθυνότητας και αυτοπεποίθησης των παιδιών, αφού σέβεται και εστιάζει στα ενδιαφέροντα, στις ανάγκες και στις ικανότητές τους.

Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο μιας εις βάθος μελέτης (project) τα παιδιά:

1. Διατυπώνουν ερωτήματα, κάνουν υποθέσεις και τις ελέγχουν.
2. Διερευνούν, συζητούν και αναπτύσσουν διάλογο.
3. Χρησιμοποιούν συμβολικούς τρόπους αναπαράστασης των ιδεών, των εμπειριών και των υποθέσεών τους.
4. Επικοινωνούν τις ιδέες τους στους άλλους (π.χ. παιδιά και ενήλικες).
5. Επανέρχονται και αναδιοργανώνουν τις ιδέες και θεωρίες τους, δομώντας νέο νόημα στις υπάρχουσες.

Τα projects μπορούν:

- Να προκύψουν από ιδέες των παιδιών.
- Να αποτελούν εισήγηση της εκπαιδευτικού, βασιζόμενη στα ενδιαφέροντα των παιδιών.
- Να επεκτείνονται σε βάθος χρόνου, ώστε να γίνεται συζήτηση νέων ιδεών, διαπραγμάτευση, αναθεώρηση ιδεών.

Ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να δίνεται στο παιχνίδι αφού αυτό αποτελεί για το παιδί φυσικό τρόπο μάθησης και το κύριο μέσο για την ολόπλευρη ανάπτυξή του.

Το παιχνίδι θα πρέπει να καταλαμβάνει το μεγαλύτερο κομμάτι του ημερήσιου προγράμματος.

– Να συνδέονται με τις προσωπικές και ουσιαστικές εμπειρίες των παιδιών.

Στο πλαίσιο ενός προγράμματος που στηρίζεται στην εις βάθος μελέτη (μέθοδος project), το παιχνίδι σε συνδυασμό με αυτόνομες, δομημένες δραστηριότητες εντάσσονται αποτελεσματικά και ουσιαστικά.

Παιχνίδι

Το παιχνίδι αποτελεί για το παιδί, από τη στιγμή της γέννησης, τον φυσικό τρόπο μάθησης και ανάπτυξης. Σε ένα πρόγραμμα, που αφορά στην πρώτη σχολική περίοδο, ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να δίνεται στο παιχνίδι, αφού αυτό αποτελεί και το κύριο μέσο για την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού.

Υπάρχει η γενικότερη αποδοχή ότι η δημιουργία ενός πλούσιου μαθησιακού περιβάλλοντος, το οποίο

- (α) προσφέρει ευκαιρίες για εμπλοκή σε παιχνίδι σε όλες του τις μορφές (π.χ. συμβολικό, κοινωνικό-δραματικό ή φανταστικό, δημιουργικό, οικοδομικό, διερευνητικό-πειραματικό, κινητικό, παιχνίδι με κανόνες ή και παιδαγωγικό υλικό),
- (β) συνδέει τη μάθηση με τις καθημερινές εμπειρίες, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των παιδιών,
- (γ) παρέχει πρόσβαση στη μάθηση με διαθεματικό-διαπλεκόμενο τρόπο,
- (δ) επιτρέπει στο κάθε παιδί να κάνει τις δικές του επιλογές, ακολουθώντας τους δικούς του ρυθμούς και να
- (ε) συνδυάζεται με την κατάλληλη στήριξη, καθοδήγηση και ενθάρρυνση των ενηλίκων,

μπορεί να προάγει κατά το μεγαλύτερο ποσοστό την ανάπτυξη του παιδιού σε όλους τους τομείς και να συμβάλει στην ανάπτυξη και την προώθηση ευρύτερων στάσεων μάθησης, όπως η περιέργεια, η φαντασία, η δημιουργικότητα, η εφευρετικότητα, η επιμονή, η επιθυμία για πειραματισμό, η επικοινωνιακή επιδεκτικότητα στο λάθος, το ρίσκο, την αποτυχία και την κριτική.

Κέντρα Μάθησης

Το παιχνίδι στηρίζεται μέσα από συγκεκριμένα **κέντρα μάθησης**, τα οποία αποτελούν το πλαίσιο ενός είδους παιχνιδιού (π.χ. κοινωνικό-δραματικό, φανταστικό, δημιουργικό, οικοδομικό, διερευνητικό-πειραματικό, κινητικό, με κανόνες ή/και με παιδαγωγικό υλικό), περιλαμβάνουν τα ανάλογα υλικά και έπιπλα, εστιάζονται σε γενικούς και συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους, οι οποίοι μπορούν να πηγάζουν μέσα από τους τομείς ανάπτυξης ή τα γνωστικά αντικείμενα και προσφέρουν ευκαιρίες για εξερεύνηση και ανακάλυψη σε βάθος χρόνου. Είναι άκρως σημαντικό να τονιστεί ότι σ' ένα συγκεκριμένο κέντρο μάθησης μπορεί να εξελιχθούν περισσότερα από ένα είδος παιχνιδιού ανάλογα με τα υλικά, τη διαρρύθμιση του χώρου, τις δράσεις των παιδιών και τους στόχους που θέτει η νηπιαγωγός. Επίσης, το ίδιο κέντρο μάθησης μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο στο πλαίσιο ελεύθερου παιχνιδιού, όσο και στο πλαίσιο δομημένου παιχνιδιού.

Κάποια παραδείγματα κέντρων μάθησης είναι τα ακόλουθα:

Τόσο το ελεύθερο όσο και το δομημένο παιχνίδι μπορούν να στηριχτούν μέσα από συγκεκριμένα κέντρα μάθησης.

Η νηπιαγωγός κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού παρατηρεί, οργανώνει, μεσολαβεί για να διατηρηθεί το παιχνίδι, συμμετέχει παίζοντας με τα παιδιά στα πλαίσια και τα σενάρια που ορίζουν αυτά.

- Ατελιέ
- Τυπογραφείο
- Ζαχαροπλαστείο Παράσταση
- Ορχήστρα
- Κουκλόσπιτο (βλέπε κοινωνικό-δραματικό παιχνίδι για παραλλαγές)
- Αρχιτέκτονες
- Εργοληπτική Εταιρεία
- Τόμπολα
- Παιχνίδι με Παιδαγωγικό Υλικό (π.χ. puzzles, χάντρες, dominos, παιχνίδι αντιστοίχισης)
- Εργαστήριο εντομολόγων
- Φιδάκι (με ρομποτάκια)

Στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου και ανάλογα με την ηλικία γίνεται μια διαφοροποίηση ως προς το ελεύθερο και δομημένο παιχνίδι.

Ελεύθερο Παιχνίδι

Κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού αναμένεται από τη νηπιαγωγό να προσφέρει ευκαιρίες ώστε τα παιδιά να εμπλακούν σε συμβολικό παιχνίδι, **κοινωνικό-δραματικό, ή φανταστικό, οικοδομικό, δημιουργικό, κινητικό, διερευνητικό-πειραματικό παιχνίδι και παιχνίδι με κανόνες ή/και παιδαγωγικό υλικό**. Η νηπιαγωγός κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού παρατηρεί, οργανώνει, μεσολαβεί για να διατηρηθεί το παιχνίδι, συμμετέχει παίζοντας με τα παιδιά στα πλαίσια και τα σενάρια που ορίζουν αυτά. Τα παιδιά έχουν την ελευθερία να επιλέξουν με τι είδους παιχνίδι θέλουν να ασχοληθούν, με ποια αντικείμενα, με ποιους και για όσο χρόνο θέλουν, μέσα στο πλαίσιο των κανόνων της τάξης και του ωρολογίου προγράμματος. Στόχος είναι τα παιδιά να έρθουν σε επαφή με διάφορα αντικείμενα-παιχνίδια, να τα χρησιμοποιήσουν ανάλογα με το επίπεδο των ικανότητων τους, να δημιουργήσουν σενάρια, να κοινωνικοποιηθούν, να προβληματιστούν, να πάρουν ρόλους, να αυτοσχεδιάσουν, να διασκεδάσουν, να μάθουν, να διερευνήσουν, να πειραματιστούν και μέσα από αυτή τη δραστηριοποίηση να αναπτυχθούν ολόπλευρα.

Τα προαναφερθέντα είδη παιχνιδιού, μπορούν να αναπτυχθούν μέσα από συγκεκριμένα πλαίσια παιχνιδιού τα οποία μπορεί να δημιουργήσει η νηπιαγωγός με τα παιδιά ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους και τα μέσα που διαθέτει το σχολείο. Στον Πίνακα 1, παρουσιάζονται κάποια παραδείγματα πλαισίου κοινωνικού-δραματικού και φανταστικού παιχνιδιού.

Είναι άκρως σημαντικό να τονιστεί ότι οι διαφορές στις ικανότητες και ενδιαφέροντα των παιδιών του νηπιαγωγείου επηρεάζουν τις επιλογές και τις εμφάσεις που δίνουμε σε κάποια είδη παιχνιδιού. Για αυτό τον λόγο διευκρινίζεται ότι, για τα παιδιά τριών (3) χρόνων είναι καταλληλότερο να δίνεται έμφαση στη δημιουργία πλαισίου όπου τα παιδιά έρχονται σε επαφή με **παιχνίδι με παιδαγωγικό υλικό** (π.χ. puzzles, χάντρες, dominos, παιχνίδι αντιστοίχισης, κ.ά.), το οποίο ενισχύει τις υπό ανάπτυξη κινητικές τους ικανότητες και με το **κοινωνικό-δραματικό παιχνίδι** που ενισχύει την αναδυόμενη ικανότητά τους για παιχνίδι ρόλων.

Πίνακας 1: Παραδείγματα πλαισίου κοινωνικού-δραματικού και φανταστικού παιχνιδιού.

Κοινωνικό-Δραματικό Παιχνίδι	Φανταστικό Παιχνίδι
• Υπνοδωμάτιο • Κτηνιατρείο • Υπεραγορά • Φαρμακείο • Εστιατόριο • Οδοντιατρείο • Ανθοπωλείο • Καφετέρια	• Δάσος • Κάστρο • Πειρατικό Πλοίο • Διαστημόπλοιο • Δωμάτιο Ονείρων • Το σπίτι με τις μαγικές πόρτες • Τίτλος παραμυθιού: Ο πράσινος λύκος

Το δομημένο παιχνίδι αποτελεί, με άμεσο και προκαθορισμένο τρόπο, κομμάτι ενός ευρύτερου πλαισίου εξελικτικών δραστηριοτήτων.

Στις δομημένες δραστηριότητες τα παιδιά εμπλέκονται σε μια δομημένη και εξελικτική διαδικασία που αποτελεί κομμάτι ενός ευρύτερου εξελικτικού πλαισίου δραστηριοτήτων.

Δομημένο Παιχνίδι

Στο πλαίσιο του δομημένου παιχνιδιού ισχύουν όσα αναφέρθηκαν και πιο πάνω ως προς τα διάφορα είδη παιχνιδιού. Αυτό που διαφοροποιεί το δομημένο από το ελεύθερο παιχνίδι είναι ότι το δομημένο παιχνίδι αποτελεί με άμεσο και προκαθορισμένο τρόπο και κομμάτι ενός ευρύτερου πλαισίου εξελικτικών δομημένων δραστηριοτήτων. Η νηπιαγωγός εμπλέκεται στο παιχνίδι των παιδιών, για να το καθοδηγήσει, να το ενισχύσει και να το εμβαθύνει, με στόχο να συνδέσει προηγούμενες εμπειρίες ή να δημιουργήσει νέες εμπειρίες, οι οποίες διαπλέκονται με τους συγκεκριμένους στόχους μιας δομημένης δραστηριότητας ή ενός σχεδίου εξελικτικών δομημένων δραστηριοτήτων. Τέλος, το δομημένο παιχνίδι στο τέλος της ημέρας προσφέρει την ευκαιρία για ανακεφαλαίωση και αναστοχασμό για τα όσα διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια των δομημένων δραστηριοτήτων και του παιχνιδιού και για περαιτέρω εμβάθυνση στους στόχους, τόσο από τη νηπιαγωγό, όσο και από τα παιδιά.

Δομημένες Δραστηριότητες με όλα τα παιδιά

Το παιχνίδι γενικότερα και το ελεύθερο παιχνίδι ειδικότερα πρέπει να έχει πρωταρχικό ρόλο και τη μεγαλύτερη βαρύτητα σε προγράμματα αγωγής και εκπαίδευσης για μικρά παιδιά, όμως δεν πρέπει να εκμηδενίζεται ο θετικός και ενισχυτικός ρόλος που μπορούν να διαδραματίσουν και άλλοι τρόποι οργάνωσης της μάθησης, οι οποίοι είναι περισσότερο δομημένοι από ότι το παιχνίδι. Τουναντίον, η έρευνα που αφορά στη μάθηση στα διάφορα γνωστικά αντικείμενα υποστηρίζει ότι ο συνδυασμός και η ενίσχυση του παιχνιδιού με αυτόνομες, δομημένες δραστηριότητες είναι απαραίτητος για την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων.

Οι **δομημένες δραστηριότητες** στις οποίες η εκπαιδευτικός συγκεντρώνει τα παιδιά και τα εμπλέκει σε μια δομημένη και εξελικτική διαδικασία μπορούν να χρησιμοποιηθούν στις ακόλουθες φάσεις:

- (α) εισαγωγής ενός θέματος (π.χ. διατύπωση ενός προβλήματος προς επίλυση),
- (β) αρχικού πειραματισμού και ανταλλαγής απόψεων (π.χ. για τον τρόπο εργασίας για επίλυση κάποιου προβλήματος),
- (γ) αξιολόγησης μιας διαδικασίας που βρίσκεται σε εξέλιξη (π.χ. αξιολόγηση των λύσεων που έχουν βρει τα παιδιά και ανανέωση του ενδιαφέροντος για εξεύρεση άλλων λύσεων),

- (δ) ολοκλήρωσης μιας διαδικασίας (π.χ. αξιολόγηση των λύσεων που έχουν βρει τα παιδιά, παρατήρηση των λύσεων, εξαγωγή συμπερασμάτων και γενικεύσεων) και
(ε) επέκτασης (π.χ. διατύπωση υποθέσεων με βάση την εξαγωγή συμπερασμάτων και γενικεύσεων μετά την ολοκλήρωση μιας διαδικασίας).

Στις δομημένες δραστηριότητες θα πρέπει να δίνεται έμφαση στην προαγωγή της συνεργατικής μάθησης μέσα από ομαδικές εργασίες (εργασία σε ζευγάρια ή μικρές ομάδες), τη συζήτηση και την ανταλλαγή απόψεων. Οι δομημένες δραστηριότητες μπορούν να στηρίξουν τη μάθηση σε όλες τις γνωστικές περιοχές με ανάλογο τρόπο και θα πρέπει να έχουν παιγνιώδη μορφή.

Στο πρόγραμμα κάθε ηλικίας αφιερώνεται συγκεκριμένος χρόνος σε δομημένη δραστηριότητα αφήγησης.

Στο πρόγραμμα κάθε ηλικίας αφιερώνεται συγκεκριμένος χρόνος σε **δομημένη δραστηριότητα αφήγησης** κατά την οποία αναμένεται η χρήση της αφήγησης, είτε από τα παιδιά είτε από τη νηπιαγωγό ως μέσο ανακάλυψης, ενίσχυσης, επανάληψης νέων γνώσεων και δεξιοτήτων μέσα στο πλαίσιο οποιουδήποτε τομέα ή/και γνωστικού αντικειμένου, με έναν παιγνιώδη και δημιουργικό τρόπο. Όσο πιο μικρά είναι τα παιδιά τόσο πιο σημαντικό είναι η συγκεκριμένη δραστηριότητα να πλαισιώνεται με γλωσσικούς στόχους και να αποτελεί ευκαιρία για χαλάρωση και διασκέδαση.

Η δομημένη δημιουργική και η κινητική δραστηριότητα με όλα τα παιδιά αφορά στις δομημένες δραστηριότητες των γνωστικών αντικειμένων των τεχνών (Μουσική και Εικαστικά) και της Φυσικής Αγωγής, οι οποίες αναμένεται να ανταποκρίνονται στο περιεχόμενο των συγκεκριμένων γνωστικών αντικειμένων αλλά και να περιέχουν στοιχεία παιγνιωδών δραστηριοτήτων και δημιουργικότητας.

Το παρόν πρόγραμμα βασίζεται σε ένα **συνδυαστικό μοντέλο οργάνωσης της μάθησης**. Με δυναμικό τρόπο η εις βάθος μελέτη πλαισιώνει τη μάθηση μέσα από το παιχνίδι, και τις δομημένες δραστηριότητες.

Συνοψίζοντας, το παρόν πρόγραμμα προτείνει ένα συνδυαστικό μοντέλο οργάνωσης της μάθησης. Με δυναμικό τρόπο η εις βάθος μελέτη πλαισιώνει τη μάθηση μέσα από το παιχνίδι, και όλες τις δομημένες δραστηριότητες. Με δεδομένο ότι τη μεγαλύτερη βαρύτητα στο ημερήσιο πρόγραμμα θα πρέπει να έχει το παιχνίδι, η κατανομή του χρόνου σε ελεύθερο, δομημένο παιχνίδι και δομημένες δραστηριότητες θα πρέπει να διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικία των παιδιών, με την ώρα των δομημένων δραστηριοτήτων να αυξάνεται στα μεγαλύτερα παιδιά. Η εις βάθος μελέτη διαδραματίζεται σε συνδυασμό με το ελεύθερο και δομημένο παιχνίδι, καθώς και τις δομημένες δραστηριότητες χωρίς να επηρεάζεται η κατανομή του χρόνου.

Ωρολόγιο Πρόγραμμα

Το ωρολόγιο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου παρουσιάζεται με σκοπό να ενισχύσει τους πιο πάνω τρόπους οργάνωσης της μάθησης και τη φιλοσοφία του Αναλυτικού Προγράμματος γενικότερα, η οποία δίνει έμφαση στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Ως εκ τούτου, ένα παιδαγωγικά ολοκληρωμένο πρόγραμμα προσχολικής εκπαίδευσης μπορεί να περιλαμβάνει, σε γενικές γραμμές, τις ακόλουθες περιόδους:

- Ελεύθερο ή/και Δομημένο Παιχνίδι
- Δομημένη Δραστηριότητα με όλα τα παιδιά
- Πρόγευμα – Οργανωμένο Υπαίθριο Παιχνίδι
- Υπαίθριο Παιχνίδι
- Δομημένη Δραστηριότητα Αφήγησης με όλα τα παιδιά
- Δομημένη Δημιουργική ή Κινητική Δραστηριότητα με όλα τα παιδιά
- Φρούτο/Λαχανικό
- Ελεύθερο ή/και Δομημένο Παιχνίδι

Στον Πίνακα 2 παρατίθεται ένα παράδειγμα εβδομαδιαίου προγραμματισμού, τον οποίο ακολουθούν σημαντικές επεξηγηματικές σημειώσεις.

Το πρόγραμμα για τα 3χρονα στηρίζεται κυρίως στο ελεύθερο παιχνίδι.

Τα παιδιά μικρότερων ηλικιών (3χρονα) χρειάζονται όρια και ρουτίνες για να νιώθουν ασφάλεια και να αφήνονται ελεύθερα να εξερευνούν το περιβάλλον τους ώστε να αναπτυχθούν και να μάθουν. Οι ρουτίνες (π.χ. η ώρα του προγεύματος και του φρούτου/λαχανικού) αποτελούν πηγή γνώσεων και εμπειριών για τα παιδιά, αφού ενισχύουν την επαφή με τους ενήλικες και τα άλλα παιδιά, βοηθούν στην εκμάθηση εννοιών και πληροφοριών, στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και στην αναγνώριση κανόνων, αιτιών και επιπτώσεων. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τη συγκεκριμένη ηλικιακή περίοδο στηρίζεται, κυρίως, στο ελεύθερο παιχνίδι μέσα από το οποίο τα παιδιά αναπτύσσονται ολόπλευρα.

Ειδικότερα, το πρόγραμμα πρέπει να ενισχύει τα παιδιά ως προς την κοινωνική, προσωπική, συναισθηματική συνειδητοποίηση, νοητική ενδυνάμωση καθώς και τις κινητικές τους ικανότητες ανταποκρινόμενο στις άμεσες ανάγκες τους. Τέλος, στο πλαίσιο των δομημένων δραστηριοτήτων στόχος είναι η διαπλοκή των γνωστικών αντικειμένων με κύρια έμφαση στους τομείς ανάπτυξης.

Μέσα στο πλαίσιο της ευελιξίας μπορούν να γίνουν αλλαγές στις ώρες και στο περιεχόμενο των δραστηριοτήτων ώστε να ενισχύονται και να συνδυάζονται καλύτερα οι εμπειρίες των παιδιών.

Μέσα στο πλαίσιο της ευελιξίας μπορούν να γίνουν αλλαγές στις ώρες και στο περιεχόμενο των δραστηριοτήτων, ώστε να ενισχύονται και να συνδυάζονται καλύτερα οι εμπειρίες των παιδιών. Για παράδειγμα, σε μια εβδομάδα, μια νηπιαγωγός μπορεί να εργάζεται με τη μέθοδο project και να οργανώνει με τα παιδιά δομημένες δραστηριότητες που απαντούν στα ερωτήματά τους. Μπορεί, επίσης, να ενισχύει, έμμεσα (με υλικά) ή άμεσα (με τη δική της συμμετοχή) και να κατευθύνει προς συγκεκριμένη πορεία το δομημένο παιχνίδι σε σχέση με το θέμα. Παράλληλα, μπορεί να δώσει αρκετό χρόνο στα παιδιά να ενεργήσουν ελεύθερα μέσα από το ελεύθερο παιχνίδι χωρίς να διαπλέκει αυτούς τους στόχους με το θέμα του project ή των σχεδίων εξελικτικών δομημένων δραστηριοτήτων που εμπίπτουν σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα.

Στην περίπτωση που τα παιδιά μιας τάξης ανήκουν σε διαφορετικές ηλικίες, τότε η νηπιαγωγός μπορεί να προσαρμόζει τον εβδομαδιαίο της προγραμματισμό έτσι ώστε να ικανοποιούνται οι εκπαιδευτικές ανάγκες όλων των παιδιών. Για παράδειγμα στο κέντρο μάθησης του φανταστικού παιχνιδιού έχει διαφοροποιημένο στόχο για 3χρονα (π.χ. να χρησιμοποιεί τα υλικά για να παίρνει ρόλο) και για 5χρονα και άνω (π.χ. να καθοδηγεί τα παιδιά εντός ή εκτός ρόλου να εξελίσσουν το σενάριό τους). Εναλλακτικά, σε μία δομημένη δραστηριότητα αφήγησης στη συνεργατική δραστηριότητα δραματοποίησης μίας εικόνας ενός παραμυθιού αναθέτει στα

3χρονα μία πιο απλή εικόνα ή τα διασκορπίζει σε ομάδες με μεγαλύτερα παιδιά, διασφαλίζοντας τη συμμετοχή τους στη δραστηριότητα.

Πίνακας 2: Παράδειγμα Εβδομαδιαίου Ωρολογίου Προγράμματος

	ΔΕΥΤΕΡΑ	ΤΡΙΤΗ	ΤΕΤΑΡΤΗ	ΠΕΜΠΤΗ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
7:45-9:05	Ελεύθερο ή/και Δομημένο Παιχνίδι				
9:05-9:45	Δομημένη Δραστηριότητα με όλα τα παιδιά				
9:45-10:25	Πλύσιμο – Πρόγευμα - Οργανωμένο Υπαίθριο Παιχνίδι				
10:25-10:45	Υπαίθριο παιχνίδι				
10:45-11:25	Πλύσιμο – Νερό Δομημένη Δραστηριότητα Αφήγησης με όλα τα παιδιά				
11:25-12:05	Δομημένη Δημιουργική ή Κινητική Δραστηριότητα με όλα τα παιδιά Φρούτο/Λαχανικό				
12:05-12:25	Υπαίθριο παιχνίδι				
12:25-13:05	Ελεύθερο ή/και Δομημένο Παιχνίδι				

Το ωρολόγιο πρόγραμμα στηρίζει τη φιλοσοφία του παρόντος Αναλυτικού Προγράμματος.

Οι επισημάνσεις που ακολουθούν θα βοηθήσουν στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή του:

- Ο αριθμός των δομημένων παιχνιδιών στο Ελεύθερο ή/και Δομημένο παιχνίδι αυξάνεται καθώς αυξάνεται η ηλικία των παιδιών. Για παράδειγμα, για τα 3χρονα μπορούμε να έχουμε τρεις (3) μέρες την εβδομάδα ελεύθερο παιχνίδι το πρωί και να δίνουμε τις υπόλοιπες δύο (2) μέρες μερικές επιλογές για δομημένο παιχνίδι. Για τα 4χρονα μπορούμε να δίνουμε επιλογές για δομημένο παιχνίδι τρεις (3) φορές την εβδομάδα ενώ για τα 5-6χρονα και άνω τέσσερις (4) φορές την εβδομάδα. Παρομοίως, με το ελεύθερο ή/και δομημένο παιχνίδι του μεσημεριού μπορούμε να έχουμε για τα 3χρονα καθημερινά ελεύθερο παιχνίδι, για τα 4χρονα τρεις (3) φορές την εβδομάδα ελεύθερο παιχνίδι και δύο (2) δομημένο παιχνίδι και για τα 5-6χρονα και άνω δύο (2) φορές την εβδομάδα ελεύθερο παιχνίδι και τρεις (3) φορές την εβδομάδα δομημένο παιχνίδι. Οι παραπάνω αριθμοί είναι ενδεικτικοί και ο καθορισμός τους εξαρτάται από τις ικανότητες, τα ενδιαφέροντα και τις ιδιαιτερότητες των παιδιών κάθε τάξης. Είναι σημαντικό όμως, να διασφαλιστούν οι ευκαιρίες που δίνονται, ιδιαίτερα στα μικρότερα παιδιά, για ελεύθερο παιχνίδι.
- Η διάρκεια της δομημένης δραστηριότητας με όλα τα παιδιά μπορεί να είναι μικρότερη από αυτή που φαίνεται στο πρόγραμμα για παιδιά μικρότερων ηλικιών. Σε περιπτώσεις μικτών τάξεων μπορεί να διαφοροποιούνται οι στόχοι, οι δραστηριότητες και τα υλικά. Για παράδειγμα σε μία δομημένη δραστηριότητα γνωριμίας και δημιουργίας του κειμενικού είδους της πρόσκλησης, τα μεγαλύτερα παιδιά μπορούν να εντοπίσουν ποια από τα κείμενα που έχουν μπροστά τους περιέχουν στοιχεία του κειμενικού είδους της πρόσκλησης, ενώ τα

μικρότερα θα μπορούσαν να επιλέξουν από ένα κουτί από διάφορα πλαστικοποιημένα στοιχεία (π.χ. ώρα, ημερομηνία, ταυτότητα) ποια από αυτά θα μπορούσαν να βρίσκονται στο κειμενικό είδος της πρόσκλησης.

Ρόλος της νηπιαγωγού - παιδαγωγού

Η ποιότητα ενός προγράμματος για την πρώτη σχολική περίοδο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο που οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται τον ρόλο που έχουν να επιτελέσουν. Με βάση τα όσα έχουν λεχθεί στα προηγούμενα κεφάλαια του προγράμματος και τις σύγχρονες αντιλήψεις, όπως αυτές απορρέουν από τη διεθνή έρευνα, ο ρόλος της νηπιαγωγού συνοψίζεται στα ακόλουθα σημεία:

Να οργανώνει και να διασφαλίζει το κατάλληλο μαθησιακό περιβάλλον.

(1) Να οργανώνει και να διασφαλίζει το κατάλληλο μαθησιακό περιβάλλον με τρόπο που να προάγει τη μάθηση όλων των παιδιών. Να δημιουργεί ένα περιβάλλον πλούσιο σε ερεθίσματα, με ευκαιρίες για εμπειρίες μάθησης με νόημα για τα παιδιά που να στηρίζει το παιχνίδι, την επικοινωνία και τη διερεύνηση.

Να οικοδομεί την κατάλληλη κουλτούρα μάθησης.

(2) Να οικοδομεί την κατάλληλη κουλτούρα μάθησης, η οποία θα προωθεί ευρύτερες στάσεις μάθησης (π.χ. η περιέργεια, η φαντασία, η δημιουργικότητα, η εφευρετικότητα, η επιμονή, η επιθυμία για πειραματισμό, η εποικοδομητική επιδεκτικότητα στο λάθος, το ρίσκο, την αποτυχία και την κριτική).

Να προωθεί ένα θετικό κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο να ανήκουν όλα τα παιδιά.

(3) Να προωθεί ένα θετικό κοινωνικό περιβάλλον, στο οποίο όλα τα παιδιά θα νιώθουν ότι ανήκουν σε μια κοινότητα και έχουν κάθε δικαίωμα συμμετοχής, δημιουργίας και διαμόρφωσης της μαθησιακής κουλτούρας. Καθώς επίσης να προσφέρει ευκαιρίες και εμπειρίες παρόμοιες και διαφορετικές ανάλογα με το κοινωνικοοικονομικό κεφάλαιο του κάθε παιδιού γεφυρώνοντας πιθανές ανισότητες.

Να αλληλεπιδρά αποτελεσματικά με τα παιδιά στηρίζοντας έτσι τη μάθησή τους.

(4) Να αλληλεπιδρά αποτελεσματικά με τα παιδιά στηρίζοντας έτσι τη μάθησή τους. Η αποτελεσματική αλληλεπίδραση προϋποθέτει επικοινωνία και ενίσχυση μέσα στο πλαίσιο τόσο του ελεύθερου παιχνιδιού, με τη συμμετοχή της για παράδειγμα στα σενάρια των παιδιών, όσο και στις δομημένες δραστηριότητες. Η επικοινωνία βασίζεται στην ικανότητα της εκπαιδευτικού να «ακούει» και θα πρέπει να επιτρέπει και να βασίζεται σε διάφορες μορφές έκφρασης (οπτικές, γραπτές, προφορικές). Η εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι σε θέση να διαπραγματεύεται τη γνώση με τα παιδιά, να ερμηνεύει τις εκφράσεις και τις ερωτήσεις τους, να τα βοηθά να αναπτύσσουν τις ιδέες τους και να αποτελεί συνεργάτη στην οικοδόμηση της γνώσης, είτε αυτό γίνεται μέσα από δομημένες δραστηριότητες είτε παιχνίδι.

Να έχει ενεργό ρόλο στο παιχνίδι των παιδιών.

(5) Να έχει ενεργό ρόλο στο παιχνίδι των παιδιών, είτε αυτό είναι ελεύθερο είτε δομημένο, ώστε να ενισχύει τις εμπειρίες τους, να παρατηρεί και να αξιολογεί τις ικανότητές τους και να παίρνει ανατροφοδότηση για το πρόγραμμά της. Οι ρόλοι που μπορεί να πάρει η νηπιαγωγός στο παιχνίδι των παιδιών περιλαμβάνουν το να παρατηρεί, οργανώνει, αναπτύσσει, μεσολαβεί για να διατηρηθεί το παιχνίδι ή να το διακόπτει ανάλογα με τις περιστάσεις, συμμετέχοντας με τα παιδιά στο πλαίσιο και τα σενάρια που ορίζουν αυτά.

Να παρατηρεί, να αξιολογεί αλλά και να συλλέγει και να αναλύει δεδομένα.

Να συνεργάζεται με όλους τους εμπλεκόμενους στη σχολική μονάδα.

Να ενημερώνεται και να αναζητά επιμόρφωση.

Ο προγραμματισμός σε ιστόγραμμα προτείνεται ως ενδεικτικός τρόπος προγραμματισμού και αναπαριστά **το εύρος των δυνατοτήτων** του τρόπου διασύνδεσης των τομέων, των γνωστικών αντικειμένων, του τρόπου οργάνωσης της μάθησης καθώς και την εις βάθος επεξεργασία θεμάτων.

Ο προγραμματισμός βασίζεται σε

(6) Να παρατηρεί, να αξιολογεί, να συλλέγει και να αναλύει δεδομένα για σκοπούς αξιολόγησης της μάθησης και των εμπειριών των παιδιών, της οργάνωσης του περιβάλλοντος και σχεδιασμού δραστηριοτήτων και του αναστοχασμού σε σχέση με την πρακτική της. Η διαδικασία συλλογής και ανάλυσης δεδομένων προσδίδει μια άλλη διάσταση στον ρόλο που έχει να επιτελέσει η νηπιαγωγός, αφού τον/την αναγάγει σε εκπαιδευτικό-ερευνήτρια και την εντάσσει σε ένα ευρύτερο σύνολο ατόμων που, μέσα από συνεργασία και συζήτηση, μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στη δική της επιμόρφωση και ανάπτυξη όπως και στην ανάπτυξη προγραμμάτων και στην εκπόνηση εκπαιδευτικής έρευνας.

(7) Να συνεργάζεται με όλους/ες τους εμπλεκόμενους/ες στη σχολική μονάδα (π.χ. άλλες νηπιαγωγούς, διευθύντρια, βοηθούς, λογοθεραπεύτρια, ψυχολόγο κ.ά.) και κυρίως με τους γονείς και τις οικογένειες των παιδιών για την αποτελεσματικότερη εμπειρία των παιδιών καθώς και του προγράμματος της.

(8) Μέσα στο πλαίσιο της ταυτότητάς της ως επαγγελματίας, η νηπιαγωγός αναμένεται να ενημερώνεται και να αναζητά επιμόρφωση σε νέες προσεγγίσεις, ιδέες και εφαρμογές στον χώρο της πρώτης σχολικής περιόδου. Με γνώμονα τα σύγχρονα παιδαγωγικά δεδομένα αντλεί και αξιοποιεί αυτά που κρίνει καταλληλότερα για τα παιδιά που έχει στην τάξη της ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται.

Ενδεικτικός τρόπος Προγραμματισμού - Ιστογράμματα

Στα Ιστογράμματα 1, 2 και 3 παρατίθενται τρία παραδείγματα, τα οποία αποτελούν διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μπορεί η νηπιαγωγός να οργανώσει τον χρόνο της και να προγραμματιστεί. Αυτά πηγάζουν μέσα από τη φιλοσοφία του αναλυτικού που στηρίζεται στους τομείς ανάπτυξης και αξιοποιεί τα γνωστικά αντικείμενα ως μέσο ενίσχυσης της ολόπλευρης ανάπτυξης μέσα από έναν συνδυασμό παιχνιδιού (ελεύθερου και δομημένου) και δομημένων δραστηριοτήτων. Επίσης, τα συγκεκριμένα παραδείγματα δείχνουν το εύρος των δυνατοτήτων του τρόπου διασύνδεσης των τομέων, των γνωστικών αντικειμένων, του τρόπου οργάνωσης της μάθησης καθώς και την εις βάθος επεξεργασία θεμάτων.

Ένα ιστόγραμμα αναπαριστά το πλαίσιο δραστηριοτήτων που μπορούν να διεξαχθούν, ξεκινώντας από ένα θέμα ευρύτερου ενδιαφέροντος (Ιστόγραμμα 1), ένα υλικό (Ιστόγραμμα 2) ή ένα εξειδικευμένο θέμα που εμπίπτει σε κάποιο γνωστικό αντικείμενο (Ιστόγραμμα 3). Τα παραδείγματα που φαίνονται στα Διαγράμματα 1, 2 και 3 δείχνουν τις δυνατότητες του θέματος, του υλικού ή του εξειδικευμένου θέματος αντίστοιχα, ως προς τη συμβολή τους στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών και τη διασύνδεση μεταξύ γνωστικών αντικειμένων.

Η κάθε νηπιαγωγός μπορεί να επιλέξει ή να δώσει έμφαση σε εκείνες τις διακλαδώσεις που θα τη βοηθήσουν, μέσα στο πλαίσιο της διαφοροποίησης, να ανταποκριθεί καλύτερα στις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών που έχει απέναντί της. Επίσης, η κάθε νηπιαγωγός μπορεί

να διαφοροποιήσει τη χρονική έκταση που θα πάρει η ενασχόληση με το συγκεκριμένο θέμα. Μέσα από το κάθε πλαίσιο δραστηριοτήτων που αναπαρίσταται σε ένα ιστόγραμμα προκύπτουν σχέδια εξελικτικών δραστηριοτήτων, τα οποία μπορούν να ολοκληρώνονται μέσα από μια σειρά από δομημένες δραστηριότητες με όλα τα παιδιά, δραστηριότητες ελεύθερου και δομημένου παιχνιδιού, οι οποίες θα διαδέχονται η μία την άλλη με έναν τρόπο που θα χαρακτηρίζεται από δομή, εξέλιξη και συνέπεια.

Στο Ιστόγραμμα 1 περιγράφεται το πλαίσιο δραστηριοτήτων που ξεκινά από ένα θέμα ευρύτερου ενδιαφέροντος, τα ρούχα. Παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο το συγκεκριμένο θέμα μπορεί να συνδεθεί με διάφορα γνωστικά αντικείμενα (Μαθηματικά, Φυσικές Επιστήμες, Γλώσσα, Κοινωνικές Σπουδές, Εικαστικές Τέχνες, Μουσική), τα οποία με τη σειρά τους ενισχύουν τους διάφορους τομείς ανάπτυξης (προσωπική και κοινωνική συνειδητοποίηση, νοητική ενδυνάμωση, συναισθηματική ενδυνάμωση, κινητικές δεξιότητες). Επίσης, στο Ιστόγραμμα 1 παρουσιάζεται ο τρόπος μέσα από τον οποίο η δημιουργία διάφορων κέντρων μάθησης (π.χ. Δοκιμαστήρια, Κατάστημα Ρούχων, Μοδίστρες/στροι, Σχεδιαστές/τριες Μόδας, Εργοστάσιο Ρούχων) σε διάφορα είδη παιχνιδιού ενισχύει τα γνωστικά αντικείμενα και τους τομείς ανάπτυξης μέσω της εμπλοκής των παιδιών σε ελεύθερο ή/και δομημένο παιχνίδι.

Στο Ιστόγραμμα 2 αναλύεται ένα πλαίσιο δραστηριοτήτων που προκύπτει από τη χρήση συγκεκριμένου υλικού, ενός παραμυθιού. Το συγκεκριμένο παραμύθι με συγγραφέα την Jill Murphy έχει τίτλο «Πέντε Λεπτά Ηρεμία» και διαπραγματεύεται τις καθημερινές δυσκολίες που αντιμετωπίζει μια μαμά-Ελεφαντίνα ως προς το να καταφέρει να έχει λίγα λεπτά για τον εαυτό της τη στιγμή που έχει την ευθύνη της ανατροφής των τεσσάρων «παιδιών» της. Με έμφαση στη Γλωσσική Αγωγή και στη δραστηριότητα της δραματοποίησης στο Ιστόγραμμα 2 αναφέρονται συγκεκριμένες δεξιότητες που μπορεί να αναπτυχθούν (π.χ. ικανότητα έκφρασης και επικοινωνίας: περιγραφή, αιτιολόγηση, διάλογος, κριτική) και ταυτόχρονα παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο το συγκεκριμένο παραμύθι μέσα από τη δραματοποίηση και την επίτευξη γλωσσικών στόχων μπορεί να στηρίξει επιμέρους άξονες, οι οποίοι εμπίπτουν σε συγκεκριμένους τομείς ανάπτυξης (π.χ. προσωπική και κοινωνική συνειδητοποίηση: ταυτότητες, κοινωνική γνώση). Επιπρόσθετα, περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο το πλαίσιο δραστηριοτήτων μπορεί να περιλαμβάνει διαπλοκή με άλλα γνωστικά αντικείμενα όπως η Μουσική Αγωγή, οι Εικαστικές Τέχνες και οι Κοινωνικές Σπουδές, τα οποία με τη σειρά τους ενισχύουν την αρχική δραστηριότητα της δραματοποίησης και ταυτόχρονα τους διάφορους τομείς ανάπτυξης. Τέλος, γίνεται μια σύνδεση με κάποια κέντρα μάθησης (π.χ. Ορχήστρα και Τυπογραφείο) μέσα από τα οποία ενισχύονται και εξελίσσονται οι εμπειρίες των παιδιών.

Στο Ιστόγραμμα 3 αναλύεται ένα πλαίσιο δραστηριοτήτων που εμπίπτει στο γνωστικό αντικείμενο των Μαθηματικών και ξεκινά από τη διατύπωση ενός μαθηματικού προβλήματος. Καταγράφονται οι δεξιότητες που μπορούν να αναπτυχθούν μέσα από την εμπλοκή των παιδιών στο εν λόγω πλαίσιο (π.χ. παρατήρηση, ομαδοποίηση, ερμηνεία παρατήρησης), που στηρίζουν τη νοητική ενδυνάμωση των παιδιών. Παρουσιάζονται επίσης οι τρόποι μέσα από τους οποίους η υλοποίηση της συγκεκριμένης ενότητας μπορεί να στηρίξει τους τομείς τόσο της προσωπικής και κοινωνικής συνειδητοποίησης όσο και των κινητικών ικανοτήτων.

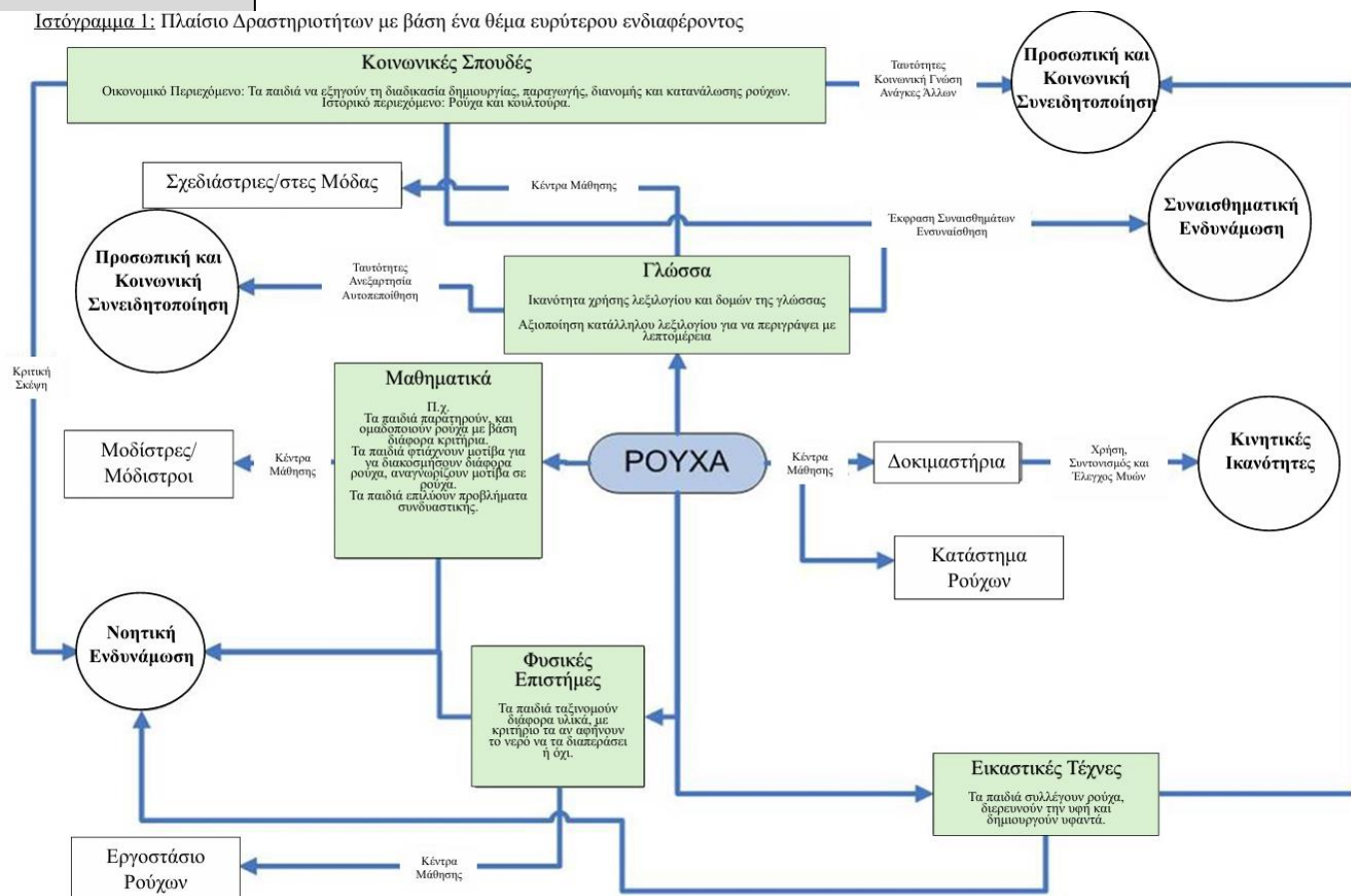
Επιπρόσθετα, το Ιστόγραμμα 3 επιδεικνύει τρόπους μέσα από τους οποίους η συγκεκριμένη μαθηματική ενότητα μπορεί να συνδεθεί και να επεκταθεί σε άλλα γνωστικά αντικείμενα

Μέσω ιστογραμμάτων η νηπιαγωγός θα πρέπει να αναλύει και να αναπτύσσει επιπρόσθετα το πλαίσιο δραστηριοτήτων για κάθε κέντρο μάθησης.

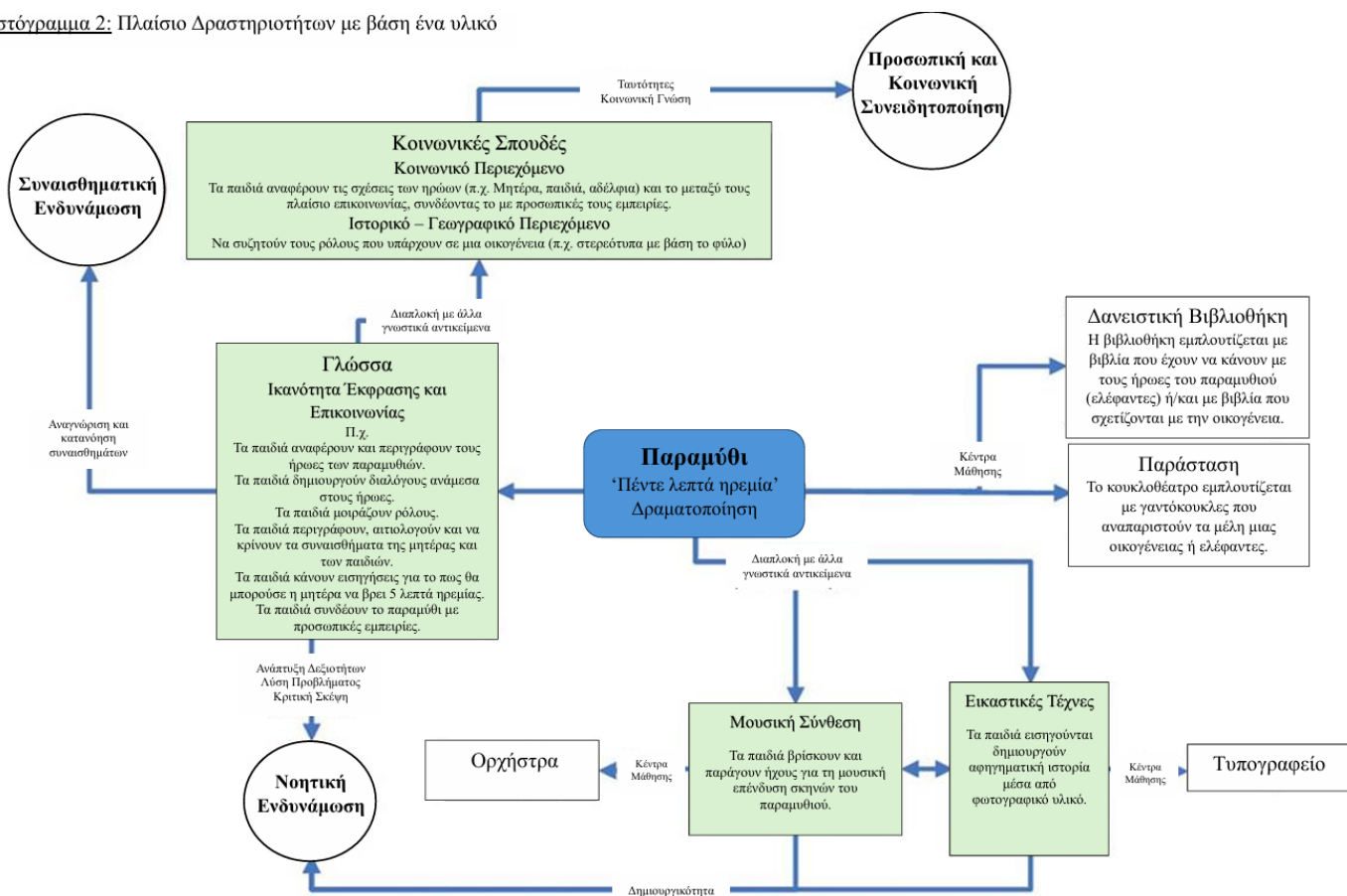
(Εικαστικές Τέχνες, Γλωσσική Αγωγή). Τέλος, καταγράφεται το (μαθηματικό) περιεχόμενο της συγκεκριμένης ενότητας σε μορφή εμπειριών και ο τρόπος με τον οποίο μπορούν να εμπλακούν διάφορα κέντρα μάθησης (π.χ. Οικοδόμοι και Μαθηματική Ολυμπιάδα).

Μέσω ιστογραμμάτων η νηπιαγωγός θα πρέπει να αναλύει και να αναπτύσσει επιπρόσθετα το πλαίσιο δραστηριοτήτων για κάθε κέντρο μάθησης. Τα παραδείγματα που φαίνονται στα Ιστογράμματα 4 και 5 αφορούν στο υπνοδωμάτιο και στους Μικρούς Επιστήμονες αντίστοιχα. Στα ιστογράμματα αυτά περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο ένα κέντρο μάθησης μπορεί να στηρίξει τους διάφορους τομείς ανάπτυξης άμεσα, μέσα από την εμπλοκή των παιδιών σε ελεύθερο παιχνίδι ή με έναν πιο έμμεσο τρόπο, μέσα από τη σύνδεση του κέντρου μάθησης με κάποιο γνωστικό αντικείμενο και την εμπλοκή των παιδιών σε δομημένο παιχνίδι. Φαίνεται, επίσης, ο τρόπος με τον οποίο ένα συγκεκριμένο κέντρο μάθησης (π.χ. Ιστογράμμα 4: Υπνοδωμάτιο) μπορεί να ενταχθεί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο δραστηριοτήτων (π.χ. με θέμα τα ρούχα).

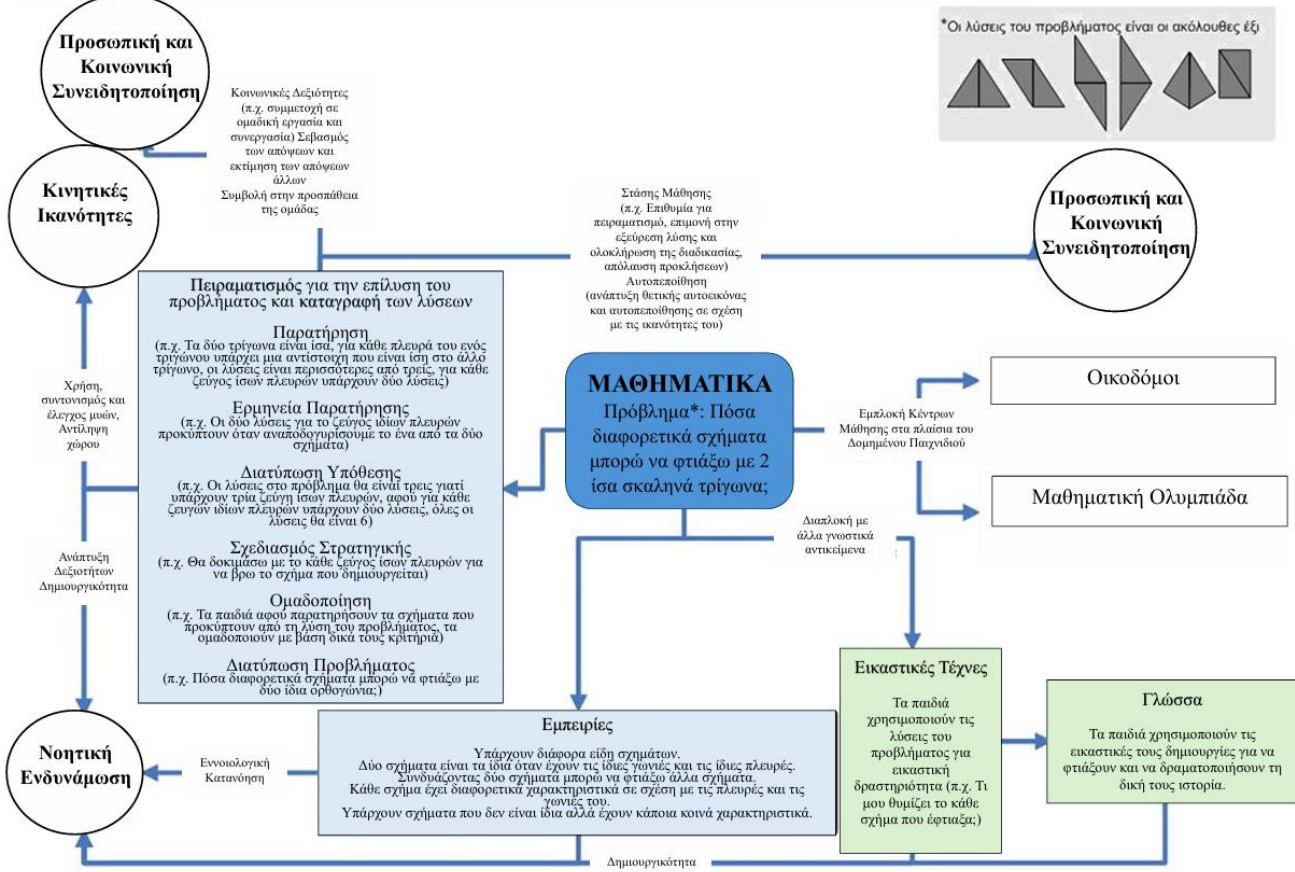
Ιστογράμμα 1: Πλαίσιο Δραστηριοτήτων με βάση ένα θέμα ευρύτερου ενδιαφέροντος

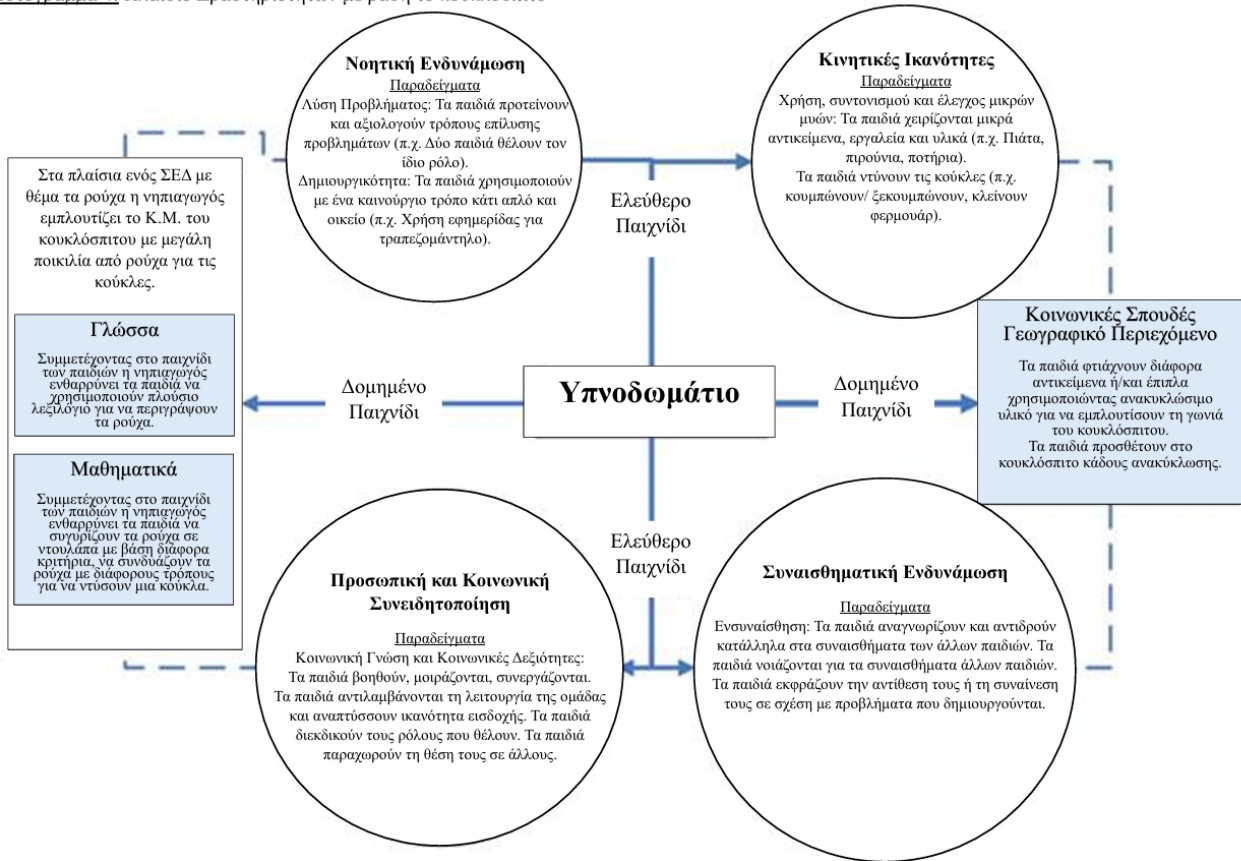
Ιστογράμμα 2: Πλαίσιο Δραστηριοτήτων με βάση ένα υλικό

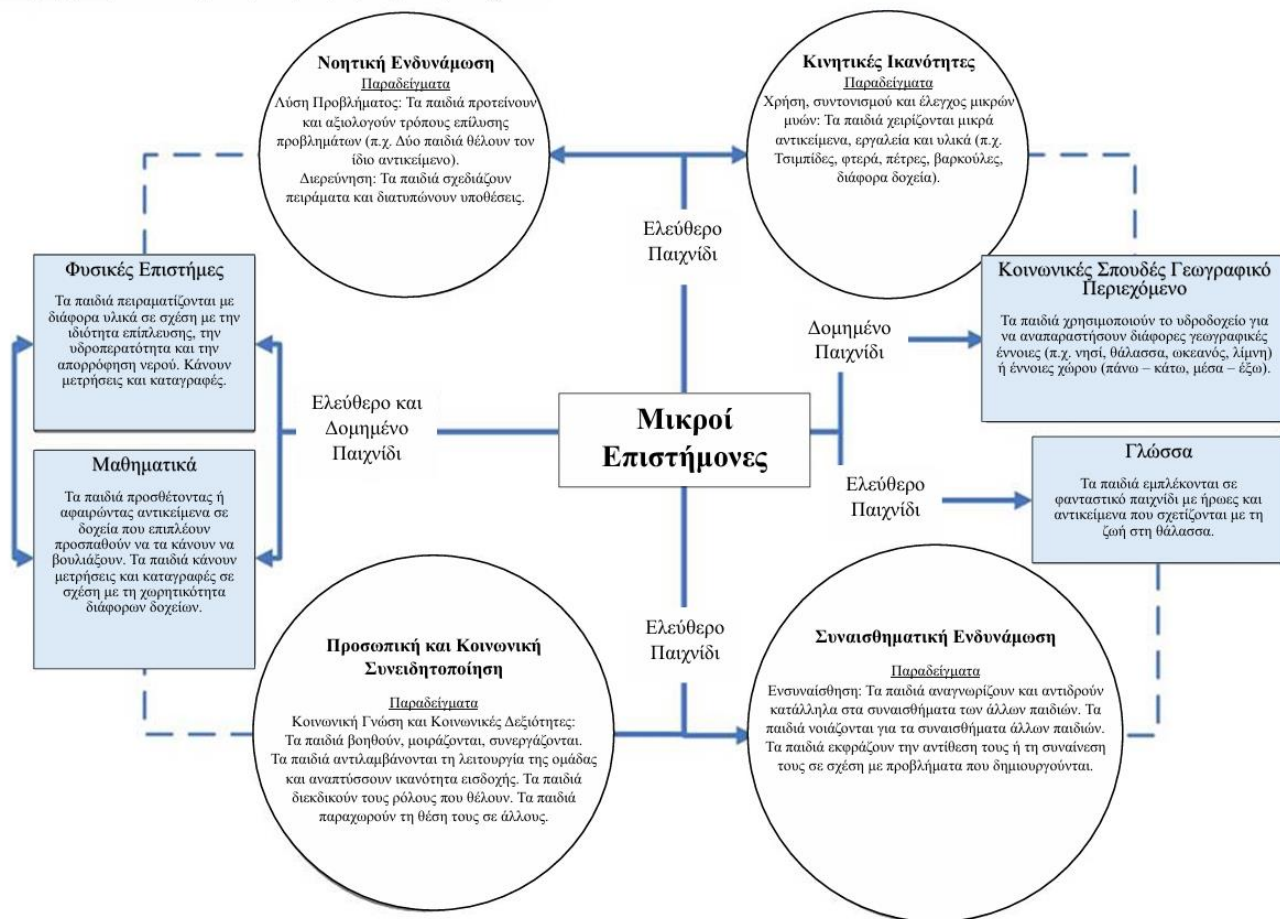
Ιστογράμμο 3: Πλαίσιο Δραστηριοτήτων με βάση ένα θέμα που εμπίπτει σε συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο

Ιστογράμμο 4: Πλαίσιο Δραστηριοτήτων με βάση το κουκλόσπιτο

Ιστόγραμμα 5: Πλαίσιο Δραστηριοτήτων με βάση το υδροδοχείο

Πολιτισμικός, γλωσσικός και θρησκευτικός πλουραλισμός

Μια από τις σημαντικές παιδαγωγικές αρχές του νηπιαγωγείου είναι ότι το σχολείο πρέπει να καλωσορίζει και να σέβεται το κάθε ξεχωριστό και μοναδικό παιδί που φοιτά σε αυτό, από οποιοδήποτε πολιτισμικό, θρησκευτικό και γλωσσικό περιβάλλον. Οι εκπαιδευτικοί καθώς και τα παιδιά θα πρέπει να λειτουργούν σε ένα κλίμα αποδοχής των διαφορών τους, να αναπτύξουν τον σεβασμό και να καταπολεμήσουν ή να αποφύγουν τη διαμόρφωση στερεοτύπων. Τα παιδιά θα πρέπει να αναπτύξουν θετική αυτοεικόνα, την ταυτότητα της ομάδας τους, να ενθαρρύνονται να αλληλεπιδρούν με όλα τα παιδιά, να σκέφτονται κριτικά για καταστάσεις και συμβάντα, να επιλύουν προβλήματα με κοινωνικές διαστάσεις και να μάθουν να υπερασπίζονται τον εαυτό τους και τους άλλους.

Η μητρική γλώσσα του κάθε παιδιού είναι σημαντική, αφού αποτελεί τον τρόπο που αντιλαμβάνεται τον κόσμο. Είναι, επίσης, μέρος της ταυτότητάς του, η οποία μπορεί να συνδέεται με συγκεκριμένο πολιτισμό ή αναπηρία (π.χ. νοηματική γλώσσα). Η νηπιαγωγός οργανώνει τη μάθηση με τρόπο που να στηρίζει τη γλωσσική ποικιλότητα και να καλωσορίζει όλα τα παιδιά (και τις οικογένειές τους) μέσα από σαφείς ρουτίνες, μέσα από ποικίλες προσεγγίσεις (ατομικές και ομαδικές), μέσα από την παροχή περισσότερου χρόνου, όπου χρειάζεται, για ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων ή ως προς την ανταπόκριση σε ερωτήματα, μέσα από την αξιολόγηση, ανατροφοδότηση και επιβράβευση. Η επικοινωνία και συνεργασία με την οικογένεια ενισχύει τη θετική αυτοεικόνα του παιδιού για την κουλτούρα και τη μητρική του γλώσσα και επιφέρει θετικά αποτελέσματα ως προς τη μάθηση και την ανάπτυξή του.

Η εκμάθηση μιας άλλης γλώσσας, εκτός από τη μητρική, είναι μια φυσική διαδικασία για τις ηλικίες του νηπιαγωγείου, αφού ακόμη τα παιδιά αναπτύσσουν τη γλώσσα τους και το έδαφος είναι πρόσφορο για τέτοιες γλωσσικές εμπειρίες. Τα παιδιά εμπλέκονται σε διαδικασίες εκμάθησης της κυρίαρχης γλώσσας με στόχο να επικοινωνήσουν στο σχολικό τους περιβάλλον και ταυτόχρονα είναι γνωστικά, γλωσσικά και συναισθηματικά συνδεδεμένα με τη γλώσσα και την κουλτούρα της οικογένειάς τους. Επίσης, η αλληλεπίδραση παιδιών από διαφορετικά γλωσσικά περιβάλλοντα έχει αμφίδρομο οφέλη για όλα τα παιδιά, καθώς κάθε νέα γλωσσική ποικιλότητα αποτελεί κοινωνικό-πολιτισμική και νοητική ενδυνάμωση. Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι τα παιδιά της πρώτης σχολικής ηλικίας μπορούν να μάθουν αλλά και να επιδείξουν τις γνώσεις και τις ικανότητές τους με πολλούς τρόπους (π.χ. μέσα από την κίνηση, τη μουσική κ.ά.), άρα πρέπει να δίνουμε πολλαπλές και διαφορετικές ευκαιρίες στα παιδιά για έκφραση μέσα από πολλαπλούς κώδικες επικοινωνίας.

Αναγνωρίζοντας ότι η θρησκεία αποτελεί μέρος της κοινωνικής μάθησης των παιδιών κατά την πρώτη σχολική ηλικία, θα πρέπει να αξιοποιείται με τρόπο που να βοηθά το παιδί να κατανοεί τον κόσμο μέσα από τις καταστάσεις της ζωής και τους προβληματισμούς του. Ένα δημοκρατικό σχολείο που σέβεται και προωθεί την αυτονομία του παιδιού προσφέρει ευκαιρίες για σύνδεση βιωματικών καταστάσεων της ζωής των παιδιών με την παράδοση και τον πολιτισμό. Ο θρησκευτικός πλουραλισμός προτρέπει να αποδεχτούμε τα πιστεύω, τις συνήθειες και τις πρακτικές των διαφορετικών θρησκειών των παιδιών που φοιτούν στο νηπιαγωγείο. Μέσα από δραστηριότητες οι οποίες ωθούν τα παιδιά να έχουν ενεργό ρόλο στη διαδικασία διερεύνησης και κριτικής των πληροφοριών και καταστάσεων ενισχύουμε την κοινωνική και ηθική ανάπτυξη. Δραστηριότητες όπως η εξέταση εικόνων από διάφορους

ναούς, η επίσκεψη σε διάφορους ναούς, η ακρόαση και συζήτηση ιστοριών ή μουσικής διαφόρων γιορτών καθώς και η δημιουργία κατασκευών που σχετίζονται με διάφορες γιορτές αποτελούν κατάλληλες δραστηριότητες.

Διαφοροποίηση

Η αντιμετώπιση του κάθε παιδιού ως ατόμου με διαφορετική βιογραφία, το οποίο έχει συγκεκριμένο μαθησιακό προφίλ, επίπεδο ετοιμότητας, εκπαιδευτικές προτιμήσεις και ενδιαφέροντα οδηγεί, αδιαμφισβήτητα, στη χρήση στρατηγικών διαφοροποιημένης διδασκαλίας τόσο σε οργανωτικό όσο και σε παιδαγωγικό επίπεδο. Σύμφωνα με αυτήν, η εκπαιδευτικός αφού μελετήσει και γνωρίσει όλους τους πιο πάνω παράγοντες εκ των προτέρων, οργανώνει συνειδητά τόσο το ελεύθερο ή/και δομημένο παιχνίδι όσο και τις δομημένες δραστηριότητες, ούτως ώστε να δίνει σε κάθε παιδί ξεχωριστά τη δυνατότητα για ενεργή εμπλοκή και μάθηση. Η οργάνωση της διδασκαλίας της εκπαιδευτικού έχει αφηγηρία τις βασικές γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις, εμπειρίες που αναμένεται να κατακτήσει το κάθε παιδί μέσα όμως από διαφορετικά πλαίσια οργάνωσης της μάθησης. Η αξιοποίηση της εναλλακτικής επικοινωνίας (π.χ. χρήση συμβόλων, νοηματική γλώσσα), της υποστηρικτικής τεχνολογίας και των κατάλληλων μέσων και υλικών κρίνεται σημαντική σ' αυτή τη διαδικασία. Η διαφοροποίηση αποτελεί μέρος της καθημερινής εκπαιδευτικής πρακτικής και εστιάζει στο κάθε παιδί ξεχωριστά και στη δική του πορεία μάθησης και ανάπτυξης.

Οικογένεια και νηπιαγωγείο

Η οικογένεια αποτελεί τον βασικότερο συνεργάτη του νηπιαγωγείου και η σωστή επικοινωνία και συνεργασία ενισχύει τις εμπειρίες όλων των εμπλεκόμενων, παιδιών, γονιών και εκπαιδευτικών. Έτσι η μετάβαση των μικρών παιδιών από την οικογένεια στο πρώτο οργανωμένο εκπαιδευτικό σύνολο γίνεται ομαλότερη. Επίσης, τα μεγαλύτερα παιδιά αποκτούν θετική στάση απέναντι στο σχολείο και τη μάθηση. Η ανάπτυξη και η μάθησή τους βελτιώνεται σε σημαντικό βαθμό. Η επιτυχημένη συνεργασία βοηθά τους γονείς να ενδυναμώσουν την αυτοεικόνα τους, να αποκτήσουν περισσότερες γνώσεις για την ανάπτυξη και μάθηση των παιδιών τους, να αποκτήσουν θετικότερη στάση ως προς τις γνώσεις και ικανότητες της εκπαιδευτικού αλλά και να εμπλακούν ενεργά στο πρόγραμμα και στις εμπειρίες των παιδιών τους με ποικιλόμορφους τρόπους (π.χ. μέσα από βιωματικά εργαστήρια, εκδρομές, εικαστικές δραστηριότητες, μαγειρική, συνέντευξη ανάλογα με επάγγελμα, δειγματικές δραστηριότητες, ομιλίες από ειδικούς, θέατρο, έκθεση βιβλίου κ.λπ.). Επιπρόσθετα, η καλή συνεργασία βοηθά τη νηπιαγωγό να κατανοήσει την κουλτούρα της οικογένειας και να εκτιμήσει τον χρόνο και τις ικανότητες των γονιών με θετικές επιπτώσεις στην αποτελεσματικότητα του ρόλου που έχει να επιτελέσει.

Δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά του νηπιαγωγείου να συμμετέχουν ενεργά σε κοινές δράσεις με τα παιδιά του δημοτικού, με σκοπό την ανάπτυξη συναισθημάτων εξοικείωσης, ασφάλειας και αυτοπεποίθησης για τον νέο χώρο και τα νέα άτομα.

Ομαλή μετάβαση από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό σχολείο

Το εκπαιδευτικό μέλλον των παιδιών είναι ένα από τα σημαντικά καθήκοντα του νηπιαγωγείου. Η προετοιμασία τους για ομαλή μετάβαση από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό σχολείο είναι ένας από τους πιο φιλόδοξους στόχους του νηπιαγωγείου, γι' αυτό και η όλη προσπάθεια προσανατολίζεται στην ενδυνάμωση των παιδιών σε ό,τι αφορά στην ικανότητά τους να προσαρμόζονται, να συνεργάζονται και να κοινωνικοποιούνται. Μετάβαση ορίζεται η διαρκής διαδικασία, η οποία εξαρτάται από την ετοιμότητα του παιδιού αλλά και του σχολείου να εξασφαλίσει συνέχεια στην εκπαίδευσή του. Έχει ως αποδέκτη το ίδιο το παιδί και ικανοποιεί τις προσωπικές, κοινωνικές, συναισθηματικές και νοητικές του ανάγκες. Η διαδικασία της μετάβασης από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό επηρεάζει την προσωπική αλλά και την κοινωνική ζωή του παιδιού, αφού εμπεριέχει την αλλαγή περιβάλλοντος, συνθηκών και απαιτήσεων και προβάλλει την ανάγκη οικοδόμησης νέων σχέσεων και αποδοχής νέων ατόμων. Η μετάβασή του σε ένα νέο περιβάλλον είναι πιθανόν να προκαλέσει τόσο στο παιδί όσο και στους γονείς συναισθήματα φόβου, ανασφάλειας, αγωνίας και ταυτόχρονα χαράς, περιέργειας και ανυπομονησίας.

Η δημιουργία σύνδεσης νηπιαγωγείου και δημοτικού σχολείου και η συμμετοχή των παιδιών σε προγράμματα μετάβασης συμβάλλει θετικά στην ομαλή προσαρμογή των παιδιών στο δημοτικό σχολείο και κατ'επέκταση σε απάλειψη των αρνητικών συναισθημάτων που μπορεί να προκληθούν στις νέες συνθήκες στις οποίες έχει ενταχθεί το παιδί. Ο όρος «πρόγραμμα» αναφέρεται σε ένα οργανωμένο πρόγραμμα δράσεων που εμπλέκει εκπαιδευτικούς, παιδιά, γονείς και μέλη της κοινότητας.

Το πρόγραμμα μετάβασης, συνήθως, αποτελείται από δύο σειρές δράσεων. Ο πρώτος κύκλος υλοποιείται πριν την είσοδο των παιδιών στο νέο περιβάλλον και ο δεύτερος μετά την είσοδό τους στη νέα κατάσταση. Είναι αναγκαίο να υπάρχει ένα επεξεργασμένο και αποτελεσματικό πρόγραμμα μετάβασης, το οποίο να διαθέτει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- α) να στηρίζεται στην ουσιαστική συνεργασία και στις καλές σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών νηπιαγωγείου, γονιών, παιδιών και εκπαιδευτικών δημοτικού σχολείου,
- β) να λαμβάνει υπόψη τις εκάστοτε συνθήκες, όπως συστέγαση ή όχι των δύο σχολικών μονάδων, διαφορές στο περιβάλλον και στους τρόπους μάθησης, διαφορετικές ρουτίνες, κανονισμούς, απαιτήσεις κ.λπ. και
- γ) να ενημερώνει συνεχώς τα παιδιά και τους γονείς για τυχόν αλλαγές ώστε να προετοιμαστούν κατάλληλα και να αναπτύξουν τρόπους διαχείρισής τους.

Με την υλοποίηση των συγκεκριμένων δράσεων δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά του νηπιαγωγείου να συμμετέχουν ενεργά σε κοινές δράσεις με τα παιδιά του δημοτικού με σκοπό την ανάπτυξη συναισθημάτων εξοικείωσης, ασφάλειας και αυτοπεποίθησης για τον νέο χώρο και τα νέα άτομα.

Ενδεικτικό Πρόγραμμα Μετάβασης στο Δημοτικό Σχολείο

Ένα πετυχημένο πρόγραμμα μετάβασης έχει ως βάση τον σεβασμό και τη θετική αλληλεπίδραση μεταξύ των παιδιών, των οικογενειών και των εκπαιδευτικών που εμπλέκονται. Οι δράσεις και οι διαδικασίες που προτείνονται είναι ενδεικτικές και

διαμορφώνονται ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες των παιδιών και τις ανάλογες συνθήκες των δύο εκπαιδευτικών πλαισίων.

Δράσεις και διαδικασίες μεταξύ εκπαιδευτικών	Παραδείγματα
-Οργάνωση δράσεων με σκοπό την ενημέρωση των εκπαιδευτικών της πρώτης τάξης για το πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου. -Συμμετοχή της εκπαιδευτικού του νηπιαγωγείου σε συναντήσεις με τις εκπαιδευτικούς της πρώτης τάξης και τον/τη Διευθυντή/τρια του σχολείου, για την οργάνωση του προγράμματος μετάβασης.	-Οι εκπαιδευτικοί του νηπιαγωγείου και του δημοτικού σχολείου ανταλλάσσουν προβληματισμούς και στρατηγικές που αξιοποιούν κατά τη διάρκεια της προσαρμογής των παιδιών στην αρχή της χρονιάς. -Φτιάχνουν πρόγραμμα ανταλλαγής επισκέψεων. Όπως για παράδειγμα με βάση κάποια κοινά θέματα ή σχέδια εργασίας οργανώνουν επισκέψεις των παιδιών στο δημοτικό σχολείο ή στο νηπιαγωγείο, κοινές συμμετοχές σε παραστάσεις ή επισκέψεις σε διάφορους χώρους. -Το νηπιαγωγείο προσκαλεί τις εκπαιδευτικούς της πρώτης τάξης να παρακολουθήσουν κάποιες δραστηριότητες των παιδιών στο νηπιαγωγείο και να τα γνωρίσουν, με ή χωρίς τα παιδιά της τάξης τους. -Προσκαλεί, επίσης, τα παιδιά της πρώτης τάξης να επισκεφτούν το νηπιαγωγείο και «να θυμηθούν πώς περνούσαν στο νηπιαγωγείο».
Δράσεις και διαδικασίες που αφορούν στα παιδιά	Παραδείγματα
-Ανάπτυξη διερευνητικού προγράμματος σε σχέση με το τι γνωρίζουν και τι θέλουν να μάθουν για το δημοτικό σχολείο. -Οργάνωση δράσεων από τα παιδιά για επίλυση των αποριών τους σχετικά με το δημοτικό σχολείο.	-Επίσκεψη στο δημοτικό σχολείο. -Συμμετοχή στις ρουτίνες του δημοτικού σχολείου. -Τα παιδιά του νηπιαγωγείου και της Α΄ τάξης αλληλεπιδρούν σε ζευγάρια και τα δεύτερα αναλαμβάνουν να ενημερώσουν τα πρώτα για τις διαδικασίες και ρουτίνες του δημοτικού σχολείου. -Συνεργασία με τα παιδιά της Α΄ τάξης σε κοινές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα ελεύθερο παιχνίδι στην αυλή. -Παιχνίδια συνεργασίας στο δημοτικό ή/και στο νηπιαγωγείο. -Τα παιδιά, του δημοτικού σχολείου, έρχονται στο νηπιαγωγείο και ανταλλάσσουν απόψεις με τα παιδιά του νηπιαγωγείου σε θέματα σχετικά με τη μετάβαση στο δημοτικό σχολείο.
Δράσεις και διαδικασίες που αφορούν στην οικογένεια	Παραδείγματα
-Οργάνωση συναντήσεων με τους γονείς για ενημέρωση σχετικά με τις ανησυχίες τους για την επικείμενη μετάβαση των παιδιών και την αλλαγή που θα φέρει στην καθημερινότητά τους.	Η εκπαιδευτικός του νηπιαγωγείου: - ενημερώνει τους γονείς για τις ενέργειες που κάνει σχετικά με τη μετάβαση και τους ενθαρρύνει να συμμετέχουν με όποιο τρόπο μπορούν στις δράσεις αυτές για να γνωριστούν με τους δασκάλους του νέου σχολείου και τις ρουτίνες τους.

- συζητά με τους γονείς για τη γενικότερη πρόοδο των παιδιών στο νηπιαγωγείο, αξιοποιώντας τους ατομικούς φακέλους τους, ώστε να είναι ενημερωμένοι για τις πραγματικές ανάγκες των παιδιών τους. -σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς του δημοτικού οργανώνει συναντήσεις των γονιών του νηπιαγωγείου με τους γονείς των παιδιών της πρώτης τάξης, ώστε να ενημερωθούν για θέματα προσαρμογής των παιδιών με πιο άμεσο και ουσιαστικό τρόπο.

Στη διαδικασία της μετάβασης θα πρέπει να είναι ξεκάθαρο ότι η ετοιμότητα αναφέρεται στα πιο κάτω:

Έτοιμο παιδί: Ο όρος ετοιμότητα αναφέρεται σε έναν συνδυασμό δεξιοτήτων και ικανοτήτων που αναμένεται να έχει κατακτήσει ένα παιδί κατά τη διάρκεια της φοίτησής του στο νηπιαγωγείο. Συγκεκριμένα, το παιδί θα πρέπει να έχει αναπτύξει περαιτέρω τις απαραίτητες κινητικές, κοινωνικό-συναισθηματικές ικανότητες, ικανότητες επικοινωνίας και γνωστικές λειτουργίες που βοηθούν στην αποτελεσματική προσέγγιση των διαδικασιών μάθησης και προσαρμογής του στο νέο περιβάλλον.

Έτοιμο σχολείο: Το σχολείο θα πρέπει να έχει την ευελιξία να δεχτεί παιδιά και να υποστηρίξει την προσαρμογή και τη μάθηση του καθενός ξεχωριστά με την απαραίτητη διαφοροποίηση, ώστε να τα οδηγήσει να γίνουν χαρούμενοι και ικανοί μαθητές.

Έτοιμη οικογένεια: Οι διάφοροι φορείς θα πρέπει να στηρίζουν και να ενημερώνουν την οικογένεια για τη μετάβαση και τον σημαντικό αλλά και ενεργό ρόλο, τον οποίο θα διαδραματίσει στη διαδικασία.

Τεχνολογία

Η τεχνολογία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της μαθησιακής διαδικασίας και εργαλείο τόσο για την εκπαιδευτικό, όσο και εργαλείο μάθησης για τα παιδιά. Είναι σημαντικό τα παιδιά να έρχονται σε επαφή με την τεχνολογία και όρους σχετικούς με την τεχνολογία πάντα μέσα σε ένα οργανωμένο πλαίσιο που στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους. Βασικό κριτήριο για την ένταξη της τεχνολογίας στο νηπιαγωγείο αποτελεί η κατάλληλη χρήση της. Ανάλογα με την ηλικία και τις εμπειρίες των παιδιών η επαφή με την τεχνολογία γίνεται σε διαφορετικό βαθμό και μορφή. Αξιοποιείται με διαφορετικούς τρόπους στα γνωστικά αντικείμενα (π.χ. στη Γλωσσική Αγωγή αποτελεί ένα από τα πολλά μέσα έκφρασης). Εννοείται ότι σε καμία περίπτωση η τεχνολογία δεν αντικαθιστά τις βιωματικές εμπειρίες των παιδιών αλλά τις ενισχύει και τις εμπλουτίζει. Η μορφή που παίρνει η τεχνολογία στο νηπιαγωγείο αρχίζει από ηλεκτρονικά παραμύθια, παραμύθια ή παιχνίδια με ήχους, με τη χρήση του διαδραστικού πίνακα, της ψηφιακής φωτογραφικής μηχανής, λογισμικά που προάγουν και ενισχύουν τη λύση προβλήματος και άλλες δεξιότητες, λογισμικά που βοηθούν τα παιδιά να φτιάχνουν ιστορίες. Η κάθε εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να αποφασίσει πώς και πότε μπορεί να κάνει χρήση της τεχνολογίας. Αυτό μπορεί να γίνει, είτε μέσα στο πλαίσιο του ελεύθερου ή/και δομημένου παιχνιδιού, (για παράδειγμα στο κέντρο μάθησης «Βόλτα στο Μουσείο» τα παιδιά μπορούν να έχουν πρόσβαση σε εικονικές περιηγήσεις σε μουσεία), είτε κατά τη διάρκεια δομημένων δραστηριοτήτων με λογισμικά που βοηθούν τη δημιουργία πολυμεσικών ιστοριών,

Η τεκμηρίωση της ανάπτυξης και της μάθησης πρέπει κυρίως να γίνεται με παρατήρηση των παιδιών μέσα στο φυσικό τους περιβάλλον καθώς τα παιδιά εμπλέκονται σε διάφορες δραστηριότητες και κυρίως την ώρα που παίζουν.

ομαδοποιήσεων, σειροθετήσεων (π.χ. Microsoft Powerpoint, Story Book Weaver, kidspiration). Η τεχνολογία εξελίσσεται συνεχώς και ποικιλόμορφα, γι' αυτό είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να ενημερώνονται συχνά για να μπορούν να προσφέρουν στα παιδιά εμπειρίες με τα πιο κατάλληλα και σύγχρονα μέσα αλλά και αξιοποίησής της από τα ίδια.

Αξιολόγηση-Τεκμηρίωση

Αξιολόγηση είναι η διαδικασία συγκέντρωσης πληροφοριών για τα παιδιά από διάφορα είδη στοιχείων και ακολούθως, η οργάνωση και η ερμηνεία αυτών των πληροφοριών. Η διαδικασία συστηματικής παρατήρησης και καταγραφής πληροφοριών που αφορούν στο τι έχει αναπτύξει και μάθει ένα παιδί ή μια ομάδα παιδιών ονομάζεται τεκμηρίωση. Τεκμηρίωση είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για να αναδείξει τη φιλοσοφία του συγκεκριμένου προγράμματος, αφού εστιάζεται στη συνεχή ανάπτυξη και το εν δυνάμει του κάθε παιδιού. Η τεκμηρίωση της ανάπτυξης και της μάθησης πρέπει, κυρίως, να γίνεται με παρατήρηση των παιδιών μέσα στο φυσικό τους περιβάλλον καθώς τα παιδιά εμπλέκονται σε διάφορες δραστηριότητες και κυρίως την ώρα που παίζουν.

Μερικοί τρόποι τεκμηρίωσης της ανάπτυξης και της μάθησης των παιδιών που στηρίζονται στην παρατήρηση είναι οι ακόλουθοι:

1. Περιγραφικές Καταγραφές: Επεισόδια, τα οποία καταγράφονται με αντικειμενικό τρόπο και περιγραφικό λόγο και φανερώνουν την ικανότητα του παιδιού σε συγκεκριμένο τομέα ανάπτυξης ή/και γνωστικό αντικείμενο.

Παράδειγμα 1: Αυτούσιο απόσπασμα από την καταγραφή της μάθησης και της ανάπτυξης ενός παιδιού.

Στις 22/10 αφού είχε προηγηθεί την προηγούμενη ημέρα δομημένη δραστηριότητα διαχωρισμού των τροφών στις 5 ομάδες, η Μυρσίνη σε ρόλο μάγιστρα προτείνει στους φίλους της: «Για να μην είναι έτσι χάλι, αφού τα χαλάσαμε, ελάτε να τα χωρίσουμε στα πέντε (5) καλαθάκια για να είμαστε και σωστοί και συγυρισμένοι μάγιστρες», με τους φίλους της να την ακολουθούν και την ίδια να αναφέρει μεγαλόφωνα κάθε τροφή που κρατά και την κατηγορία στην οποία πρέπει να μπει. Οι προτάσεις που χρησιμοποιεί, καθώς παίζει, χαρακτηρίζονται από συνοχή και μπορεί να επιχειρηματολογεί ακόμα και μέσα από τις υποδύσεις ρόλων, αφού στο ίδιο περιστατικό αναφέρει στον φίλο-μάγιστρα «Το hot-dog μπορεί να μπει και στις δύο (2) ομάδες αφού έχει και ψωμί, άρα στα δημητριακά, και κρέας, άρα και στα κρέατα».

2. Ακουστικές και Οπτικές Καταγραφές (Ηχογραφήσεις, Φωτογραφίες, Βίντεο): Υλικό, το οποίο φανερώνει με αντικειμενικό τρόπο τις ικανότητες των παιδιών και την εξέλιξή τους. Τις περισσότερες φορές είναι χρήσιμο το υλικό να ερμηνεύεται σε συνεργασία με το παιδί, άρα να γίνεται μια άτυπη συνομιλία για το τι γίνεται στη φωτογραφία ή στο βίντεο, τι στόχο είχε κ.λπ.

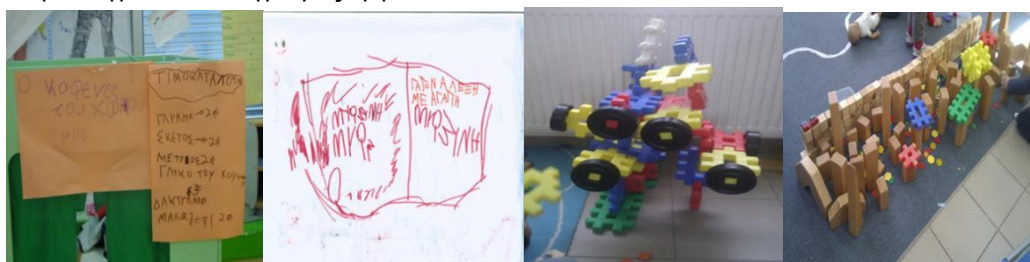
Στόχος είναι να αναδειχτούν οι επιτυχίες του παιδιού καθώς και οι εν δυνάμει ικανότητές του.

Παράδειγμα 2: Φωτογραφία αλληλεπίδρασης κατά τη διάρκεια του διαλείμματος (υπαίθριο παιχνίδι).

3. Έργα των παιδιών (π.χ. τρισδιάστατες κατασκευές, σχέδια, γραπτά κείμενα). Τα έργα των παιδιών μπορούν να φυλάγονται με διάφορους τρόπους και σε τακτά χρονικά διαστήματα. Για παράδειγμα η παραγωγή οποιουδήποτε υλικού, το οποίο είναι αποτέλεσμα δομημένων δραστηριοτήτων, όπως για παράδειγμα κάρτες, προσκλήσεις, ζωγραφιές, σκηνικά μπορούν να φυλάγονται ή να φωτογραφίζονται για να αξιοποιηθούν συγκριτικά σε εύρος χρόνου. Επίσης, μπορεί μια νηπιαγωγός να επιλέξει να έχει διάφορες ρουτίνες οι οποίες βοηθούν στη συλλογή τέτοιου υλικού. Για παράδειγμα, τα οικοδομήματα ή/και οι τρισδιάστατες κατασκευές των παιδιών να φωτογραφίζονται μια φορά την εβδομάδα, ώστε να διαφαίνεται η εξέλιξη στις ικανότητες των παιδιών καθώς επίσης και το να υπάρχει ρουτίνα παρουσιολογίου, ώστε να καταγράφεται η εξέλιξη στις ικανότητες γραφής.

Παράδειγμα 3: Φωτογραφίες έργων των παιδιών.

4. Λίστες (π.χ. αναλογικής κλίμακας (Ρουμπρίκες) ή λίστες ελέγχου). Η νηπιαγωγός μπορεί να προαποφασίσει αν θέλει να δημιουργήσει η ίδια ή να χρησιμοποιήσει έτοιμες λίστες, οι οποίες μπορεί να παράγουν τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά δεδομένα, τα οποία αφορούν στην ανάπτυξη και μάθηση του παιδιού. Ανάλογα με τον τρόπο που επιλέγει η νηπιαγωγός θα πρέπει να προαποφασίσει τις μεταβλητές-ικανότητες, δεξιότητες ανάπτυξης ή/και μάθησης, τα οποία θα αξιολογεί-τεκμηριώνει, καθώς επίσης και τα κριτήρια που θα χρησιμοποιήσει για την αποτίμησή τους. Πιο κάτω παρατίθενται ενδεικτικά εργαλεία, τα οποία μπορεί να αξιοποιήσει ως παράδειγμα η νηπιαγωγός, για να δημιουργήσει τα δικά της αντιπροσωπευτικά εργαλεία στη βάση των αναγκών της τάξης της.

Παράδειγμα 4α: Αναλογική Κλίμακα για τον τομέα της Προσωπικής και Κοινωνικής Συνειδητοποίησης
(Ενδεικτικό Εργαλείο 1)

Αναμενόμενη Δεξιότητα	Κυκλώνω αυτό που ισχύει για κάθε δεξιότητα 1→Χρειάζεται ανάπτυξη 2→ Αναπτύσσεται 3→ Κατακτήθηκε		
Επικοινωνεί τις ιδέες του στα άλλα παιδιά.	1	2	3
Κάνει διαβουλεύσεις για τις ιδέες του.	1	2	3
Παίρνει ηγετικό ρόλο.	1	2	3
Αποδέχεται τις εισηγήσεις άλλων παιδιών.	1	2	3
Ανταποκρίνεται στο κάλεσμα των άλλων παιδιών.	1	2	3
Διατηρεί την αλληλεπίδραση με τα άλλα παιδιά για αρκετό χρονικό διάστημα.	1	2	3

Το Παράδειγμα 4β προσφέρει προτάσεις για μεταβλητές, τις οποίες μπορεί να αξιοποιήσει η νηπιαγωγός για να αποφασίσει αν θα δημιουργήσει μια λίστα ελέγχου ή ρουμπρίκα για την τεκμηρίωση-αξιολόγηση της προσωπικής-κοινωνικής συνειδητοποίησης ή/και της συναισθηματικής ενδυνάμωσης των παιδιών.

Παράδειγμα 4β: Αναφορά σε κοινωνικό-συναισθηματικές δεξιότητες
(Ενδεικτικό Εργαλείο 2)

Προσωπική και Κοινωνική Συνειδητοποίηση- Συναισθηματική Ενδυνάμωση	
Ταυτότητες	Το παιδί αναγνωρίζει τις πολλαπλές του ταυτότητες και πώς αυτές προκύπτουν μέσα από τις σχέσεις.
Αυτοαντίληψη, ανεξαρτησία και αυτοπεποίθηση	Το παιδί αναγνωρίζει τις δυνατότητές του, έχει επίγνωση των γνώσεών του, αναπτύσσει θετική αυτοεικόνα και αυτοπεποίθηση.
Στάση μάθησης	Το παιδί δείχνει ενδιαφέρον σε νέες εμπειρίες και γνώσεις, παίρνει ρίσκα.
Κοινωνική γνώση, κοινωνικές δεξιότητες και κοινωνική ταυτότητα	Το παιδί δημιουργεί θετικές σχέσεις με παιδιά και ενήλικες, αναπτύσσει ικανότητες εισδοχής και αποχώρησης από την ομάδα, βοηθά τα άλλα παιδιά, αλληλεπιδρά και επικοινωνεί με τα άλλα παιδιά, συνεργάζεται και λειτουργεί αρμονικά στην ομάδα, αναπτύσσει φιλίες.
Σεβασμός στους άλλους και τη διαφορετικότητα	Το παιδί αναγνωρίζει και σέβεται τις ανάγκες των άλλων, αναγνωρίζει την ισότητα, αναπτύσσει αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον κόσμο γύρω του.
Σεβασμός στους κανόνες	Το παιδί εισηγείται, γνωρίζει και τηρεί κανόνες και αναγνωρίζει τις επιπτώσεις της δικής του συμπεριφοράς και της συμπεριφοράς των άλλων.
Αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων	Το παιδί αναγνωρίζει, ονομάζει και εκφράζει τα συναισθήματά του.
Διαθέτει ενσυναίσθηση	Το παιδί είναι ευαισθητοποιημένο και ανταποκρίνεται θετικά απέναντι στα συναισθήματα και τις ανάγκες των άλλων.

Παράδειγμα 4γ: Αναφορά σε κοινωνικό-συναισθηματικές δεξιότητες
(Ενδεικτικό Εργαλείο 3)

Όνομα και ηλικία	Νίκος 4χρ.	Μάριος 4,5χρ.
Το παιδί μπαίνει στην τάξη -με προθυμία -κρατιέται στον γονέα -απροθυμία -άλλο		
Επαφή με το περιβάλλον -εξερευνά ελεύθερα -περίεργο αλλά διστακτικό να κινηθεί -διστακτικό να δοκιμάσει		
Σχέση με τους άλλους -ψάχνει επαφή με τα άλλα παιδιά -ψάχνει επαφή με εκπαιδευτικό -μένει μακριά από την ομάδα -αρνείται προσκλήσεις -είναι θετικό απέναντι στα άλλα παιδιά		

(Πηγή: Cohen, L. G. & Spenciner, L. J. (1994). *Assessment of young children*. New York: Longman Press.)

Παράδειγμα 4δ: Αναφορά σε δεξιότητες σχετικές με ανάγνωση και γραφή
(Ενδεικτικό Εργαλείο 4)

Γλωσσικές ικανότητες			
	Χρειάζεται ανάπτυξη	Αναπτύσσεται	Κατακτήθηκε
Δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης -Διάκριση αρχικού φωνήματος. -Διάκριση τελικού φωνήματος. -Διάκριση αρχικής συλλαβής. -Αναγνώριση λέξεων που ομοιοκαταληκτούν. -Εντοπισμός λέξης που ξεκινά με δοθείσα αρχική συλλαβή. -Εντοπισμός λέξης που ξεκινά με δοθέν αρχικό φώνημα.			
Δεξιότητες γραφής -Αντιγραφή γνωστών και άγνωστων λέξεων (π.χ. το όνομά του). -Γραφή του πρώτου γράμματος του ονόματός του. -Εμπλοκή σε επινοημένη γραφή (π.χ. ΔΣΟΣ-δάσος).			
Δεξιότητες παραγωγής και κατανόησης ιστοριών -Αναδιήγηση γνωστής ιστορίας σχολιάζοντας τα προβλήματα και αναφέροντας τη λύση. -Δημιουργία δικής του ιστορίας με αρχή, μέση, τέλος. -Ενσάρκωση ρόλου και αναπαράσταση του, των συναισθημάτων, των κινήσεων και του λόγου του.			

Η ποικιλία τεχνικών και στρατηγικών τεκμηρίωσης ενισχύει και αναγνωρίζει τις ατομικές διαφορές στην ανάπτυξη και μάθηση. Τα δεδομένα, τα οποία συλλέγονται μέσα από τους διάφορους τρόπους που αναφέρονται πιο πάνω, ερμηνεύονται και οργανώνονται. Το portfolio ή ηλεκτρονικό portfolio αποτελεί έναν σημαντικό και ποιοτικά κατάλληλο τρόπο παρουσίασης των πληροφοριών που αφορούν στην ανάπτυξη και μάθηση του παιδιού, αφού δίνει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του παιδιού. Η διαδικασία που ακολουθείται για τη διαμόρφωση ενός portfolio περιλαμβάνει τη συλλογή των πληροφοριών που τεκμηριώνουν την ανάπτυξη και τη μάθηση του παιδιού (με οποιοδήποτε από τους τρόπους που αναφέρονται πιο πάνω για την παρατήρηση), την επιλογή των στοιχείων τα οποία δείχνουν την εξέλιξη του παιδιού τόσο αναπτυξιακά όσο και μαθησιακά, καθώς και την ενεργή εμπλοκή του. Η εμπλοκή του παιδιού στη διαδικασία μπορεί να σχετίζεται με το να επιλέξει τι να μπει στο portfolio, να εξηγήσει τι κάνει και τι μαθαίνει σε ένα βίντεο, να περιγράψει πώς δούλεψε για να φτιάξει ένα οικοδόμημα κ.λπ.

Διευκρινίζεται ότι η παρατήρηση ως κύριο μέσο αξιολόγησης και τεκμηρίωσης γίνεται:

- (α) για τα παιδιά, για να αξιολογήσουμε και να τεκμηριώσουμε την ανάπτυξη, μάθηση, κίνητρα και πιθανές ιδιαίτερες υπηρεσίες που χρειάζονται,
- (β) για τους γονείς, να ενημερωθούν για την εξέλιξη του παιδιού τους, καθώς και για το πρόγραμμα του σχολείου,
- (γ) για τις εκπαιδευτικούς, να προβαίνουν σε αναστοχασμό σε σχέση με την πρακτική τους, το πρόγραμμά τους, τον προγραμματισμό τους, τα υλικά τους, και τέλος
- (δ) για την έρευνα στην πράξη, για συλλογή και ανάλυση δεδομένων σε σχέση με νέες μεθόδους διδασκαλίας και προσέγγισης των παιδιών, των δεξιοτήτων και ικανοτήτων που αναμένεται να αναπτύξουν.

Στοιχεία, τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη, ώστε να κρίνουμε σωστά τα αποτελέσματα της αξιολόγησης και τεκμηρίωσης της ανάπτυξης και μάθησης του παιδιού είναι:

- (α) οι λόγοι αξιολόγησης-τεκμηρίωσης, οι οποίοι σχετίζονται άμεσα και με το ποιον/ποια και τι αξιολογώ (π.χ. οι στόχοι που θέτω αναφέρονται στην ανάπτυξη γενικά των παιδιών, ειδικών δεξιοτήτων, στην αξιολόγηση υλικού, μεθόδου, του τρόπου επικοινωνίας μου με τα παιδιά κ.ά.), (β) ο χρόνος, πότε επιλέγω να αξιολογήσω-τεκμηριώσω (π.χ. στην αρχή ενός project, στο τέλος μιας δραστηριότητας, στο τέλος του χρόνου), και φυσικά (γ) ο τρόπος (π.χ. μέσα από παρατήρηση, παιχνίδι, δομημένη δραστηριότητα, ατομικά, ομαδικά κ.ά.).

Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η συλλογή των πληροφοριών και η ερμηνεία τους θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα μιας συνεχούς διαδικασίας και να υπάρχει τριγωνοποίηση, ώστε να διασφαλιστεί η κατάλληλη χρήση τους με στόχο να αναδειχτούν οι επιτυχίες του παιδιού καθώς και οι εν δυνάμει ικανότητές του.

Περιβαλλοντική Εκπαίδευση / Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Π.Ε./Ε.Α.Α.)

Το πρόγραμμα της Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΠΑΑ) στην Προσχολική Ηλικία, ως προς το περιεχόμενο, τη φιλοσοφία και την εφαρμογή του, προσεγγίζει τα ζητήματα του περιβάλλοντος και της αειφόρου ανάπτυξης ενιαία, διαθεματικά και ολιστικά, επιδιώκοντας, σταδιακά και μακροπρόθεσμα, τη διαμόρφωση του αειφόρου σχολείου, το οποίο θα γίνει φορέας αλλαγών στην εκπαίδευση και στην κοινωνία.

Η φιλοσοφία του προγράμματος της ΕΠΑΑ στηρίζεται στην καθιέρωση μιας «ολιστικής σχολικής προσέγγισης» και στον μετασχηματισμό του σχολείου σε οργανισμό μάθησης, δηλαδή σε ένα δυναμικό σύστημα, το οποίο αυτοοργανώνεται, αλληλεπιδρά με την κοινότητα, μετεξελίσσεται, μετασχηματίζεται.

Επίσης, ο μεθοδολογικός του σχεδιασμός και οι διδακτικές τεχνικές που υιοθετούνται μέσα από αυτό στοχεύουν στο να καταστήσουν τους/τις εκπαιδευτικούς, τα παιδιά, αλλά και όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία, ικανούς να διαμορφώνουν συνθήκες αειφορίας και να υιοθετούν αειφόρους τρόπους ζωής στην καθημερινότητά τους. Ειδικότερα, κεντρικός σκοπός του προγράμματος για την ΕΠΑΑ είναι η διάπλαση αυτόνομων και ενεργών πολιτών οι οποίοι, θα κατέχουν τη σχετική γνώση και θα συνειδητοποιούν τη σοβαρότητα των ζητημάτων, θα είναι περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένοι, θα διαθέτουν τις απαιτούμενες ικανότητες και τη θέληση προκειμένου να γίνουν φορείς αλλαγών για την επίλυσή τους, θα διερευνούν και θα σκέπτονται κριτικά, θα αναλαμβάνουν τις ευθύνες τους, θα συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, θα παρεμβαίνουν δυναμικά και δημοκρατικά στα κοινωνικά δρώμενα με στόχο τις αλλαγές που απαιτούνται για τη διαμόρφωση συνθηκών αειφόρου ανάπτυξης, θα έχουν οράματα, ικανότητες και αξίες που τους βοηθούν να διαπραγματεύονται και να σχεδιάζουν ατομικά και συλλογικά αειφόρες πρακτικές, προσδιορίζοντας αυτόνομα το παρόν τους και επαγρυπνώντας για το μέλλον των γενεών που θα έλθουν.

Η προσχολική ηλικία αποτελεί τη βάση για τη διαμόρφωση των αυριανών πολιτών, για αυτό και το συγκεκριμένο πρόγραμμα επιδιώκει ειδικότερα για τα παιδιά της βαθμίδας αυτής:

- να τους παρέχει ευκαιρίες να γνωρίσουν το περιβάλλον του σχολείου τους, της γειτονιάς τους, της κοινότητάς τους,
- να διακρίνουν στοιχεία του τοπικού τους περιβάλλοντος που θέλουν να αλλάξουν,
- να γνωρίσουν, μέσα από το παιχνίδι, αλλά και μέσα από δραστηριότητες βιωματικές και αλληλεπιδραστικές με τον χώρο, τα πράγματα και τους άλλους, διάφορα στοιχεία που συνθέτουν το περιβάλλον μας,
- να ασχοληθούν με ζητήματα του περιβάλλοντος και της αειφόρου ανάπτυξης από το άμεσο τοπικό τους περιβάλλον και να αντιληφθούν με τρόπο απλό τις σχέσεις και αλληλοσυνδέσεις τους,
- να αντιληφθούν ότι το περιβάλλον μας δεν είναι μόνο φυσικό, αλλά έχει πολλές άλλες διαστάσεις, οι οποίες μάλιστα αλληλοσυνδέονται και συνυπάρχουν,
- να συνειδητοποιήσουν ότι όλοι μας αποτελούμε μέρος του περιβάλλοντος και έχουμε ευθύνη για την προστασία, τη διατήρηση και τη βελτίωσή του, αλλά και δικαίωμα να ζούμε σε συνθήκες αειφόρου ανάπτυξης,
- να αναπτυχθούν κοινωνικά και συναισθηματικά μέσα από την επαφή με το περιβάλλον και την ενασχόλησή τους με αυτό,
- να βιώσουν τη χαρά της ανακάλυψης του περιβάλλοντός τους,
- να ευαισθητοποιηθούν και να αγαπήσουν το περιβάλλον τους και τα στοιχεία που το συνθέτουν,
- να αποκτήσουν δεξιότητες επικοινωνίας, συζήτησης, διερεύνησης, πειραματισμού, συνεργασίας και λήψης απόφασης, δεξιότητες για την επίλυση συγκρούσεων, αναλυτικής και κριτικής σκέψης, ψηφιακές δεξιότητες, συστημικής σκέψης, δεξιότητες επίλυσης προβλήματος,

- να διατυπώνουν τις δικές τους απόψεις για τη βελτίωση του περιβάλλοντος του σχολείου,
- να αναλάβουν ρόλους και να συμμετέχουν σε απλές δράσεις αλλαγής, βελτίωσης και ποιοτικής αναβάθμισης του άμεσου βιωματικού και τοπικού τους περιβάλλοντος.

Το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα της ΕΠΑΑ είναι ανοικτό και ευέλικτο, ενιαίο και κοινό, ως προς τις επιδιώξεις, τον σχεδιασμό και την εφαρμογή του από την Προσχολική Εκπαίδευση μέχρι και το Λύκειο. Έχει σχεδιασθεί με γνώμονα την εφαρμογή του σε κάθε σχολείο κατά τρόπο μοναδικό, με βάση τα ειδικά ζητήματα του περιβάλλοντος και της αειφόρου ανάπτυξης στο ειδικό τοπικό του πλαίσιο, τις συνθήκες, τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες του κάθε σχολείου. Στηρίζεται στους 17 στόχους Αειφόρου Ανάπτυξης της Παγκόσμιας Ατζέντας των Ηνωμένων Εθνών 2030 και αναπτύσσεται στους πέντε (5) τομείς προτεραιότητας των 17 στόχων που αφορούν:

- **ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ:** Το παιδί αναμένεται να αναγνωρίζει το δικαίωμα όλων των ανθρώπων να ζουν με αξιοπρέπεια και ισότητα σε ένα υγιές περιβάλλον, ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας, εθνικότητας και θρησκείας. Το παιδί εμπλέκεται ενεργά σε θέματα που σχετίζονται με τον βιοπορισμό, τη βασική διατροφή, την υγεία, την ευημερία και την εκπαίδευση, αγαθά που δικαιούνται όλοι οι άνθρωποι και αποτελούν προϋπόθεση για την επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης.
- **ΣΤΟΝ ΠΛΑΝΗΤΗ:** Το παιδί αναμένεται να προβληματιστεί και να διερευνήσει λύσεις και μέτρα τα οποία συνεισφέρουν στην άμβλυνση περιβαλλοντικών ζητημάτων/ζητημάτων αειφόρου ανάπτυξης που αφορούν στην προστασία και διατήρηση του πλανήτη, ώστε αυτός να υποστηρίξει τις ανάγκες στο παρόν και στο μέλλον. Μέσα από την καλλιέργεια δεξιοτήτων επιστημονικής μεθόδου και συστημικής σκέψης, το παιδί μελετά κριτικά και εμπλέκεται στην εξεύρεση προτάσεων για επίλυση περιβαλλοντικών ζητημάτων στο άμεσο τοπικό του περιβάλλον. Ανάμεσα σε άλλα, συμμετέχει σε θέματα διατήρησης και προστασίας των οικοσυστημάτων, της ορθής διαχείρισης των φυσικών πόρων, της υιοθέτησης υπεύθυνων στάσεων στην καθημερινή του ζωή και στην ανάληψη δράσεων εντός και εκτός της σχολικής μονάδας, με στόχο την υιοθέτηση ενός πιο αειφόρου τρόπου ζωής.
- **ΣΤΗΝ ΕΥΗΜΕΡΙΑ:** Το παιδί αναμένεται να αναγνωρίσει ότι η οικονομική, κοινωνική και τεχνολογική πρόοδος πρέπει να βρίσκονται σε αρμονία με τη φύση με απώτερο σκοπό όλοι οι άνθρωποι να μπορούν να ζουν σε συνθήκες ευημερίας. Επιδιώκεται η ανάπτυξη αξιών που αφορούν στην κοινωνική δικαιοσύνη, στην ίση πρόσβαση σε πόρους και αγαθά, καθώς και στη μείωση των ανισοτήτων. Παράλληλα, το παιδί εμπλέκεται στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση καινοτόμων προτάσεων που αποσκοπούν στην εξοικονόμηση ενέργειας, στην αξιοποίηση των φυσικών πόρων και τέλος, στον μετασχηματισμό του σχολικού ή/και του τοπικού περιβάλλοντος στα πρότυπα της αειφορίας.
- **ΣΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ:** Το παιδί αναμένεται να αναπτύξει συνεργασίες σε πνεύμα κατανόησης και αλληλεγγύης τόσο σε επίπεδο σχολικής μονάδας όσο και στην κοινότητα, με σκοπό την επίτευξη της αειφορίας. Προτεραιότητα είναι το παιδί να “μεταβεί στο επίπεδο του ΕΜΕΙΣ” και να αντιληφθεί ότι μόνο μέσα από πνεύμα συλλογικότητας και σεβασμού μπορούν οι άνθρωποι να εκπληρώσουν κοινούς στόχους και να αντιμετωπίσουν τις κοινές προκλήσεις για την επίτευξη της αειφορίας των κοινωνιών και του περιβάλλοντος.

- **ΣΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ:** Τα παιδιά ως αυριανοί πολίτες αναπτύσσουν στάσεις και αξίες ενεργού πολιτότητας που προασπίζουν την ειρήνη και δρουν ενάντια σε παγκόσμιες προκλήσεις. Αναμένεται να κατανοήσουν ότι μόνο σε συνθήκες ειρήνης μπορεί να υπάρξει αιεφόρος ανάπτυξη, αφού η ειρήνη αποτελεί, πέρα από τη μη ύπαρξη πολέμου, το μέσο για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της κοινωνίας. Επιδιώκεται η προώθηση ειρηνικής κουλτούρας όπως επίσης και η διαμόρφωση δίκαιων, ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών που είναι απαλλαγμένες από τον φόβο, τη βία και τις συγκρούσεις.

Κάθε τομέας προτεραιότητας αναλύεται σε επίπεδα αξόνων, επιδιώξεων, το πλαίσιο των επιδιώξεων και σε ενδεικτικές πρακτικές. Αξίζει να σημειωθεί ότι κάθε τομέας προτεραιότητας οργανώνεται και αναλύεται με βάση τα επίπεδα στόχων της ΕΠΑΑ και αφορούν στις γνώσεις, την ευαισθητοποίηση, τις στάσεις, τις δεξιότητες/ικανότητες, τη δράση και τη συμμετοχή.

Το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα για την ΕΠΑΑ στην Προσχολική Εκπαίδευση είναι ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα ως προς τον προσδιορισμό των στόχων και των επιδιώξεων του, το οποίο μπορεί να εφαρμοσθεί ευέλικτα σε κάθε ζήτημα της αιεφόρου ανάπτυξης και του περιβάλλοντος, στο πλαίσιο πάντα των 17 στόχων της αιεφόρου ανάπτυξης της παγκόσμιας ατζέντας των Ηνωμένων Εθνών 2030. Οι επιμέρους επιδιώξεις για κάθε στόχο της αιεφόρου ανάπτυξης της παγκόσμιας ατζέντας των Ηνωμένων Εθνών συμπεριλαμβάνονται στον «Οδηγό εφαρμογής του Αναλυτικού Προγράμματος για την ΕΠΑΑ στην Προσχολική Εκπαίδευση», ο οποίος βρίσκεται σε εξέλιξη ως προς την συγγραφή.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα της ΕΠΑΑ στην Προσχολική Εκπαίδευση, αποτελεί βασική διάσταση του συστημικού πλαισίου για την εφαρμογή της Ολιστικής Σχολικής Προσέγγισης (ΟΣΠ) για την ΕΑΑ στα σχολεία όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων της Κύπρου. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή του είναι σημαντικό να ιδωθεί σε συνδυασμό με τις άλλες διαστάσεις του συστημικού πλαισίου για την ΟΣΠ και την ΕΑΑ, που είναι το ήθος, η αποστολή, το όραμα, η διακυβέρνηση, η επαγγελματική ανάπτυξη, οι υποδομές, οι πηγές και μέσα, η αξιολόγηση.

Το συστημικό πλαίσιο για την ΟΣΠ και την ΕΑΑ αποτελεί μια νέα πολιτική του Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας (ΥΠΑΝ). Ο σχεδιασμός του βρίσκεται σε εξέλιξη από τη Μονάδα Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΠΑΑ) του ΥΠΑΝ και προβλέπεται να εφαρμοσθεί καθολικά σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες ξεκινώντας από την Προσχολική Εκπαίδευση την επόμενη σχολική χρονιά. Το *Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα για την ΕΠΑΑ στην Προσχολική Εκπαίδευση* ως προς τις επιμέρους επιδιώξεις του, το πλαίσιο εξέλιξης των επιδιώξεων και τις επιμέρους πρακτικές είναι αναρτημένο ιστοσελίδα του Αναλυτικού Προγράμματος της Προσχολικής Εκπαίδευσης https://www.moec.gov.cy/analytika_programmata/programmata_spoudon.html

Σημαντικό επίσης εργαλείο και βοήθημα για τους/τις νηπιαγωγούς για την εφαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος για την ΕΠΑΑ, αποτελεί το υλικό που ήδη έχει παραχθεί για την εφαρμογή του προγράμματος της ΕΠΑΑ στη δημοτική εκπαίδευση («Οδηγός εφαρμογής Προγράμματος Σπουδών της Π.Ε./Ε.Α.Α. για εκπαιδευτικούς δημοτικής εκπαίδευσης», «Ιδέες και προτάσεις για καθορισμό και διερεύνηση ζητημάτων της Αειφόρου Περιβαλλοντικής εκπαιδευτικής πολιτικής της σχολικής μονάδας», «Ιδέες και παραδείγματα

για παρεμβάσεις και αλλαγές στη σχολική μονάδα με βάση την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη»), όπως επίσης και το υποστηρικτικό εκπαιδευτικό υλικό για την ΕΠΑΑ. Όλο το υλικό βρίσκεται αναρτημένο στην ιστοσελίδα της Μονάδας ΕΠΑΑ <https://mepaa.moec.gov.cy/index.php/el/> και του Αναλυτικού Προγράμματος για την ΕΠΑΑ <https://peeaad.schools.ac.cy/index.php/el/>

Συνδυασμένη εκμάθηση γλώσσας και περιεχομένου- Content and Language Integrated Learning (CLIL)

Η εκμάθηση ξένων γλωσσών, και ειδικότερα η πρώιμη εκμάθηση ξένων γλωσσών, προάγει την αποδοχή και την κατανόηση διαφορετικών πολιτισμών, την ανάπτυξη θετικών στάσεων (αντιμετώπιση ξένου γλωσσικού περιβάλλοντος με αυτοπεποίθηση, δεκτικότητα σε άλλους πολιτισμούς), συμβάλλει στη γνωστική ανάπτυξη (εύκολη πρόσληψη, αναπαραγωγή, προσωδία και ρυθμός ξένης γλώσσας) και έχει πρακτικά οφέλη (χρόνος για παιγνιώδη εκμάθηση ξένης γλώσσας, συχνή ανακύκλωση στοιχείων της ξένης γλώσσας, ουσιαστική εμπλοκή και βιωματική διαδικασία εκμάθησης της γλώσσας). Η προσέγγιση CLIL αναφέρεται στην εισαγωγή ενός γνωστικού αντικείμενου ή θεματικών ενοτήτων μέσα στα πλαίσια διαφόρων γνωστικών αντικειμένων, μέσω μιας ξένης γλώσσας.

Οι δραστηριότητες που οργανώνονται μέσω της προσέγγισης CLIL έχουν διπλούς στόχους: (α) τους στόχους που συνδέονται με την ανάπτυξη δεξιοτήτων και δόμηση εννοιών στο συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο, (β) τους στόχους που σχετίζονται με την ανάπτυξη της ικανότητας στη ξένη γλώσσα. Η προσέγγιση CLIL εφαρμόζει τη φιλοσοφία της επικοινωνιακής προσέγγισης και της εκμάθησης γλώσσας μέσω καθηκόντων/έργων (task-based learning). Επικεντρώνεται στην επικοινωνία, εμπλέκοντας, συστηματικά, τα παιδιά σε διαδικασία όπου η γλωσσική γνώση δεν αποτελεί αυτοσκοπό αλλά μέσο διερεύνησης και μάθησης. Η προσέγγιση CLIL προτείνεται ως μια από τις μεθοδολογίες που μπορούν να εφαρμοστούν με σκοπό να επιτευχθούν οι επιδιώξεις του αναλυτικού προγράμματος.

Ενδεικτικές τεχνικές εφαρμογής της προσέγγισης CLIL στο νηπιαγωγείο είναι: παιχνίδια, τραγούδια και ρυθμικά ποιήματα, αφήγηση παραμυθιών (τα οποία γίνονται κατανοητά με χρήση εποπτικών μέσων, μίμησης, εκφράσεων προσώπου ή/και σώματος, ανάλογου χρωματισμού στη φωνή), χρήση της τεχνολογίας. Στην προσχολική εκπαίδευση, η ξένη γλώσσα δεν εισάγεται ως ξεχωριστό μάθημα αλλά γίνεται μέρος της καθημερινής ζωής των παιδιών στο σχολείο. Η εισαγωγή της ξένης γλώσσας πραγματοποιείται σταδιακά μέσα από σύντομες περιόδους επαφής και αλληλεπίδρασης με τη γλώσσα, με έμφαση στην ακρόαση/ομιλία και χωρίς ανάπτυξη του γραπτού λόγου ή της δεξιότητας της ανάγνωσης. Η εισαγωγή της ξένης γλώσσας μπορεί να ξεκινήσει με περιόδους 10 λεπτών, δύο με τρεις φορές τη βδομάδα και σταδιακά να αυξηθεί σε περιόδους 20-30 λεπτών, ενώ μπορούν να υπάρξουν επιπρόσθετες σύντομες επαφές με την ξένη γλώσσα κατά τη διάρκεια της μέρας μέσα από τραγούδια ή παιχνίδια, τα οποία μπορούν να πραγματοποιηθούν στα ενδιάμεσα άλλων δραστηριοτήτων. Επίσης, η επαφή των παιδιών με τη ξένη γλώσσα μπορεί να γίνει μέσα από τις καθημερινές ρουτίνες της σχολικής ζωής και μέσα από ποικιλία ευκαιριών που μπορεί να προσφέρονται κατά τη διάρκεια του ελεύθερου ή/και δομημένου παιχνιδιού.

Περισσότερες λεπτομέρειες και στήριξη για την εφαρμογή της προσέγγισης CLIL δίνεται στις νηπιαγωγούς από το Υ.Π.Α.Ν. μέσω του Συντονιστικού Κέντρου CLIL.

Τομείς Ανάπτυξης

Το συγκεκριμένο αναλυτικό πρόγραμμα εστιάζει στο παιδί, στις ικανότητες και δυνατότητές του σ' ένα κοινωνικό πλαίσιο όπου η ολόπλευρη ανάπτυξη αποτελεί κύριο στόχο. Με την έμφαση στους τομείς ανάπτυξης θέλουμε να διασφαλίσουμε ότι το κάθε παιδί θα συμμετέχει ενεργά στις διαδικασίες που αφορούν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, στάσεων, στην απόκτηση εμπειριών και γνώσεων που θα το ενδυναμώσουν, ούτως ώστε να γίνει δημιουργικός και ενεργός πολίτης. Συχνά γίνεται αναφορά στους τομείς ανάπτυξης με κύριο διαχωρισμό: γνωστικός, κοινωνικό-συναισθηματικός και κινητικός τομέας. Στο πλαίσιο της φιλοσοφίας του συγκεκριμένου αναλυτικού προγράμματος και μ' ένα πιο ανοιχτό, προοδευτικό και ευέλικτο φακό της ανάπτυξης ο διαχωρισμός των τομέων ανάπτυξης διαμορφώνεται ως εξής:

1. **ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΗΣΗ**
2. **ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ**
3. **ΚΙΝΗΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ**
4. **ΝΟΗΤΙΚΗ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ**

Στα πλαίσια όλων των τομέων η προσδοκία είναι ότι τα παιδιά θα αναπτύξουν στάσεις, δεξιότητες, ικανότητες και γνώσεις μέσα από παιδαγωγικά και μεθοδολογικά κατάλληλες εμπειρίες. Η έμφαση των πιο πάνω τομέων είναι διαφορετική λόγω των διαφορετικών αναγκών που έχουν τα παιδιά και τα επίπεδα ανάπτυξής τους εξαρτώνται τόσο από τον ρυθμό του κάθε παιδιού, αλλά και τις εμπειρίες-προκλήσεις που του προσφέρουν οι ενήλικες γύρω του και το περιβάλλον του.

Ο κάθε τομέας, στη συνέχεια, παρουσιάζεται με συγκεκριμένη δομή, η οποία αναφέρεται σε άξονες, επιδιώξεις, πλαίσιο εξέλιξης επιδιώξεων και ενδεικτικές πρακτικές.

Οι **ΑΞΟΝΕΣ** συνθέτουν το ευρύτερο πλαίσιο δεξιοτήτων, ικανοτήτων, γνώσεων, εμπειριών και στάσεων που αφορούν συγκεκριμένο τομέα ανάπτυξης.

Οι **ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ** αποτελούν τις δεξιότητες, ικανότητες, γνώσεις, εμπειρίες και στάσεις που αναμένεται να καλλιεργήσουν τα παιδιά κατά τη διάρκεια της προσχολικής περιόδου.

Το **ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ** συγκροτεί το εύρος των εξελικτικών εμπειριών που αναμένεται να βιώσουν τα παιδιά για να αναπτύξουν τις προσδοκώμενες δεξιότητες, ικανότητες, γνώσεις και στάσεις.

Οι **ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ** αναφέρονται στους ενδεικτικούς τρόπους υποστήριξης και διασύνδεσης της ανάπτυξης και της οργάνωσης της μαθησιακής διαδικασίας με ενδεικτικές δραστηριότητες που υποστηρίζουν τους άξονες και ικανοποιούν τις επιδιώξεις.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι **Επιδιώξεις** στα προγράμματα Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης ονομάζονται Προσδοκώμενα αποτελέσματα- Δείκτες Επιτυχίας και Το Πλαίσιο Εξέλιξης Επιδιώξεων ονομάζεται Διδακτέα- Δείκτες Επάρκειας.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΗΣΗ

Η προσωπική και κοινωνική συνειδητοποίηση περιλαμβάνει την ανάπτυξη των παιδιών σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο με έμφαση, ανάμεσα σε άλλα, στην ανάπτυξη της ανεξαρτησίας, της αυτοεξυπηρέτησης, της προσωπικής υγείας και ασφάλειας, των σχέσεων, της ταυτότητας του φύλου και της συνεργασίας. Η έρευνα και η πράξη έχουν δείξει ότι τα παιδιά που είναι προσωπικά και κοινωνικά συνειδητοποιημένα έχουν τις βάσεις για να αναπτυχθούν ουσιαστικά και ολόπλευρα. Οι σύγχρονες παιδαγωγικές αρχές της προσχολικής περιόδου καθώς και οι κοινωνικό-πολιτισμικές αλλαγές δίνουν έμφαση στην ανάπτυξη σχέσεων και κυρίως, στο ηθικά και πνευματικά συνειδητοποιημένο παιδί ως ενεργό μέλος ενός συνόλου.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ Ταυτότητες	Το παιδί να αναγνωρίζει τις πολλαπλές του ταυτότητες. Το παιδί να αντιλαμβάνεται τις διάφορες ταυτότητες και πώς αυτές προκύπτουν μέσα από τις σχέσεις (π.χ. κορίτσι, αδελφή, φίλη, από τη Λευκωσία, από την Κύπρο κ.λπ.).	Αναγνώριση των ατόμων της οικογένειάς του και άλλων γνωστών ατόμων. Δήλωση των ονομάτων της οικογένειάς του και των σχέσεων που υπάρχουν μεταξύ τους. Συζήτηση και επεξήγηση των σχέσεων και ταυτοτήτων του κάθε μέλους της οικογένειας και του εαυτού του.	Ανάγνωση παραμυθιών με καινούργια αδελφάκια, παππού ή γιαγιά και υπόδυση ρόλων οικογένειας. Δημιουργία χώρου ή άλμπουμ με οικογενειακές φωτογραφίες. Δημιουργία ατομικού γενεαλογικού δέντρου, μέσω φωτογραφιών, του κάθε παιδιού, συζήτηση και ανάλυση αυτού.
		Αναφορά στον εαυτό του με βάση συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και τη σύνθεσή τους (π.χ. όνομα, επίθετο, ηλικία, φύλο, καταγωγή).	Στο κέντρο μάθησης «Ο πολίτης» τα παιδιά δημιουργούν τις προσωπικές τους ταυτότητες.

Αυτοαντίληψη	Το παιδί να αναγνωρίζει τις δεξιότητές του.	Αναγνώριση και σύγκριση των διαφορετικών ταυτοτήτων του και των άλλων παιδιών. Επιζήτηση βοήθειας όταν χρειάζεται. Αποδοχή της μελλοντικής βελτίωσης συγκεκριμένων συμπεριφορών του. Συνεργασία με άλλους για ολοκλήρωση μιας δραστηριότητας.	Στο κέντρο μάθησης «Το ιατρείο» συμπληρώνεται λίστα (γραπτά ή προφορικά) με τα προσωπικά στοιχεία ενός παιδιού σε ρόλο ασθενή. Λεκτική ή κινητική υπόδειξη δυσκολίας και έκκληση βοήθειας σε παιχνίδι (π.χ. δεν μπορεί να φορέσει τη στολή του μάγιστρα). Συζήτηση με το παιδί για ακατάλληλες συμπεριφορές μέσα από βιωματική αναδιήγηση.
	Το παιδί να έχει επίγνωση των γνώσεών του.	Ανάληψη ευθυνών με βάση τις ικανότητές του.	Ανάθεση συνεργατικών δραστηριοτήτων και ολοκλήρωσή τους με τη συμβολή όλης της ομάδας. Στο πλαίσιο του project «το Δάσος» δημιουργείται ομαδική μακέτα ενός δάσους. Δημιουργία αυτόνομων εργασιών ως ρουτίνα (π.χ. το παιδί υπεύθυνο για παρουσίες, συγκύρισμα, τουαλέτες).
	Το παιδί να γνωρίζει τις δυνατότητές του.	Έκφραση ιδεών/εισηγήσεων με βάση τα προσωπικά του ενδιαφέροντα.	Δημιουργία project με βάση τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Εισηγήσεις παιδιών για την ολοκλήρωση των projects και την οργάνωση γιορτών.

Ανεξαρτησία και αυτοπεποίθηση	Το παιδί να αναπτύσσει θετική αυτοεικόνα.	Αναστοχασμός και αναθεώρηση των πράξεων του. Εξερεύνηση και ανακάλυψη του κόσμου με όλες του τις αισθήσεις. Δοκιμή της χρήσης καινούργιων αντικειμένων.	Στο πλαίσιο του δομημένου παιχνιδιού στο κέντρο μάθησης «Οικοδόμοι» η νηπιαγωγός προτρέπει τα παιδιά να αναστοχαστούν για το οικοδόμημα τους (π.χ. δημιουργία γέφυρας με το οικοδομικό υλικό) και να εισηγηθούν εφαρμογή άλλης διαδικασίας ή υλικού. Δημιουργία ατομικού φακέλου για την τεκμηρίωση της μάθησης και ανάπτυξης με βάση τα σχέδια/ζωγραφιές/κείμενα που επιλέγει το παιδί για να δείξει τι έμαθε. Παροχή ευκαιριών για εξερεύνηση και ανακάλυψη μέσα από ελεύθερο/δομημένο παιχνίδι ή/και δομημένες δραστηριότητες (π.χ. εμπλουτισμός νέων υλικών στα κέντρα μάθησης). Προτροπή για χρήση καινούργιων αντικειμένων/ υλικών στο ελεύθερο/δομημένο παιχνίδι ή και στις δομημένες δραστηριότητες (π.χ. φακούς, ψαλίδια).
---	--	--	---

Αυτοεξυπηρέτηση	Το παιδί να αναπτύσσει αυτοπεποίθηση σε σχέση με τις ικανότητές του.	Προσαρμογή σε καινούργια περιβάλλοντα ή αλλαγές.	Συχνή εναλλαγή κέντρων μάθησης και οργάνωσης της τάξης (π.χ. το κουκλόσπιτο σε κάστρο, οι καρέκλες του κύκλου σε μαξιλαράκια).
		Επίδειξη προθυμίας για εξερεύνηση νέων και διαφορετικών περιβαλλόντων.	Συχνές επισκέψεις της τάξης σε εξωτερικούς και άλλους νέους χώρους.
		Συμμετοχή σε ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες και εισηγήσεις δράσεων.	Παιχνίδια δράματος (π.χ. σύντομοι αυτοσχεδιασμοί σε ομάδες όπου το κάθε μέλος της ομάδας διατυπώνει μια πρόταση για δημιουργία σεναρίου).
	Το παιδί να αναπτύσσει δεξιότητες εξυπηρέτησης του εαυτού του σε διάφορα πλαίσια (π.χ. ντύσιμο, φαγητό).	Πλύσιμο των χεριών πριν από το φαγητό και χρήση του πιρουνιού ή κουταλιού κατά τη διάρκεια του φαγητού.	Ενθάρρυνση για δοκιμή της χρήσης κουταλιού και πιρουνιού κατά τη διάρκεια του φαγητού.
		Άνοιγμα των κουτιών (π.χ. τροφής, παιχνιδιών) χωρίς βοήθεια από ενήλικα.	Συζήτηση για τους κανόνες υγιεινής.
		Διαδικασίες φαγητού και πλυσίματος χωρίς τη βοήθεια του ενήλικα.	Στο πλαίσιο της δομημένης δραστηριότητας αφήγησης, διάβασμα παραμυθιών για τις ικανότητες αυτοεξυπηρέτησης των παιδιών στο φαγητό.
			Ανεξάρτητη συμμετοχή στη διαδικασία ρουτίνας πλυσίματος.

Στάση μάθησης	Το παιδί να δείχνει ενδιαφέρον σε νέες εμπειρίες και γνώσεις. Το παιδί να έχει θετική στάση απέναντι στο καινούργιο και να παίρνει ρίσκα.	Τοποθέτηση της τσάντας και του σάκου στο κατάλληλο μέρος χωρίς τη βοήθεια του ενήλικα. Χρήση της τουαλέτας χωρίς τη βοήθεια ενήλικα. Μεταφορά αντικειμένων/υλικών χωρίς τη βοήθεια του ενήλικα. Έναρξη και ολοκλήρωση μιας δραστηριότητας με μερική ή/και χωρίς βοήθεια από ενήλικα. Δοκιμή των ικανοτήτων του σε νέα δεδομένα/καταστάσεις. Επιθυμία να δοκιμάσει ξανά σε περίπτωση αποτυχίας.	Στο πλαίσιο του κέντρου μάθησης «Το τυπογραφείο» τα παιδιά δημιουργούν ετικέτες με τη φωτογραφία ή το όνομά τους για να αναγνωρίζουν το δικό τους κρεμαστάρι. Προτροπή από ενήλικα για ανεξάρτητη συμμετοχή στη διαδικασία χρήσης τουαλέτας στα πλαίσια των ρουτινών της τάξης. Τοποθέτηση των αντικειμένων/υλικών χαμηλά για εύκολη και άμεση πρόσβαση σε αυτά από τα παιδιά. Εμπλοκή των παιδιών σε δραστηριότητες της μαθησιακής διαδικασίας χωρίς την εμπλοκή ενήλικα σε αυτές (π.χ. πειραματισμός με τις αναμίξεις χρωμάτων, με τους μαγνήτες, χρήση υφασμάτων και καπέλων στο φανταστικό παιχνίδι). Ρουτίνα εθελοντικής συμμετοχής σε δραστηριότητες ή projects (π.χ. ένα παιδί της προδημοτικής να διαβάζει παραμύθι με ένα τρίχρονο). Σε διάφορα κέντρα μάθησης δημιουργικού παιχνιδιού τα παιδιά επαναλαμβάνουν την κατασκευή ενός παιχνιδιού ή και άλλων
-----------------------------	---	--	--

			αντικειμένων (π.χ. κατασκευή ενός πύργου με οικοδομικό υλικό).
		Ερωτήσεις και σχόλια για τις νέες εμπειρίες και γνώσεις. Ανάπτυξη και γνώση νέων δεξιοτήτων και πληροφοριών.	Στο πλαίσιο δομημένης δραστηριότητας της γλωσσικής αγωγής τα παιδιά εμπλέκονται σε δραστηριότητες περιγραφής συμπερασμάτων από ένα κείμενο (παραμύθι, ποίημα κ.λπ.). Άμεση εμπλοκή στη διαμόρφωση του portfolio, αναστοχαζόμενο για το τι έμαθε και τι νέους στόχους θα ήθελε να θέσει.
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ Κοινωνική γνώση Κοινωνικές δεξιότητες	Το παιδί να δημιουργεί θετικές σχέσεις με ενήλικες του περιβάλλοντός του. Το παιδί να αναπτύξει δεξιότητες για την έναρξη των κοινωνικών του σχέσεων (π.χ. μοιράζεται, βοηθά).	Χαιρετισμός ενήλικα κατά την είσοδο και έξοδο από το νηπιαγωγείο. Αναζήτηση βοήθειας από τον ενήλικα όταν χρειάζεται. Μίμηση θετικών συμπεριφορών των ενηλίκων όταν αλληλεπιδρούν με άλλα παιδιά, όπως «ευχαριστώ» και «παρακαλώ». Ανοχή άλλων παιδιών στον χώρο του όταν παίζει ατομικά.	Κατά την άφιξη και αναχώρηση των παιδιών από το νηπιαγωγείο τα παιδιά ακολουθούν τη ρουτίνα καλωσορίσματος/χαιρετίσματος. Παρότρυνση από την εκπαιδευτικό να απευθύνονται σε αυτήν τα παιδιά όταν χρειάζονται βοήθεια. Η εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί τους κοινωνικούς κώδικες στην τάξη (π.χ. ευχαριστώ, παρακαλώ, μπορείς να μου δώσεις το παιχνίδι σου;). Δημιουργία κανόνων-συμφωνιών και ρουτινών με στόχο το κάθε παιδί να σέβεται το άλλο (π.χ. ποτέ δεν

	Το παιδί να συνεργάζεται με άλλα παιδιά σε διάφορα πλαίσια (π.χ. παιχνιδιού).	Συμμετοχή σε παιχνίδια με άλλο παιδί (π.χ. ζευγάρι).	μπορείς να πεις στο άλλο παιδί ότι δεν μπορεί να παίξει μαζί σου). Στο πλαίσιο παιχνιδιού με κανόνες/παιδαγωγικό υλικό τα παιδιά παίζουν παιχνίδια με εναλλακτική συμμετοχή (π.χ. φιδάκι, twister).
	Το παιδί να βοηθά άλλα παιδιά όταν χρειάζονται τη βοήθειά του. Το παιδί να αλληλεπιδρά και επικοινωνεί με άλλα παιδιά για την υλοποίηση ενός κοινού στόχου.	Εξερεύνηση υλικών και χώρου μαζί με άλλα παιδιά. Ακολουθία κανόνων και ενεργός συμμετοχή σε ελεύθερες ή και δομημένες δραστηριότητες. Συμμετοχή σε παιχνίδι με μικρή ομάδα παιδιών. Συμμετοχή στην οργάνωση παιχνιδιού. Συμμετοχή σε παιχνίδι σε πιο μεγάλες ομάδες παιδιών.	Διατύπωση κανόνων για παιχνίδια που δημιουργούν τα ίδια και κατανομή ρόλων. Τα παιδιά μοιράζονται υπευθυνότητες στο παιχνίδι στα διάφορα κέντρα μάθησης και στην τάξη. Συμμετοχή σε ομαδικά παιχνίδια σε μικρές ομάδες (π.χ. παντομίμα, κρυφτό). Στο πλαίσιο κοινωνικοδραματικού ή/και φανταστικού παιχνιδιού, τα παιδιά δημιουργούν σενάρια και καθορίζουν τους ρόλους ανάλογα με το θέμα τους. Συμμετοχή σε ομαδικές καθημερινές δραστηριότητες στην τάξη (π.χ. ο καιρός σήμερα, η ημερομηνία).

		Απόλαυση αλληλεπίδρασης με άλλα παιδιά.	Δημιουργία ομαδικών παιχνιδιών και δραστηριοτήτων (π.χ. δραματοποίηση παραμυθιού).
		Λύση προβλημάτων που δημιουργούνται με τη συμβολή όλων των μελών της ομάδας.	Πρακτικές αλληλοβοήθειας- Συνεργάζονται για να φτιάξουν ένα οικοδόμημα, ένα παζλ. Όταν υπάρχει διένεξη προσπαθούν μέσα από γνωστές διαδικασίες να το λύσουν μόνο τους (π.χ. να ψηφίσουν, στην τύχη).
	Το παιδί να αναπτύξει ικανότητες ομαλής εισδοχής στην ομάδα.	Επιτυχής εισδοχή σε μια ομάδα σε ελεύθερο ή δομημένο παιχνίδι και άλλο πλαίσιο μάθησης.	Δημιουργία πρακτικών εισδοχής στην ομάδα: να ρωτούν τι παιχνίδι παίζουν, να παρατηρούν, να κάνουν εισηγήσεις για νέους ρόλους ή να παίρνουν έναν νέο ρόλο.
	Το παιδί να αναπτύξει ικανότητες ομαλής εξόδου από την ομάδα.	Συμμετοχή στην υλοποίηση του κοινού στόχου.	Προώθηση ομαδικών εργασιών, (π.χ. δημιουργία κάστρου από το οικοδομικό υλικό).
	Το παιδί να αναπτύξει ικανότητες ομαλής εξόδου από την ομάδα.	Επιμονή και υπομονή στην αλληλεπίδραση με παιδιά σε μια ομάδα.	Παιχνίδια debate (δημόσια συζήτηση) όπου τίθεται ένας προβληματισμός και γίνεται αντιπαράθεση απόψεων και εξεύρεση μιας λύσης.
	Το παιδί να αντιληφθεί τη λειτουργία της ομάδας.	Αποδοχή των απόψεων όλων των μελών της ομάδας.	Παιχνίδια δράματος και αυτοσχεδιασμού με στόχο την ανάπτυξη της ομάδας.
		Έκφραση δικής του άποψης.	Παιχνίδια ρόλων και σεναρίων (π.χ. το κάθε παιδί εκφράζει τη δική του άποψη για το σενάριο).

	Το παιδί να σέβεται τα διαφορετικά χαρακτηριστικά της ομάδας.	Αποδοχή και σεβασμός διαφορετικών απόψεων από τα μέλη της ομάδας.	Παιχνίδια σεναρίων: κοινωνικοδραματικό και φανταστικό παιχνίδι, (π.χ. τη μια μέρα παίζουν το σενάριο που προτείνει το ένα παιδί και άλλη φορά άλλο σενάριο).
	Το παιδί να παίρνει την ευθύνη για τις ενέργειές του στο πλαίσιο της ομάδας.	Συμμετοχή σε ομαδικές αποφάσεις για την υλοποίηση του στόχου. Ενέργειες με βάση το τι αποφασίστηκε. Ανάληψη μεριδίου ευθύνης που του αναλογεί.	Δημιουργία ομάδων για δραματοποίηση μιας σκηνής του παραμυθιού. Ομαδικές αποφάσεις για τους ρόλους, τα αντικείμενα κ.λπ. Δραματοποίηση μιας δικής τους ιστορίας, διατύπωση των ενεργειών για την επιλογή της ιστορίας. Στο πλαίσιο του πειραματικού παιχνιδιού δημιουργούν τις σκιές αντικειμένων και το κάθε παιδί έχει το δικό του ρόλο στην ομάδα, (π.χ. κρατάει τον φακό, το αντικείμενο, κάποιος σχηματίζει τη σκιά κ.λπ.). Στο κοινωνικοδραματικό παιχνίδι και στο κέντρο μάθησης «Το μαγαζάκι» σε δομημένο παιχνίδι δημιουργείται το πρόβλημα ότι

Κοινωνική Ταυτότητα	Το παιδί να αναπτύξει φιλίες.	Εντοπισμός προβλήματος και εξεύρεση λύσεων/εισηγήσεων για τη διόρθωσή του. Προσφορά βοήθειας στους φίλους του όταν έχουν πρόβλημα. Ενσυναίσθηση	δεν γνωρίζει ο πελάτης πόσα στοιχίζει το προϊόν. Δίνονται λύσεις στο πρόβλημα όπως η δημιουργία τιμοκατάλογου, τοποθέτηση τιμών. Προσφέρει βοήθεια όταν χρειάζεται, (π.χ. κόψιμο με ψαλίδι). Με την αξιοποίηση κατάλληλου παραμυθιού γίνεται συζήτηση και δραστηριότητες όπου τα παιδιά βιώνουν καταστάσεις, (π.χ. πώς νιώθει ο φίλος μας για την απώλεια του κατοικίδιου μέσω τεχνικής δράματος καυτής καρέκλας).
	Το παιδί να προσπαθεί για την ομαλή συνύπαρξη στο πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται. Έχει επίγνωση των σχέσεων με τους άλλους σε μια ομάδα.	Απόλαυση αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας που οδηγούν σε χαρούμενες στιγμές. Προσφορά προσωπικών αντικειμένων ως ένδειξη φιλίας. Ικανότητα προσέγγισης καινούργιων παιδιών στην τάξη.	Συνεργατικές δραστηριότητες, παιχνίδι στα κέντρα μάθησης. Δώρα σε άλλα παιδιά τα οποία θεωρούν ότι είναι φίλοι τους (π.χ. μια κούκλα). Να καθίσει δίπλα από το καινούργιο παιδί στην τάξη, να το εντάξουν στο παιχνίδι τους.

		Επίγνωση των δικαιωμάτων του και των δικαιωμάτων άλλων παιδιών, π.χ. δικαίωμα για παιχνίδι. Εντοπισμός και τήρηση δημοκρατικών διαδικασιών για να αποφεύγεται η καταπάτηση των δικαιωμάτων.	Δραστηριότητες όπου τα παιδιά γνωρίζουν τα δικαιώματά τους. Στο δημιουργικό παιχνίδι εμπλέκονται στη διαδικασία δημιουργίας αφίσας με τα δικαιώματά τους. Δημοκρατικές πρακτικές (π.χ. 10 λεπτά ο καθένας όταν υπάρχει ζήτηση στο παιχνίδι, επιλογή του παιχνιδιού από τα ίδια τα παιδιά, δικαίωμα ψήφου, λήψη απόφασης με βάση την πλειοψηφία).
ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ Ανάγκες άλλων	Το παιδί να συνειδητοποιήσει ότι όλα τα άτομα έχουν ανάγκες. Το παιδί να αναγνωρίσει ότι όλα τα άτομα είναι ίσα.	Ανταπόκριση σε ανάγκες άλλων παιδιών (π.χ. ανταλλαγή παιχνιδιών με άλλο παιδί που κλαίει). Προσφορά βοήθειας σε άλλα παιδιά που τη χρειάζονται.	Δραστηριότητα κατά την οποία ανταλλάσσουν ένα προσωπικό τους παιχνίδι με ένα άλλο παιδί και αιτιολογούν την ανταλλαγή τους. Δραστηριότητα επίσκεψης σε τάξη με μικρότερα παιδιά ή σε γηροκομείο και συζήτηση για το τι μπορούν να κάνουν για να βοηθήσουν τα άτομα αυτά.

Σεβασμός προς τη διαφορετικότητα	Να σέβεται τις ανάγκες των άλλων ανθρώπων. Το παιδί να έχει επίγνωση των ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ αυτού και άλλων ανθρώπων.	Αναγνώριση των αναγκών των άλλων παιδιών. Συμβιβασμός της δικής του ανάγκης για εξυπηρέτηση των αναγκών άλλων. Περιγραφή των χαρακτηριστικών του εαυτού του. Αναγνώριση ότι τα ίδια δικαιώματα που έχει τα έχουν και τα άλλα παιδιά.	Παραχώρηση θέσης όταν ένα παιδάκι θέλει να καθίσει πιο μπροστά ή παραχώρηση της θέσης στο κέντρο μάθησης για να παίξει και το άλλο παιδί. Δραστηριότητες περιγραφής του εαυτού (π.χ. παιχνίδι «Μάντεψε ποιος», Ποιος έχει καστανά μαλλιά; κ.λπ.). Δραματικό παιχνίδι και υπόδυση διαφορετικών ρόλων.
	Το παιδί να σέβεται τα δικαιώματα των άλλων παιδιών.	Έκφραση της ατομικότητάς του.	Ρουτίνα με όριο χρόνου όταν θέλουν το ίδιο παιχνίδι πολλά παιδιά (π.χ. 5-10 λεπτά το κάθε παιδί, περιμένω τη σειρά μου όταν χρειάζεται). Παιχνίδια γνωριμίας: Λέω στα άλλα παιδιά «τι μου αρέσει να κάνω στον ελεύθερό μου χρόνο».
		Σύγκριση των προσωπικών χαρακτηριστικών σε σχέση με τα χαρακτηριστικά άλλων παιδιών.	Στο πλαίσιο δομημένης δραστηριότητας στα μαθηματικά δημιουργούνται γραφικές παραστάσεις για τα ενδιαφέροντα των παιδιών της τάξης.

	Το παιδί να εκτιμά ατομικές, πολιτιστικές, θρησκευτικές ομοιότητες και διαφορές.	Αναγνώριση και αποδοχή των διαφορετικών πρακτικών και συνηθειών των άλλων παιδιών. Εκτίμηση και σεβασμός στη διαφορετικότητα. Δημιουργία φιλικών σχέσεων με όλα τα παιδιά της τάξης. Ενδιαφέρον για τη διαφορετικότητα του κάθε παιδιού.	Δημιουργία ατομικού προφίλ/πορτοφολίου του κάθε παιδιού και σύγκριση με ένα άλλο παιδί (π.χ. ομοιότητες και διαφορές). Συζήτηση για το πώς το κάθε παιδί κάνει τη δική του προσευχή. Αλλαγή των ομάδων κατά διαστήματα για γνωριμία όλων των παιδιών. Παροχή υλικών από διαφορετικές κουλτούρες (π.χ. βιβλία σε διάφορες γλώσσες, κούκλες κουκλοθέατρων από διαφορετικές φυλές).
Σεβασμός προς τους κανόνες	Το παιδί να αναπτύξει ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον κόσμο γύρω του.	Ενεργή συμμετοχή στη δημιουργία κανόνων και ρουτινών στην τάξη.	Στο πλαίσιο δομημένης δραστηριότητας Κοινωνικών Σπουδών μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες τα παιδιά συμμετέχουν στον καθορισμό των κανόνων της τάξης ή ενός παιχνιδιού. Διατυπώνουν τους κανόνες όταν είναι απαραίτητο (π.χ. τι κάνουμε για να βγούμε από την τάξη).

Όρια και επιπτώσεις συμπεριφοράς	Το παιδί να αντιληφθεί ότι ο κόσμος λειτουργεί μέσα σε πλαίσια και όρια. Το παιδί να εισηγείται νέους κανόνες για το συλλογικό καλό.	Συνέπεια προς τους κανόνες της τάξης. Τήρηση των ρουτινών της τάξης. Αναγνώριση και αναφορά της παραβίασης των κανόνων της τάξης.	Συζήτηση για την παραβίαση των κανόνων από κάποια παιδιά. Μέσω της τεχνικής δράματος, «διάδρομος της συνείδησης» τα παιδιά θέτουν τις απόψεις τους για τη συμπεριφορά παραβίασης ενός κανόνα. Συμμετοχή στις ρουτίνες της τάξης με προθυμία (π.χ. πλένω τα χέρια μου πριν από το φαγητό). Συζήτηση για το τι συμβαίνει όταν οι κανόνες παραβιαστούν (π.χ. δίνονται στα παιδιά εικόνες που απεικονίζουν σκηνές παραβίασης κανόνων και τα παιδιά σε ζευγάρια συζητούν για το ποιος κανόνας παραβιάζεται και τι μπορεί να συμβεί).
	Το παιδί να τηρεί τα προκαθορισμένα πλαίσια και όρια για την ομαλή λειτουργία της ομάδας. Το παιδί να αναγνωρίζει ότι η παραβίαση κανόνων έχει επιπτώσεις. Το παιδί να γνωρίζει τις επιπτώσεις της δικής του συμπεριφοράς.	Αναγνώριση των επιπτώσεων στην παραβίαση κανόνων και ορίων. Αναγνώριση και αποδοχή των επιπτώσεων της συμπεριφοράς του. Αναγνώριση των επιπτώσεων της συμπεριφοράς άλλων παιδιών.	Συζήτηση για το ποιες συμπεριφορές είναι σωστές και αποδεχτές στα πλαίσια του κοινωνικού συνόλου και γιατί. Να αναγνωρίζει το λάθος του και να ζητάει συγγνώμη από το άλλο παιδί ή από εκπαιδευτικό. Με την τεχνική δράματος «κυκλικός αυτοσχεδιασμός» τα παιδιά δίνουν

	Το παιδί να γνωρίζει τις επιπτώσεις της συμπεριφοράς άλλων.	Αποδοχή επίπτωσης και προσπάθεια μη επανάληψης παραβίασης του κανόνα.	συμβουλές στο αρκουδάκι (από το παραμύθι: <i>Το μικρό αρκουδάκι μαλώνει με τον φίλο του</i>) για τη συμπεριφορά του σε σχέση με τους κανόνες της τάξης του.
--	---	---	--

ΔΥΝΑΜΩΣΗ

ση περιλαμβάνει την ανάπτυξη των παιδιών σε συναισθηματικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, καλλιεργούνται οι άξονες «αναγνώριση», «αίσθημάτων», όπως επίσης και η ανάπτυξη δεξιοτήτων επιβίωσης, η αναγνώριση του εαυτού ως ξεχωριστή οντότητα και η ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης. Οι άξονες που περιλαμβάνονται αλληλεπικαλύπτονται και αλληλοαποκαλύπτονται. Επίσης, κάποιοι άξονες αποτελούν προϋπόθεση άλλων. Για παράδειγμα, η αναγνώριση και η κατανόηση των συναισθημάτων είναι προϋπόθεση για την ενσυναίσθηση. Με τον ίδιο τρόπο η έκφραση των συναισθημάτων εμπεριέχει στοιχεία ελέγχου των συναισθημάτων.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ	Το παιδί να αναγνωρίζει τα διάφορα συναισθήματα, όπως για παράδειγμα σε εκφράσεις προσώπου, εικόνες, κούκλες.	Ονομασία απλών συναισθημάτων, όπως χαρά, λύπη.	Παιχνίδι με φατσούλες ή ζάρια συναισθημάτων. Παιχνίδι με εικόνες που δείχνουν ανθρώπους ή και ζώα με συναισθηματικές εκφράσεις.

ΕΚΦΡΑΣΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ		Εντοπισμός των διαφόρων συναισθηματικών εκφράσεων σε άλλα παιδιά (π.χ. ευχαρίστησης και δυσaréσκειας) παρατηρώντας τις αλλαγές στο πρόσωπο, το σώμα, τη φωνή. Εντοπισμός των διαφόρων συναισθηματικών εκφράσεων σε φωτογραφίες ή εικόνες (π.χ. ευχαρίστησης και δυσaréσκειας) παρατηρώντας τις αλλαγές στο πρόσωπο, το σώμα, τη φωνή.	Συναρμολόγηση παζλ ανθρώπινου προσώπου με έμφαση στα χαρακτηριστικά του προσώπου - συναισθηματικές εκφράσεις. Τραγούδια για τα συναισθήματα με μιμητικές κινήσεις. Λεκτικά παιχνίδια (π.χ. μικρά ποιήματα για τα συναισθήματα).
	Το παιδί να ονομάζει ή/και να αναγνωρίζει τα δικά του συναισθήματα της χαράς, της λύπης, του θυμού και του φόβου.	Ξεκάθαρη έκφραση των συναισθημάτων του (π.χ. δυσaréσκεια, ευχαρίστηση, θυμός, λύπη) ανάλογα με την περίπτωση.	Συμπλήρωση των φράσεων: - Όταν χαίρομαι, όταν θυμώνω, νιώθω σαν ... - Για να μου περάσει ο θυμός ...
	Το παιδί να εκφράζει μη λεκτικά τα συναισθήματά του (π.χ. Φωνή/Πρόσωπο/Σώμα/Σχέδιο). Το παιδί να μιλά για τα συναισθήματά του σε συνομηλίκους ή ενήλικες.	Έκφραση των συναισθημάτων του μέσα από τη μουσική, την κίνηση, το σχέδιο, λεκτικά (ανάλογα με τον τρόπο έκφρασης που επιλέγει το κάθε παιδί).	Κατά τη διάρκεια της ΔΔΑ τα παιδιά δραματοποιούν ιστορίες, δίνοντας έμφαση στα συναισθήματα.

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ	Το παιδί να ορίζει μη λεκτικά τα διάφορα συναισθήματα (μέσα από μουσική, κίνηση, εικόνες). Το παιδί να ορίζει λεκτικά τα διάφορα συναισθήματα.	Παρακολούθηση και παρατήρηση όταν άλλα παιδιά εκφράζουν συγκεκριμένα συναισθήματα (π.χ. λύπη, χαρά). Επεξήγηση/αναφορά περιπτώσεων όπου βιώνονται διάφορα συναισθήματα. Παραδείγματα συναισθηματικά φορτισμένων καταστάσεων. Περιγραφή εικόνων με συναισθηματικό «περιεχόμενο». Υπόδυση ρόλων με διάφορα συναισθήματα στα πλαίσια σχετικών σεναρίων.	Παρατηρεί τα συναισθήματα του/της φίλου/ης του. Αξιοποιούμε εικόνες που παρουσιάζουν φοβισμένα ζώα. Περιγράφει τα συναισθήματα των ζώων, όπως φαίνονται στην εικόνα. Κάνει υποθέσεις για την αιτία του φόβου του. Βρίσκει λύσεις για να διώξει τον φόβο του.
	ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ	Το παιδί να κατανοεί την προοπτική των άλλων παιδιών ή των ενηλίκων. Εφαρμογή της σκάλας της ενσυναίσθησης Αναγνώριση Αποδοχή Κατανόηση Αντανάκλαση	Στο κέντρο μάθησης «Τα συναισθήματα» σε δομημένο παιχνίδι τα παιδιά απαντούν σε ερωτήματα όπως: -Πώς νιώθω εγώ τώρα που ο/η φίλος/η μου νιώθει χαρούμενος/η, λυπημένος/η κ.λπ.;

	Το παιδί να αναγνωρίζει και να αντιδρά κατάλληλα στα συναισθήματα των άλλων παιδιών. Το παιδί να δείχνει να νοιάζεται για τα συναισθήματα των άλλων παιδιών.	(reflect) των συναισθημάτων των άλλων παιδιών. Προσπάθεια για να παρηγορήσει και να ανακουφίσει ενήλικες ή άλλα παιδιά. Αναγνώριση της διαφορετικότητας όσον αφορά στα συναισθήματα που μπορεί να βιώνει κάποιος/α για την ίδια κατάσταση ή και αντικείμενο.	-Τι κάνω τώρα που ο/η φίλος/η μου είναι λυπημένος/η κ.λπ.; Όποτε ένα παιδί νιώθει άσχημα τα υπόλοιπα παιδιά αναλαμβάνουν να βρουν τρόπους να του αλλάξουν το συναίσθημά του. Στο πλαίσιο του κοινωνικοδραματικού παιχνιδιού όπου το παιδί φροντίζει μια κούκλα ή ένα αβγό-μωρό, εκφράζει με διάφορους τρόπους τα συναισθήματα που έχει νιώσει, αναλαμβάνοντας τη φροντίδα μιας κούκλας ή ενός αβγού-μωρού.
ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ	Το παιδί να λύνει καβγάδες (π.χ. που αφορούν σε ένα παιχνίδι). Το παιδί να σέβεται την περιουσία των άλλων παιδιών. Το παιδί να μοιράζεται την προσοχή του/της δασκάλου/ας με τα άλλα παιδιά. Το παιδί να μοιράζεται τον εξοπλισμό της τάξης με τα άλλα παιδιά (π.χ. παστέλ, παιχνίδια). Το παιδί να αντιδρά ήρεμα σε προκλήσεις των συνομηλίκων.		

	Το παιδί να δέχεται να μη γίνεται πάντα το δικό του. Το παιδί να περιμένει τη σειρά του. Το παιδί να μπορεί μόνο του να διαπραγματευτεί με τους συνομήλικούς του. Το παιδί να δέχεται την ευθύνη και τις συνέπειες της συμπεριφοράς του.	Ανάληψη πρωτοβουλίας για επίλυση μιας διαφωνίας, χρησιμοποιώντας τους κανόνες της τάξης (να αποφασίσουν μόνοι τους, να ρωτήσουν ένα/μία φίλο/η). Εισηγήσεις για νέους τρόπους επίλυσης των διαφορών.	Εισήγηση τρόπων επίλυσης πιθανών διενέξεων κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού. Δραματοποίηση καταστάσεων που αφορούν σε διενέξεις και εισήγηση λύσεων.
--	--	--	---

ΚΙΝΗΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ

Οι κινητικές ικανότητες επικεντρώνονται σε δεξιότητες που σχετίζονται με τη βιοσωματική ανάπτυξη, δίνοντας έμφαση σε δεξιότητες, όπως ο έλεγχος του σώματος, ο συντονισμός (π.χ. χεριού-ματιού, ποδιού-ματιού), η σταθερότητα και η ισορροπία (π.χ. τρέξιμο, ρίξιμο, πιάσιμο).

Τα μικρά παιδιά μαθαίνουν για τον εαυτό και το περιβάλλον τους μέσα από ένα σύμπλεγμα ικανοτήτων κίνησης, οι οποίες αυξάνονται με ταχύ ρυθμό. Μπορούν να χειριστούν τα αντικείμενα και να ερευνήσουν το περιβάλλον μέσα από όλες τις αισθήσεις τους, αποκτώντας εμπειρίες και γνώσεις, οι οποίες θα αποτελέσουν τη βάση για τη μετέπειτα ολόπλευρη ανάπτυξή τους.

ΑΞΙΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
ΧΡΗΣΗ, ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΜΕΓΑΛΩΝ ΜΥΩΝ	Το παιδί να αναγνωρίζει τα διάφορα μέρη του σώματός του και	Εντοπισμός των βασικών μερών του σώματός του, ακούγοντας παραγγέλματα και μιμούμενο κάποιον ενήλικα ή άλλα παιδιά.	Παιχνίδι με κούκλες (π.χ. ντύνουν κούκλες).

	να κατανοεί τον τρόπο που κινούνται. Το παιδί να κινείται με συγκεκριμένο στόχο και συντονισμό. Το παιδί να κατανοεί διάφορες κινητικές έννοιες και έννοιες χώρου, όπως δεξιά-αριστερά, πάνω-κάτω, μπροστά-πίσω, μέσα-έξω κ.λπ. Το παιδί να εκτελεί βασικές κινητικές δεξιότητες μετακίνησης.	Αναγνώριση και ονομασία των μερών του σώματός του. Επίγνωση των ενεργειών που γίνονται με τα χέρια και τα πόδια. Τοποθέτηση, αναγνώριση και επεξήγηση της θέσης ενός αντικείμενου με τη χρήση των σωστών όρων (π.χ. πίσω, μέσα, έξω ή πάνω από το αυτοκίνητο). Ακολουθία οδηγιών με όρους μπροστά, πίσω, πλάγια για να διανύσει μια διαδρομή. Επιλογή και επιχειρηματολογία της πιο σύντομης διαδρομής. Επίγνωση των τεχνικών σημείων των διαφορετικών τρόπων μετακίνησης. Διεξαγωγή βημάτων προς τα πίσω γρήγορα. Ανάπτυξη ταχύτητας και ευκινησίας. Ανάπτυξη αυτοελέγχου όσον αφορά στο απότομο σταμάτημα.	Στο πλαίσιο παιχνιδιού με παιδαγωγικό υλικό τα παιδιά συναρμολογούν παζλ ανθρώπινου σώματος και ονομάζουν βασικά μέλη. Τραγούδια για το σώμα με μιμητικές κινήσεις (π.χ. χόκυ-πόκυ, κεφάλι-ώμοι κ.λπ.). Λεκτικά παιχνίδια όπως «τι μπορώ να κάνω με... τα χέρια, τα πόδια...» και «ο Γιάννης λέει να ακουμπήσετε τα αυτιά σας...». Κούκλα και αντικείμενο για να τοποθετείται μετά από οδηγίες μπροστά, πίσω, μέσα-έξω κ.λπ. από κουκλόσπιτο. Τα παιδιά παίζουν το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού και με τη χρήση χαρτών προσπαθούν να φτάσουν στον θησαυρό. Σε διαμορφωμένο χώρο με εμπόδια τα παιδιά καλούνται να επιλέξουν την πιο σύντομη διαδρομή προς το τέρμα. Στο πλαίσιο Δομημένων Δραστηριοτήτων Φυσικής Αγωγής το παιδί ανακαλύπτει διάφορους τρόπους για να ισορροπήσει, να μετακινηθεί, να τρέξει κ.λπ. Υπαίθριο οργανωμένο π.χ. το μαντήλι.
--	---	---	--

ΧΡΗΣΗ, ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΜΙΚΡΩΝ ΜΥΩΝ	Το παιδί να συντονίζει τις κινήσεις του.	Επίγνωση των τεχνικών σημείων για σταθεροποίηση του σώματος.	Δραστηριότητες με μικρά και μεγάλα όργανα γυμναστικής
	Το παιδί να αναπτύξει δεξιότητες χειρισμού.	Ισορροπία σε διάφορα σημεία στήριξης (π.χ. σε τέσσερα μέρη του σώματος, τα δύο χέρια και τα δύο πόδια, σε τρία μέρη του σώματος, αγγίζουν στο πάτωμα μόνο δύο πόδια και ένα χέρι) Εκτέλεση δραστηριοτήτων χειρισμού αντικειμένων (π.χ. ρίχνω – πιάνω, κλοτσώ, σπρώχνω – τραβώ).	Στο πλαίσιο Δομημένων Δραστηριοτήτων της Φυσικής Αγωγής γίνεται γνωριμία με αθλήματα όπως σκυταλοδρομία, καλαθοσφαίρα, πετόσφαιρα.
	Το παιδί να συσχετίζει τις βασικές κινήσεις του με ρυθμό ή μουσική (Μουσική Αγωγή).	Επίγνωση βασικών τεχνικών σημείων για την ανάπτυξη δεξιοτήτων χειρισμού (π.χ. σωστή στάση του σώματος).	Στο πλαίσιο δημιουργικού παιχνιδιού εμπλέκονται σε ακρόαση μουσικής και εκτέλεση κινήσεων.
	Το παιδί να αναπτύξει την ικανότητα συντονισμού χεριού-ματιού.	Κίνηση στην ακρόαση μουσικής και με βάση τον ρυθμό. Κίνηση στον χώρο με κινήσεις που υποβάλλει καθαρά το είδος της κίνησης (π.χ. περπάτημα, πήδημα, τρέξιμο, σύρσιμο) και με τις αλλαγές της μουσικής όσον αφορά στον χρόνο, (π.χ. αργά-γρήγορα-παύση), την ένταση (δυνατές-ελαφριές κινήσεις), την τονικότητα (π.χ. κινήσεις στο ψηλό-μεσαίο- χαμηλό επίπεδο), τη χροιά (π.χ. συνεχείς-κοφτές κινήσεις). Τοποθέτηση αντικειμένων σε δοχείο με μικρό άνοιγμα.	Κινητικά παιχνίδια με μουσική. Στο πλαίσιο του παιχνιδιού με παιδαγωγικό υλικό τα παιδιά παίζουν επιτραπέζια παιχνίδια εμπορίου, όπως ενσφηνώματα, χάντρες, παζλ, τουβλάκια κ.λπ.
	Το παιδί να χειρίζεται μικρά εργαλεία, αντικείμενα και υλικά.	Χειρισμός μικρών αντικειμένων και έλεγχός τους.	Πέρασμα χαντρών μεγάλου μεγέθους σε σχοινί.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ	Το παιδί να ελέγχει τους μυς των χεριών του.	Διαχείριση αντικειμένων με διαφορετικό βάρος και δύναμη.	Γέμισμα ή άδειασμα δοχείων με άμμο, νερό ή σπόρους.
	Το παιδί να αναπτύξει δεξιότητες λεπτών άκρων, όπως δύναμη, ευελιξία, επιδεξιότητα.	Χρήση αντικειμένων με έμφαση στα δάχτυλά του (ποδιών και χεριών). Χρήση και έλεγχος αντικειμένων με στόχο να μη λερώνεται και να μη λερώνει. Χρήση και επιδεξιότητα στη μεταχείριση και μετατροπή υλικών και αντικειμένων.	Στο πλαίσιο δημιουργικού παιχνιδιού ενασχολούνται εικαστικά με παστέλ, χρώματα, νερομπογιές, ζυμάρι, κολλητική. Αξιοποίηση του οικοδομικού υλικού, και του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Χρησιμοποίηση μαρκαδόρων/χοντρών χρωμάτων στο χαρτί. Πλαστική με ζυμάρι ή πηλό στο κέντρο μάθησης «το Ζαχαροπλαστείο». Ζωγραφική με πινέλο στο κέντρο μάθησης «το ατελιέ του ζωγράφου». Χρήση ψαλιδιού για διάφορες δραστηριότητες (π.χ. κέντρο μάθησης «μοδίστρες»). Παιχνίδια γεύσεων με διάφορες τροφές.
	Το παιδί να αναπτύξει σωστές διατροφικές συνήθειες.	Κράτημα του φαγητού του και σωστό μάσημα, βάζοντας τη σωστή ποσότητα τροφής κάθε φορά.	

	Το παιδί να αναπτύξει δεξιότητες προσωπικής υγιεινής.	Αναγνώριση και διαχωρισμός υγιεινών και ανθυγιεινών φαγητών. Διαχωρισμός τροφών σύμφωνα με τη θρεπτική και διατροφική τους αξία. Απόλαυση της διαδικασίας προετοιμασίας και κατανάλωσης του φαγητού. Επίγνωση για το πλύσιμο των χεριών πριν ή μετά από κάποιες δραστηριότητες (π.χ. φαγητό, τουαλέτα). Ανάπτυξη στρατηγικών, οι οποίες ελαχιστοποιούν τη μεταφορά μικροβίων (π.χ. χρήση καθαρού χαρτομάντηλου, κάλυψη στόματος κατά το φτάρνισμα ή το χασμουρητό). Επίγνωση των κανόνων για την υγιεινή και ασφάλεια κατά την προετοιμασία των γευμάτων. Αναγνώριση πλεονεκτημάτων της εβδομαδιαίας γυμναστικής στον οργανισμό. Απόλαυση ευχάριστων και υγιεινών συμπεριφορών στο σχολείο και στην κοινότητα. Απόλαυση κινητικών δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια της ημέρας (π.χ. χορός).	Περιγραφή και συζήτηση σχετικών εικόνων και ακρόαση ιστοριών. Στο πλαίσιο του κέντρου μάθησης «Διατροφολόγος» τα παιδιά εμπλέκονται στην υπόδυση ρόλων και χρησιμοποιούν σχετικές εμπειρίες και γνώσεις. Παρασκευές διάφορων εδεσμάτων στο κέντρο μάθησης «το μαγειρείο» (κρέμα, φρουτοσαλάτα, όσπρια, σαλάτα). Σωστός τρόπος και επισήμανση των περιπτώσεων πλυσίματος των χεριών (π.χ. μετά από το παιχνίδι έξω, μετά την τουαλέτα, πριν και μετά το φαγητό κ.λπ.). Περιγραφή μιας αγαπημένης άσκησης και πώς αυτή βοηθά στο να νιώσουν πιο δυνατοί, πιο γρήγοροι, πιο υγιείς.
	Το παιδί να συνειδητοποιήσει τη μεγάλη σημασία της άσκησης στη ζωή του.		

	Το παιδί να ενημερωθεί για τα μέτρα και τις προφυλάξεις που χρειάζονται για την αποφυγή των ατυχημάτων.	Επίγνωση των κανονισμών και πρακτικών στην ασφαλή μετακίνηση (π.χ. φώτων τροχαίας, διάβαση πεζών). Επίγνωση των κανόνων της τάξης (π.χ. περιμένω τη σειρά μου, δεν σπρώχνω στην πόρτα).	Αξιοποίηση προσωπικών περιστατικών με ατυχήματα.
	Το παιδί να γνωρίσει τις συνέπειες από απερίσκεπτη και επικίνδυνη συμπεριφορά.	Επίγνωση των συνεπειών απερίσκεπτης συμπεριφοράς.	Παιχνίδι: Τι θα συνέβαινε αν ... π.χ. διασταύρωνα τον δρόμο χωρίς να κοιτάξω τα αυτοκίνητα;
	Το παιδί να αναγνωρίζει τη σχέση μεταξύ άσκησης και υγείας.	Περιγραφή της έννοιας υγείας, χρησιμοποιώντας παραδείγματα που πηγάζουν μέσα από προσωπικές τους εμπειρίες.	Παρατηρήσεις και καταγραφές εξωτερικών χαρακτηριστικών του σώματος των παιδιών.
	Το παιδί να αποδέχεται και να σέβεται τις ατομικές διαφορές των άλλων παιδιών.	Συμμετοχή σε ομάδες παιδιών από διαφορετικές κουλτούρες με διαφορετικές διατροφικές συνήθειες.	
	Το παιδί να εντοπίζει και να αναγνωρίζει σημαντικές συμπεριφορές που συμβάλλουν στην ευεξία.	Αναγνώριση της σημαντικότητας του ύπνου, της ξεκούρασης και της άσκησης.	Δημιουργία χρονοδιαγραμμάτων ή διαγραμμάτων των καθημερινών δραστηριοτήτων και ρουτινών, και ακολούθως, εντοπισμός εκείνων που σχετίζονται με την ευεξία. Περιγραφή του πώς νιώθουν ή πώς συμπεριφέρονται όταν υπάρχει έλλειψη ύπνου ή άσκησης.

ΝΟΗΤΙΚΗ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ

Η νοητική ενδυνάμωση αναφέρεται στις εμπειρίες και διαδικασίες, δομημένες και μη, που οδηγούν στην ενίσχυση των δεξιοτήτων και ικανοτήτων του παιδιού και κατ' επέκταση στην εξέλιξή του σε ένα κριτικά σκεπτόμενο και ανεξάρτητο άτομο. Μέσα από τη διαμεσολάβηση του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος το παιδί μαθαίνει πώς να συλλέγει πληροφορίες, να τις επεξεργάζεται και να τις χρησιμοποιεί για να λύνει προβλήματα και να κατανοεί τη λειτουργία του κόσμου που το περιβάλλει. Τα ερεθίσματα, η φύση του περιβάλλοντος κόσμου και το παιδί ως μέλος της μαθησιακής κοινότητας έχουν σημαντικό ρόλο στη μεταβολή, τη δόμηση και την αναδόμηση που χαρακτηρίζουν τη νοητική ενδυνάμωση του παιδιού.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ - ΔΟΜΗΣΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ	Το παιδί να αλληλεπιδρά με το περιβάλλον και να συλλέγει πληροφορίες. Το παιδί να εντοπίζει ομοιότητες και διαφορές αντικειμένων και καταστάσεων.	Ανακάλυψη του περιβάλλοντός του μέσα από τις αισθήσεις του. Εντοπισμός ομοιοτήτων ή/και διαφορών με βάση εμφανή χαρακτηριστικά μέσα από διαδικασία παρατήρησης. Εντοπισμός του ξένου στοιχείου, ένταξη υποομάδας αντικειμένων σε μια γενικότερη ομάδα.	Προσφορά ευκαιριών εξερεύνησης συγκεκριμένων αντικειμένων (π.χ. κύβους, μουσικά όργανα, όργανα στην αμμοδόχο, μπάλες), δημιουργία συλλογών αντικειμένων (π.χ. μαζεύουμε φύλλα από την αυλή). Τι έχεις να πεις για το... Πώς μοιάζει το... με το... Γιατί είναι διαφορετικό το... από το... Στο κέντρο μάθησης «Κουζίνα», τα παιδιά συγυρίζουν τα μαγειρικά σκεύη στα καλαθάκια, κάθε είδος σκεύους σε ένα καλαθάκι και όλα τα σκεύη στο έπιπλο του κουκλόσπιτου.

	Το παιδί να πειραματίζεται, να θέτει υπό δοκιμασία τις διάφορες έννοιες, να αξιολογεί τη χρησιμότητά τους και να σχηματίζει νέες έννοιες.	Περιγραφή συγκεκριμένων εμπειριών και γεγονότων για σχηματισμό και περιγραφή μιας έννοιας.	Στο πλαίσιο της δομημένης δραστηριότητας των Μαθηματικών δημιουργούν χωρικό διάγραμμα ή εικονόγραμμα (μικρότερα παιδιά) ή ιστόγραμμα (μεγαλύτερα παιδιά) που να στηρίζεται στην επιλογή συγκεκριμένων αντικειμένων ή καταστάσεων (π.χ. φρούτο ή παιχνίδι που μου αρέσει).
	Το παιδί να επικαλείται και να χρησιμοποιεί έννοιες στην επίλυση προβλημάτων.	Διατύπωση οδηγιών για την αναγνώριση μιας έννοιας, με βάση τις εμπειρίες και τα βιώματά του.	Στο πλαίσιο δομημένης δραστηριότητας στις Φυσικές Επιστήμες, τα παιδιά καλούνται να περιγράψουν τι συμβαίνει κατά τη βύθιση και πλεύση αντικειμένων.
	Το παιδί να περιγράφει συμβολικές και αφαιρετικές έννοιες με ποικίλα μέσα έκφρασης.	Επίλυση προβλημάτων με τη χρήση υπαρχουσών και εν δυνάμει εμπειριών. Περιγραφή διάφορων εννοιών και παρουσίασή τους με τη χρήση ποικίλων μέσων έκφρασης (π.χ. ζωγραφική, λόγος).	Τα παιδιά ανακαλούν τις εμπειρίες τους από την επίσκεψή τους σε κατάστημα κατοικίδιων για να υποδυθούν ρόλους στο κέντρο μάθησης του «Καταστήματος κατοικίδιων». Ζητείται από τα παιδιά να περιγράψουν τι είναι φιλία για αυτούς είτε με λόγια είτε μέσω μιας ζωγραφιάς, είτε κίνησης κ.λπ.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ	Το παιδί να παρατηρεί και να συγκρίνει αντικείμενα, πρόσωπα και καταστάσεις και να ανταποκρίνεται σε οδηγίες που τα αφορούν. Το παιδί να ομαδοποιεί/ταξινομεί, χρησιμοποιώντας και αναφέροντας κριτήριο/α. Το παιδί να εφαρμόζει ένα προς ένα αντιστοιχία, χρησιμοποιώντας κριτήριο/α όπου χρειάζεται και να αιτιολογεί το σκεπτικό του. Το παιδί να σειροθετεί αντικείμενα και καταστάσεις, χρησιμοποιώντας λογικό συλλογισμό. Το παιδί να συγκρίνει αντικείμενα, ανθρώπους και	Παρατήρηση των αντικειμένων και των ανθρώπων γύρω του και εμπλοκή σε σχετικές δραστηριότητες (π.χ. έκφραση συναισθημάτων, περιγραφή). Ομαδοποίηση/ταξινόμηση αντικειμένων με βάση κριτηρίου/ων και επεξήγηση. Αντιστοίχιση αντικειμένων και προσώπων βάσει κριτηρίου/ων και αιτιολόγηση της αντιστοιχίας. Σειροθέτηση και περιγραφή εμπειριών και γεγονότων, ακολουθώντας τη χρονική αλληλουχία των γεγονότων. Σύγκριση, σχολιασμός, υπόθεση, εξέταση καταστάσεων/ απόψεων και δοκιμή για επαλήθευση των σκέψεων του.	Τοποθετώ διάφορα αντικείμενα στο οπτικό πεδίο και στον κοντινό χώρο που βρίσκεται το παιδί και ενθαρρύνω συζήτηση σχετικά με τις παρατηρήσεις του. Οργανώνω την τάξη σε ομάδες και ζητώ από τα παιδιά να ακολουθούν τον κανόνα της ομαδοποίησης. Τα παιδιά επισημαίνουν την παρουσία τους στην τάξη, αντιστοιχώντας τη φωτογραφία τους με το όνομά τους (Ποια παιδάκια απουσιάζουν;/ Πόσα παιδάκια απουσιάζουν;/ Πόσα παιδάκια είναι παρόντα;/ Πόσες καρεκλίσες θα χρειαστούμε σήμερα;). Συμμετοχή σε δραστηριότητα σειροθέτησης με τη χρήση εικόνων παραμυθιού, δίνοντας έμφαση στη χρονική αλληλουχία. Τα παιδιά χωρίζονται σε δύο ομάδες και γίνεται debate (δημόσια

	καταστάσεις και να εξάγει συμπεράσματα.		συζήτηση) με θέμα την ανακύκλωση.
	Το παιδί να επιχειρηματολογεί για να υποστηρίξει την άποψή του. Το παιδί να ιεραρχεί ιδέες, καταστάσεις και να παίρνει τις ανάλογες αποφάσεις. Το παιδί να διερευνά ενδεχόμενες καταστάσεις, χρησιμοποιώντας συνδυασμό δεξιοτήτων (παρατήρηση, ομαδοποίηση, επικοινωνία, επιχειρηματολογία κ.λπ.), με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων και την πρόταση λύσεων.	Χρήση επιχειρημάτων για υποστήριξη των ιδεών/απόψεων που προτείνει κάθε φορά. Παρατήρηση, ομαδοποίηση, αντιστοίχιση, σειροθέτηση και σύγκριση με περισσότερα από ένα κριτήρια και ανάλυση του σκεπτικού του.	Το παιδί καλείται να πείσει με επιχειρήματα τα υπόλοιπα παιδιά ως προς το θέμα του σεναρίου που έχει προτείνει στο κοινωνικό-δραματικό παιχνίδι έναντι άλλου θέματος που έχει προτείνει κάποιο άλλο παιδί. Τα παιδιά παρατηρούν τα παιχνίδια της τάξης τους και συζητούν ως προς την τοποθέτησή τους στον χώρο για να είναι πιο εύκολα προσβάσιμα.
ΛΥΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	Το παιδί να εμπλέκεται σε δοκιμή και πειραματισμό στην προσπάθεια επίλυσης προβλημάτων. Το παιδί να διατυπώνει γενικεύσεις σε σχέση με τον τρόπο επίλυσης όμοιων προβλημάτων.	Εντοπισμός και αναγνώριση του προβλήματος. Δοκιμή, πειραματισμός και επανεξέταση προβλημάτων. Εντοπισμός κοινών χαρακτηριστικών/στοιχείων σε προβλήματα για επίλυση προβλήματος με όμοια χαρακτηριστικά/στοιχεία. Λήψη απόφασης για τη λύση που θα ακολουθήσει.	Δοκιμάζουν με διάφορους τρόπους να τοποθετήσουν τα κομμάτια παζλ στο σανιδάκι. Τα παιδιά καλούνται να βοηθήσουν τον φίλο τους το πουλάκι για να προστατεύσουν το δάσος. (Προηγήθηκαν παραμύθια και επεξεργασία τους με θέμα την ανακύκλωση, προστασία του περιβάλλοντος κ.λπ.).

	Το παιδί να αξιολογεί και να αναθεωρεί στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων που ακολούθησε.	Περιγραφή και αναστοχασμός για τον τρόπο με τον οποίο επίλυσε το πρόβλημα.	Τα παιδιά καλούνται να περιγράψουν τον τρόπο με τον οποίο κατάφεραν να ενώσουν τους δύο πύργους στο κέντρο μάθησης των αρχιτεκτόνων.
	Το παιδί να διατυπώνει προβλήματα. Το παιδί να εφαρμόζει λύση προβλήματος ως διαδικασία προς απάντηση ερωτημάτων. Το παιδί να αναγνωρίζει τη λύση προβλήματος ως διαδικασία μάθησης.	Περιγραφή και διατύπωση νέων προβλημάτων. Χρήση των σταδίων της λύσης προβλήματος ως διαδικασίας (αναγνώριση προβλήματος, αναπαράσταση προβλήματος, δημιουργία σχεδίου δράσης, εφαρμογή σχεδίου, αξιολόγηση σχεδίου και αποτελεσμάτων). Χρήση των δεδομένων, των εμποδίων και του ζητούμενου. Αναγνώριση δεδομένων και ζητούμενων. Αναγνώριση της σημαντικότητας της προσπάθειας.	Συμμετέχουν στην εικονική και προφορική διατύπωση προβλημάτων με δεδομένα που τους δίνονται. Διατυπώνουν προφορικές υποθέσεις που αφορούν σε καθημερινές καταστάσεις και επισημαίνουν λύσεις (π.χ. Αν αφήσουμε τα παιχνίδια ασυγύριστα θα..., Αν δεν πλένω τα χέρια μου πριν το φαγητό θα...). Δίνεται στα παιδιά ένας προβληματισμός και καλούνται να αναφέρουν το ερώτημα και τα δεδομένα. Επιβράβευση των παιδιών για τη συνεχή προσπάθειά τους στην επίλυση προβλημάτων.

	Το παιδί να χρησιμοποιεί το λογικό συλλογισμό για να προτείνει λύσεις και να καταλήγει σε συμπεράσματα.	Προσχεδιασμός της διαδικασίας επίλυσης ενός προβλήματος μέσα από δημιουργία σχεδίου δράσης, εφαρμογής και αξιολόγησής του.	Δίνεται στα παιδιά ο προβληματισμός πώς θα μπορούσαμε να φτιάξουμε ένα κουκλοθέατρο που να είναι στερεό, βολικό για τους ηθοποιούς, οπτικά βολικό για τους θεατές κτλ. και τα παιδιά καλούνται να πουν ιδέες, να τις καταγράψουν, εφαρμόσουν και αξιολογήσουν.
		Επίλυση προβλήματος βάσει λογικών συνειρμών	Τα παιδιά καλούνται να προτείνουν εισηγήσεις για το πώς να μην επιβαρύνει το φυσικό περιβάλλον η βόλτα ενός κατοικίδιου σκύλου. Τα παιδιά καλούνται να προτείνουν λύσεις για το πώς να χειριστούν το γεγονός ότι σε ένα κέντρο μάθησης υπάρχουν περισσότερα παιδιά απ' ότι λέει ο κανόνας.
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΣΚΕΨΗ	Το παιδί να εκφράζει τις σκέψεις του με πολλαπλούς τρόπους. Το παιδί να χρησιμοποιεί με ένα καινούργιο τρόπο κάτι παλιό και οικείο.	Έκφραση αναγκών του με διάφορους τρόπους. Χρήση αντικειμένων με διάφορους τρόπους. Έκφραση πολλών ιδεών για το ίδιο θέμα.	Παροχή ποικίλων υλικών στα παιδιά για έκφρασή τους και επικοινωνία (π.χ. κόλλες, υφάσματα). Στο πλαίσιο δημιουργικού παιχνιδιού δίνω την ευκαιρία στο παιδί να χρησιμοποιήσει ένα παιχνίδι με διάφορους τρόπους (π.χ. σάλι ή καπέλο).

	Το παιδί να σχεδιάζει και να δημιουργεί νέες ιδέες/απόψεις/αντικείμενα.	Μετασχηματισμός και επαναχρησιμοποίηση αντικειμένων και απόψεων. Δημιουργία και δοκιμή ιδεών. Σχεδιασμός, με βάση την προηγούμενή του εμπειρία, πρόβλεψη και δοκιμή των ιδεών του. Προγραμματισμός και σχεδιασμός λύσεων, διερεύνηση και αξιολόγησή τους.	Δίνονται στα παιδιά παλιές κούκλες και τις τροποποιούν όπως θέλουν για να τις χρησιμοποιήσουν στο παιχνίδι τους. Συμμετοχή σε σενάρια κοινωνικοδραματικού παιχνιδιού κατά τη διάρκεια των οποίων δημιουργεί, δοκιμάζει ποικίλους ρόλους και ιδέες σεναρίων. Εμπλοκή στην παραγωγή ποικιλίας μουσικών ήχων ή κινήσεων. Σύνθεση ή καταγραφή ως ανταπόκριση σε μια ευρεία ποικιλία ερεθισμάτων (π.χ. αναπαράσταση ιστοριών, μουσικών κομματιών και ιδεών μέσω χορού).
	Το παιδί να αναπτύξει ευχέρεια, ευελιξία, πρωτοτυπία σκέψης και να επεξεργάζεται τις ιδέες του και τις ιδέες των άλλων.	Αναγνώριση/υιοθέτηση πρωτότυπων ιδεών δημιουργίας μέσα από διαδικασία σκέψης, αξιολόγησης και βελτίωσης. Εντοπισμός πολλαπλών ιδεών και ευελιξία προσαρμογής τους.	Στο πλαίσιο δημιουργικού παιχνιδιού δημιουργούν κατασκευές με τη χρήση ευρείας ποικιλίας υλικών (π.χ. τούβλα, κυβάρια, ξύλα, lego) με διάφορους τρόπους (π.χ. καρφώνοντας, βιδώνοντας, ενώνοντας με κόλλα, ράβοντας). Τα παιδιά συζητούν στις ομάδες τους και χτίζουν πάνω στις ιδέες των μελών της ομάδας.
ΠΡΟΣΠΟΙΗΣΗ	Το παιδί να μιμείται πράξεις και να χρησιμοποιεί πραγματικά	Ανάκληση και μίμηση γνωστών ρόλων και σεναρίων με λογική συνοχή.	Στο κουκλόσπιτο τα παιδιά παίζουν σενάριο οικογένειας με ρόλους,

	υλικά/αντικείμενα για να δώσει νόημα στο παιχνίδι του. Το παιδί να σχεδιάζει νοητικά και να οργανώνει λεκτικά το παιχνίδι του.	Χρήση υλικών/αντικειμένων για στήριξη του παιχνιδιού του. Δημιουργία νέων σεναρίων στηριζόμενο σε προϋπάρχουσες εμπειρίες Συνέχιση παιχνιδιού και σεναρίων προηγούμενων ημερών και σύνδεση με νέες εμπειρίες.	όπως μητέρας, πατέρα, μωρού κ.λπ. και προσποούνται ότι ξυπνάνε, πηγαίνουν στη δουλειά και επιστρέφουν στο σπίτι για φαγητό, κάνοντας χρήση αντικειμένων, όπως μπιμπερών κ.λπ. Τα παιδιά μετά από επίσκεψη σε πυροσβεστικό σταθμό προσποούνται στο κέντρο μάθησης «Ο πυροσβεστικός σταθμός» ότι είναι πυροσβέστες και σβήνουν φωτιές σε κτήρια που έχουν φτιάξει. Τα παιδιά συνεχίζουν το σενάριο του mall που έχουν ξεκινήσει από την προηγούμενη ημέρα, προσθέτοντας νέους ρόλους μετά από επίσκεψη σε πολυκατάστημα που έχει προηγηθεί.
	Το παιδί να χρησιμοποιεί τον λόγο για να εμπλουτίσει τους ρόλους και τα σενάρια του. Το παιδί να εμπλέκεται σε συμβολική αναπαράσταση αντικειμένων, προσώπων και καταστάσεων.	Ανάπτυξη ρόλων με τη χρήση γλώσσας ή/και αντικειμένων, καταστάσεων για προσδιορισμό ρόλων. Χρήση γλώσσας και άλλων μορφών έκφρασης για ενίσχυση των σεναρίων του. Δραματοποίηση σεναρίων με τη χρήση πραγματικών υλικών, αντικειμένων.	Στο πλαίσιο της ΔΔΑ τα παιδιά αναλαμβάνουν τους ρόλους του παραμυθιού, με υλικά και λόγια, και αναπαριστούν σκηνές του. Τα παιδιά στο κέντρο μάθησης των «Μαγισσών» δημιουργούν σχετικό σενάριο. Τα παιδιά στο κέντρο μάθησης του «Ιατρείου» κάνουν σενάριο γιατρού και ασθενή με τη χρήση στολών γιατρού και εργαλεία γιατρού.

	Το παιδί να μετασχηματίζει αντικείμενα και υλικά ανάλογα με τους ρόλους του.	Εξέλιξη σεναρίου με τη χρήση αντικειμένων με συμβολικό τρόπο. Συμβολική αναπαράσταση προσώπων σε ρόλους.	Τα παιδιά στο πλαίσιο του σεναρίου «Mall» προσποιοούνται ότι έρχονται πελάτες. Τα παιδιά προσποιοούνται ρόλους εξωγήινων στο φανταστικό παιχνίδι τους.
	Το παιδί να μοντελοποιεί αντικείμενα για την εξυπηρέτηση των αναγκών του.	Ενίσχυση παιχνιδιού με δημιουργίες που αφορούν στο σκηνικό και στα υλικά.	Τα παιδιά εμπλουτίζουν το κέντρο μάθησης του μπακάλικου με τιμοκατάλογο που έχουν φτιάξει σε δομημένη δραστηριότητα Γλωσσικής Αγωγής.
	Το παιδί να εμπλέκεται σε ποικίλους ρόλους και εξελικτικά να εμπλέκεται, ταυτόχρονα, σε πολλαπλούς ρόλους στο πλαίσιο ενός παιχνιδιού.	Ερμηνεία ρόλων με χρήση ποικίλων στοιχείων (π.χ. τόνος φωνής, ύφος, λόγος). Χειρισμός και υπόδυση πολλαπλών και ποικίλων ρόλων με πολλαπλούς τρόπους έκφρασης (π.χ. ύφος, γλώσσα, κίνηση, σχέδιο για έκφραση ρόλων και ιδεών). Εμπλουτισμός σεναρίου με την αποδοχή νέων στοιχείων.	Τα παιδιά παίζουν παράλληλα τόσο στο πλαίσιο κοινωνικοδραματικού και φανταστικού παιχνιδιού. Στο κοινωνικοδραματικό παιχνίδι τα παιδιά σε ρόλους γιατρού και ασθενή προσποιοούνται με τα ανάλογα χαρακτηριστικά (π.χ. ασθενής προσποιοείται ότι πονάει και έχει ύφος λυπημένο).

	Το παιδί να χρησιμοποιεί την προσοχή και συγκέντρωσή του στην εξέλιξη ρόλων και σεναρίων. Το παιδί να εμπλέκεται σε διάφορα είδη συμβολικού παιχνιδιού.	Εναλλαγή ρόλου από αυτόν που υποδύεται σε αυτόν της πραγματικότητας για καθοδήγηση των παιδιών προς τον εμπλουτισμό του σεναρίου. Δημιουργία σεναρίων με ποικίλα και πρωτότυπα θέματα.	Κατά τη διάρκεια ενός σεναρίου για το δάσος όταν ένα παιδί αναφέρει ότι ξέσπασε φωτιά τα υπόλοιπα παιδιά το αποδέχονται και αρχίζουν να σβήνουν τη φωτιά. Στο κέντρο μάθησης «Το Δάσος» το παιδί σε ρόλο κατασκηνωτή, όταν ξεσπάει φωτιά στο δάσος επανέρχεται στην πραγματική του ιδιότητα για να συνομιλήσει με τα άλλα παιδιά για το τι θα κάνουν στη συνέχεια του παιχνιδιού τους. Στο κέντρο μάθησης του «Αστυνομικού σταθμού» τα παιδιά εξελίσσουν το παιχνίδι τους με νέες υποθέσεις (π.χ. διάρρηξη κοσμηματοπωλείου).
ΚΡΙΣΗ - ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ	Το παιδί να συγκρίνει πληροφορίες, να διαμορφώνει άποψη και να κρίνει καταστάσεις. Το παιδί να οργανώνει και να εκφράζει τη σκέψη του.	Υιοθέτηση συμπεριφορών, οι οποίες καθορίζονται από παρατήρηση. Λήψη αποφάσεων, συγκρίνοντας τα δεδομένα. Οργάνωση της σκέψης και της πορείας που θα ακολουθήσει και έκφρασή της με ποικίλους τρόπους.	Παρατηρεί ένα παιδάκι που κλαίει και του δίνει ένα παιχνίδι. Δίνω στο παιδί επιλογές ως προς το παιχνίδι με το οποίο θα παίξει ή τη δραστηριότητα με την οποία θα ασχοληθεί. Κάνει ένα προσχέδιο ως προς το πώς θα κατασκευάζει το κάστρο του στο κέντρο μάθησης των Οικοδόμων.

	Το παιδί να εξηγεί και να τεκμηριώνει τις αποφάσεις του. Το παιδί να κάνει συγκεκριμένες επιλογές με βάση την αξιολόγηση δεδομένων.	Πρόβλεψη και απάντηση στο γιατί δίνεται μια συγκεκριμένη λύση. Λήψη απόφασης, επιχειρηματολογία και εξήγηση συλλογισμού.	Διά δοκιμής και πλάνης τοποθετεί ενσφηνώματα στη θέση τους. Παρακολουθούν διήγηση ιστοριών που αναφέρονται σε διλήμματα και συμμετέχουν στη συζήτηση, επιχειρηματολογώντας για την άποψή τους.
ΜΕΤΑΓΝΩΣΗ	Το παιδί να αναστοχάζεται και να αναθεωρεί προσωπικές απόψεις μέσα από συλλογισμό και αναθεώρηση πληροφοριών. Το παιδί να συσχετίζει γνώσεις και εμπειρίες με νέες καταστάσεις.	Επανάληψη χρήσης ενός υλικού ή μίας πορείας διαδικασιών, η οποία αξιολογείται και βελτιώνεται όταν χρειάζεται. Δοκιμή χρήσης νέου αντικειμένου με τον τρόπο χρήσης ενός γνωστού αντικειμένου.	Στο πλαίσιο του κοινωνικό-δραματικού/φανταστικού παιχνιδιού τα παιδιά γνωρίζουν και εφαρμόζουν κάθε φορά τη διαδικασία λήψης απόφασης για ένα σενάριο και για διαμερισμό των ρόλων. Προσφέρω στα παιδιά καινούργια παιχνίδια για να παίξουν (που χρειάζονται ήδη ανεπτυγμένες δεξιότητες).

		Εφαρμογή παλιού σε νέα κατάσταση. Ανάλυση, αξιολόγηση και σχεδιασμός νέων ιδεών, λύση προβλήματος, χρησιμοποιώντας όλη την προηγούμενη γνώση.	Τα παιδιά χρησιμοποιούν ένα παλιό παιχνίδι στο πλαίσιο ενός νέου σεναρίου στο φανταστικό τους παιχνίδι ή χρησιμοποιούν στοιχεία από παλαιότερα σενάρια σε νέα σενάρια. Αναδιήγηση της διαδικασίας ενός πειράματος στο πλαίσιο του πειραματικού δομημένου παιχνιδιού. Συσχετισμός των κανόνων συμπεριφοράς στο σχολείο με κανόνες στο σπίτι ή σε άλλο περιβάλλον.

Το κάθε γνωστικό αντικείμενο δεν αποτελεί αυτοσκοπό αλλά μέσο για τη στήριξη της ευρύτερης και ισορροπημένης ανάπτυξης των παιδιών στους επιμέρους τομείς ανάπτυξης.

Γνωστικά Αντικείμενα

Η εμπλοκή των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων:

- Γλωσσική Αγωγή
- Εικαστικές Τέχνες
- Κοινωνικές Σπουδές
- Μαθηματικά
- Μουσική Αγωγή
- Φυσική Αγωγή
- Φυσικές Επιστήμες

θα πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να στηρίζει την ευρύτερη και ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών σε όλους τους τομείς ανάπτυξης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο το κάθε γνωστικό αντικείμενο δεν αποτελεί αυτοσκοπό αλλά μέσο για τη στήριξη της ευρύτερης και ισορροπημένης ανάπτυξης των παιδιών στους επιμέρους τομείς ανάπτυξης.

Όπως και για τους τομείς ανάπτυξης, στη συνέχεια, το κάθε γνωστικό αντικείμενο παρουσιάζεται με συγκεκριμένη δομή, η οποία αναφέρεται σε **ΑΞΟΝΕΣ, ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ, ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ** και **ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ**.

Οι ενδεικτικές πρακτικές επιδέχονται διαφοροποίηση ανάλογα με τα παιδιά για τα οποία προορίζονται κάθε φορά. Όλες οι ενδεικτικές πρακτικές αποτελούν μέρος ευρύτερων Σχεδίων Εξελικτικών Δραστηριοτήτων και αναφέρονται σε ελεύθερο παιχνίδι, δομημένο παιχνίδι και δομημένες δραστηριότητες με όλα τα παιδιά.

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Σκοπός της Γλωσσικής Αγωγής κατά την πρώτη σχολική περίοδο είναι να προσφέρει τις κατάλληλες εμπειρίες μέσα στο πλαίσιο των ενδιαφερόντων και των ικανοτήτων των παιδιών, ώστε αυτά να κοινωνικοποιηθούν γλωσσικά και να αναπτύξουν εγγράμματες ταυτότητες που συνδυάζουν ικανότητες επικοινωνίας (γλωσσικής και μη) και δεξιότητες διαφοροποιημένης χρήσης του λόγου (προφορικού και γραπτού). Η ανάπτυξη της γλώσσας και η δυνατότητα επικοινωνίας ενισχύονται κυρίως μέσα από τις επαφές με άλλα άτομα εντός τάξης και σε κοινωνικό-πολιτισμικά πλαίσια πέρα από αυτή. Ως εκ τούτου, η γλωσσική αγωγή αναγνωρίζει και καλλιεργεί τον ιδιαίτερο τρόπο που το κάθε παιδί αναπτύσσεται ως άτομο και κοινωνικοποιείται σε περιβάλλοντα πλούσια σε λόγο, τον οποίο αξιοποιεί με ευέλικτο και δημιουργικό τρόπο, ώστε να ανταποκρίνεται σε μεταβαλλόμενες συνθήκες επικοινωνίας, να συμμετέχει σε ποικίλες κοινωνικές πρακτικές, και να αναγνωρίζει και να μετασχηματίζει εδραιωμένα νοήματα και παραδοχές.

Παιδαγωγικά κατάλληλες γλωσσικές εμπειρίες και δραστηριότητες για ανάπτυξη γλωσσικών δεξιοτήτων (περιλαμβανομένων και δεξιοτήτων γραμματισμού) στοχεύουν στο να καταστούν τα παιδιά ικανά:

- να συμμετέχουν σε συζητήσεις, παίρνοντας διαδοχικά τον λόγο –ρόλοι ομιλητή και ακροατή,
- να διατυπώνουν συναισθήματα, απόψεις και αποφάσεις, να δίνουν εξηγήσεις και να επιχειρηματολογούν, ώστε να πείσουν για τις επιλογές τους,
- να αναδιηγούνται προσωπικές εμπειρίες και να αφηγούνται παραμύθια ή ιστορίες,
- να περιγράφουν αντικείμενα και γεγονότα,
- να συγκρίνουν απόψεις, κείμενα και εμπειρίες, συνδέοντάς τις με τον εαυτό τους και τον κόσμο όπως τον γνωρίζουν,
- να αντιλαμβάνονται ότι η δόμηση νοημάτων είναι μια δυναμική διαδικασία, η οποία ενημερώνεται από τις άμεσες διαδραστικές εμπειρίες και από εδραιωμένες κοινωνικές παραδοχές,
- να αναγνωρίζουν ότι η επικοινωνία πραγματώνεται μέσω διαφορετικών σημειωτικών τρόπων (γλώσσας αλλά και εικόνας, ήχου, κίνησης, ανθρώπινου σώματος),
- να εκφράζονται μέσω γλώσσας ή/και άλλων σημειωτικών μέσων, λαμβάνοντας υπόψη τις απαιτήσεις του επικοινωνιακού πλαισίου,
- να αναγνωρίζουν και να αξιοποιούν διαφορετικές χρήσεις και λειτουργίες του περιβάλλοντα γραπτού λόγου,
- να αξιοποιούν γλωσσικά και ψηφιακά μέσα για έκφραση και επικοινωνία.

Οι πιο πάνω επιδιώξεις αναπτύσσονται σε ένα πλαίσιο, όπου αναγνωρίζεται ότι η γλωσσική ανάπτυξη και ο γραμματισμός αναδύονται ως ολιστικά φαινόμενα σε περιβάλλοντα πλούσια σε λόγο. Ο γραμματισμός δεν εξαντλείται στη συμβατική ανάγνωση και γραφή, αλλά αποτελεί ένα ευρύ σύνολο πρακτικών στις οποίες

το παιδί εμπλέκεται με λόγο (γραφτό, προφορικό, έντυπο, πολυτροπικό, ψηφιακό) και όπου γενικότερες δεξιότητες ακρόασης, ομιλίας, κατανόησης και (γραφής) έκφρασης αντιμετωπίζονται ως ένα ενιαίο όλο.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο διαχωρισμός των αξόνων που συνθέτουν τη Γλωσσική Αγωγή σε Α. Προφορική Επικοινωνία (Α.Ι. Ακρόαση και Α. ΙΙ. Ομιλία) και Β. Εμπλοκή με τον Γραπτό Λόγο (Β.Ι. Ανάγνωση - Κατανόηση και Β. ΙΙ. Γραφή-Γραπτή Έκφραση) προτείνεται κυρίως για να δοθεί έμφαση στην ανάγκη ισορροπημένης ανάπτυξης του πλήθους των δεξιοτήτων που επιδιώκονται, με την ταυτόχρονη αναγνώριση ότι, στην πράξη, αυτές αλληλοεμπλέκονται και συλλειτουργούν. Συγκεκριμένα, ο άξονας Α. Προφορική Επικοινωνία αφορά κυρίως σε δεξιότητες που αναπτύσσουν τα παιδιά ως ακροατές/τριες και ομιλητές/τριες καθώς συμμετέχουν σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας όπου κυριαρχεί ο προφορικός λόγος, ενώ ο άξονας Β. Εμπλοκή με τον Γραπτό Λόγο εστιάζει σε δεξιότητες που συμβάλλουν στη σταδιακή ανάπτυξη των παιδιών ως αναγνωστών/τριών και συγγραφέων κειμένων, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που σχετίζονται με τη συμβατική ανάγνωση και γραφή. Πρακτικές που σχετίζονται με τον δεύτερο άξονα μπορούν να επιτελούνται προφορικά ή να συνδυάζονται δυναμικά με τον προφορικό λόγο (π.χ., δομημένες δραστηριότητες κατανόησης/νοηματικής επεξεργασίας παραμυθιού μπορεί να έχουν τη μορφή προφορικής συζήτησης, ένα παιδί-συγγραφέας αποδίδει προφορικά μια ιστορία που γράφει/αποτυπώνει κυρίως με εικόνες).

Σημαντικό είναι επίσης το ότι, παρά τη διάκριση σε προφορική επικοινωνία και εμπλοκή με γραπτό λόγο, τα κείμενα δεν διακρίνονται απλώς και μόνο σε προφορικά και γραπτά, αφού στη σύγχρονη εποχή, το νόημα των κειμένων (έντυπων, ψηφιακών, πολυμεσικών) προκύπτει από τη συνύπαρξη διαφορετικών σημειωτικών τρόπων (γραπτού λόγου, προφορικού λόγου, ήχου, στατικής ή κινούμενης εικόνας, χειρονομιών και κινήσεων σωμάτων, κ.ο.κ.). Πέρα από την πολυτροπικότητά τους, τα κείμενα διακρίνονται και ανάλογα με τη λειτουργία τους, γι' αυτό επιδιώκεται η επαφή των παιδιών με διαφορετικά κειμενικά είδη και τύπους για να αναγνωρίσουν τόσο τις συμβάσεις τους όσο και τις κοινωνικές-πολιτισμικές λειτουργίες που εξυπηρετούν, καθώς εμπλέκονται σε πλήθος επικοινωνιακών πρακτικών.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
Α. ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ: Α.Ι. Ακρόαση	Το παιδί να διακρίνει και να αναγνωρίζει ήχους του περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένου και του προφορικού λόγου. Το παιδί να κατανοεί κοινωνικά πλαίσια μνημόνια.	Διάκριση ήχων διαφορετικής προέλευσης και χροιάς (π.χ., μουσική, ήχοι ζώων, συνομιλία, κ.λπ.). Διάκριση ήχων της γλώσσας. Αναγνώριση και χειρισμός επιμέρους γλωσσικών (φωνολογικών, μορφολογικών) μονάδων του προφορικού λόγου (π.χ., αναγνώριση αρχικού και τελικού φωνήματος σε λέξη, εντοπισμός λέξεων που ξεκινούν με το ίδιο φώνημα, κατάτμηση λέξεων σε συλλαβές, αναγνώριση ομοιοκαταληξίας). Αναπόκριση σε οδηγίες (από ενήλικα ή συνομήλικο). Αναπόκριση σε προσκλήσεις για εμπλοκή σε δραστηριότητα (π.χ. παιχνίδι, τραγούδι, κ.λπ.). Ενεργητική εμπλοκή σε ρουτίνες και κανόνες της τάξης.	Στο project για το διάστημα, τα παιδιά αναγνωρίζουν από πού προέρχονται οι ήχοι που ακούει μια αστροναύτης, καθώς ετοιμάζεται να ταξιδέψει στο φεγγάρι (ήχοι μηχανών, ομιλία ανθρώπων, ήχοι που διαμεσολαβούνται από ηλεκτρονικό υπολογιστή). Η εκπαιδευτικός καλεί επίσης τα παιδιά να τη βοηθήσουν να επιλέξει αντικείμενα που μπορεί να πάρει στο ταξίδι της, με βάση συγκεκριμένα κριτήρια, π.χ. το όνομα του αντικειμένου να ξεκινά με το αρχικό φώνημα του προορισμού της (φ-φεγγάρι → φακός, φαγητό) ή να ομοιοκαταληκτεί με το φεγγάρι (π.χ., φυτάρι, ζάρι). Μπαίνοντας σε αντίστοιχους ρόλους, χρησιμοποιούν τις λέξεις για να φτιάξουν και δραματοποιήσουν αστείες ιστορίες. Σε κινητικό παιχνίδι στην αυλή (π.χ. «Ο Γιάννης λέει να πετάξετε ψηλά σαν τα πουλιά, να γίνετε δέντρα στο δάσος»), ακολουθούν τις οδηγίες της νηπιαγωγού. Τα παιδιά μαθαίνουν την ιδιαίτερη σημασία λέξεων και φράσεων που χρησιμοποιούνται στην τάξη, για να ακολουθούν οδηγίες και ρουτίνες για το συγγύρισμα, οι οποίες εναλλάσσονται σε τακτά διαστήματα. Η νηπιαγωγός διηγείται μια ιστορία και τα παιδιά ανταποκρίνονται σε αυτή (π.χ., εκφράζουν συμφωνία/διαφωνία ή και

	Το παιδί να συμμετέχει ως ενεργητικός/η ακροατής/τρια σε συζητήσεις.	Παρακολούθηση και δήλωση προσοχής τους με μη λεκτικά μέσα (στάση σώματος, οπτική επαφή, κ.λπ.). Διατύπωση ερωτημάτων για διευκρινίσεις. Διάκριση φανταστικών και πραγματικών καταστάσεων*. Διάκριση γεγονότων και γνώμης*.	συναισθήματα για τις δράσεις ηρώων) με κινήσεις. Στο πλαίσιο ενός project , τα παιδιά υποβάλλουν ερωτήσεις στους ειδικούς του θέματος που επισκέπτονται την τάξη, για να λύσουν απορίες για όσα ακούνε. Μετά από την ακρόαση ενός παραμυθιού, τα παιδιά συζητούν αν μπορεί μια μάγισσα να υπάρχει στην πραγματικότητα ή σκέφτονται σε ποιες περιστάσεις/πλαίσια μπορεί να συναντήσει κανείς μια μάγισσα. Μετά από την παρακολούθηση θεατρικής παράστασης ή κινηματογραφικής ταινίας, τα παιδιά ακούν/παρακολουθούν περιγραφές και
--	---	--	---

	Το παιδί να αναγνωρίζει πώς αλλάζει το περιεχόμενο του λόγου και το ύφος σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας.	Εξοικείωση με ποικίλους σκοπούς ακρόασης (π.χ. για ευχαρίστηση / απόλαυση, εξεύρεση πληροφοριών, επίλυση προβλήματος, κ.λπ.). Αναγνώριση παραμέτρων που συγκροτούν το πλαίσιο επικοινωνίας (π.χ. ταυτότητα και ρόλος των ομιλητών/τριών, σχέσεις συνομιλητών/τριών, θέμα, σκοπός, χώρος, κανάλι επικοινωνίας, κ.λπ.).	κριτικές της παράστασης/ταινίας με στόχο να συζητήσουν τι γίνεται στην ταινία/παράσταση και τι πιστεύουν όσοι/ες την παρακολούθησαν. Στο πλαίσιο ενός project με τα παιδιά ακούνε (σε ανάγνωση από ενήλικα) ή παρακολουθούν ψηφιακό κείμενο με στόχο να εντοπίσουν πληροφορίες για τα ζώα που το καθένα μπορεί να μελετά. Στη συνέχεια χρησιμοποιούν το ίδιο κείμενο σε κέντρο μάθησης «Μουσείο Φυσικής Ιστορίας» για να υποδυθούν ρόλους (π.χ., ξεναγός στο μουσείο). Σε κοινωνικοδραματικό παιχνίδι με την καθοδήγηση ενήλικα ή μεταξύ τους, τα παιδιά αναλαμβάνουν διαφορετικούς λόγους/ρόλους για να μεταδώσουν παρόμοια μηνύματα (π.χ. γονιός-παιδί, παιδί-παιδί στην αυλή). Τα παιδιά παρακολουθούν μια τηλεοπτική συνέντευξη και συζητούν πώς μιλά (τι λέει, πώς αλλάζει η φωνή του σε διαφορετικά σημεία, πώς συνοδεύει τον λόγο του με χειρονομίες) μια δημοσιογράφος και ένα άτομο από το οποίο παίρνει συνέντευξη. Αργότερα, στο κέντρο μάθησης της Τηλεόρασης, τα παιδιά
--	---	---	--

	Το παιδί να διακρίνει διαφορετικά είδη προφορικού λόγου.	Διάκριση προφορικών κειμένων ανάλογα με το είδος (τραγούδι, προφορική αφήγηση, ραδιοφωνική εκπομπή, κ.λπ.). Διάκριση προφορικών κειμένων ανάλογα με την έκταση (σύντομα – εκτενή). Αναγνώριση στοιχείων της δομής διαφορετικών προφορικών κειμένων (π.χ., πλοκή, ήρωες, επεισόδια σε αφηγήματα, θέμα σε περιγραφικά κείμενα και κείμενα οδηγίων).	αναλαμβάνουν ρόλους δημοσιογράφου και συνεντευξιαστή. Στο κέντρο μάθησης «Ραδιοφωνικός σταθμός», στο πλαίσιο κοινωνικοδραματικού παιχνιδιού, τα παιδιά αξιοποιούν διάφορα κείμενα (π.χ. δελτίο καιρού, τραγούδια για ψυχαγωγική εκπομπή, ραδιοφωνική διαφήμιση). Η νηπιαγωγός διαβάζει ένα παραμύθι και ένα Λίμερικ και ρωτά τα παιδιά ποιο ήταν πιο σύντομο, γιατί και πώς μπορεί να αλλάξει. Μετά από την παρακολούθηση θεατρικής παράστασης, τα παιδιά συζητούν το σκηνικό και σχολιάζουν πώς άλλαξε αυτό σε διαφορετικές σκηνές/επεισόδια του έργου. Στο πλαίσιο μιας θεματικής ενότητας ή ενός project με θέμα Τα παραμύθια, τα παιδιά στο κέντρο μάθησης του Βιβλιοπωλείου χρησιμοποιούν νέο λεξιλόγιο, όπως συγγραφέας, εικονογράφος, εξώφυλλο, οπισθόφυλλο, βιβλία τσέπης, βιβλιοδετείο, εκδοτικός οίκος, βιβλιοθηκονόμος, βιβλιοθήκη, κ.λπ. Μέσα από το γνωστικό αντικείμενο των Φυσικών Επιστημών, τα παιδιά δίνουν οδηγίες σε ένα ζωάκι του δάσους πώς να φτιάξει μια ομπρέλα για να μη βρέχεται τον Χειμώνα (Λειτουργικός Ορισμός). Στο κέντρο μάθησης της Ορχήστρας, δύο παιδιά συζητούν και αποφασίζουν ποιο τραγούδι θα
A.II. Ομιλία	Το παιδί να διεκτονεί την ικανότητα για δόμηση νοημάτων μέσω γλώσσας.	Διεύρυνση λεξιλογίου (λειτουργικές λέξεις, π.χ., χρήση άρθρων, αντωνυμιών, συνδέσμων, θεματικό λεξιλόγιο ενότητας/project, ειδικό λεξιλόγιο που συνδέεται με συγκεκριμένα επικοινωνιακά πλαίσια ή και γνωστικά αντικείμενα). Συνδυασμός λέξεων σε σταδιακά εκτενέστερες προτάσεις που επιτελούν διαφορετικές λειτουργίες (π.χ., δηλώσεις, ερωτήσεις, προσταγές, κ.λπ.).	

		Συνδυασμός προτάσεων σε σταδιακά εκτενέστερο προφορικό λόγο.	τραγουδήσουν και ποια όργανα θα χρησιμοποιήσουν για να το ενορχηστρώσουν. Σε μια ΔΔ Γλωσσικής Αγωγής, τα παιδιά συζητούν στην ολομέλεια γύρω από ένα θέμα, υποβάλλουν δεδομένα, θέτουν ερωτήματα και εισηγήσεις για την περαιτέρω δράση τους, π.χ. - Τι ξέρω για τα παραμύθια; - Τι θέλω να μάθω; - Πώς θα το μάθω; Στο Κουκλοθέατρο τα παιδιά χρησιμοποιούν κούκλες για να αποδώσουν γνωστό παραμύθι. Τα παιδιά χρησιμοποιούν την τεχνική δράματος «Πες το διαφορετικά», κατά την οποία επαναλαμβάνουν μια φράση με διάφορες εναλλαγές στο ύφος, στη φωνή, στην ένταση, στην ταχύτητα (π.χ. λυπημένα, χαρούμενα, αργά, γρήγορα, με λεπτή ή χοντρή φωνή, αργά, γρήγορα). Στο Κουκλόσπιτο, τα παιδιά εναλλάσσουν ρόλους για αξιοποίηση φαινομένων, όπως ο πληθυντικός ευγενείας, ανάλογα με τους ρόλους που επιτελούν. Στο Κέντρο Μάθησης «Ο Πύργος των Παραμυθιών», τα παιδιά δημιουργούν και αφηγούνται τα δικά τους παραμύθια, χρησιμοποιώντας διάφορα υλικά που βρίσκονται
	Το παιδί να εμπλέκεται σε διαλόγους με έναν/μία συνομιλητή/τρια. Το παιδί να συμβάλλει σε συζητήσεις με πολλούς/ές αποδέκτες/τριες.	Ανταπόκριση σε καθοδηγημένη συνομιλία με ενήλικα. Συνεισφορά σε συνομιλία με συνομήλικο. Εφαρμογή βασικών μηχανισμών στους οποίους στηρίζεται η επικοινωνία (π.χ. εναλλαγή συνομιλητών/τριών, τήρηση θέματος, κ.λπ.). Κοινοποίηση προτιμήσεων, σκέψεων, απόψεων. Διατύπωση ερωτήσεων για διευκρινιστικούς σκοπούς και με στόχο τη διατήρηση της επικοινωνίας.	

	Το παιδί να εμπλέκεται σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας, προσαρμόζοντας ανάλογα το ύφος του. Το παιδί να παράγει προφορικά κείμενα διαφορετικών ειδών: - Περιγράφει αντικείμενα, εικόνες, διαδικασίες κ.λπ. - Δίνει οδηγίες. - Εμπλέκεται σε διαφορετικές μορφές αφήγησης.	Χρήση κατάλληλου λεξιλογίου και συντακτικών/γραμματικών δομών, ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση. Αξιοποίηση παραγλωσσικών (τόνος, ένταση, ρυθμός ομιλίας/φωνής) και εξωγλωσσικών εκφραστικών μέσων (π.χ. χειρονομίες, εκφράσεις προσώπου κ.λπ.). - Περιγραφή αντικειμένων, εικόνων κ.λπ. με λεπτομέρεια και ακρίβεια (κατάλληλο λεξιλόγιο, σταδιακή σύνθεση πολλαπλών προτάσεων). - Παροχή οδηγιών σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας (διαφορετικοί αποδέκτες/τριες, σκοπός, θέμα). - Παροχή μεμονωμένων οδηγιών - Σειροθέτηση διαδοχικών οδηγιών-βημάτων - Βιωματική αναδιήγηση ενός γεγονότος - Βιωματική αναδιήγηση πολλαπλών εμπειριών - Αφήγηση ιστοριών (ως προς την έκταση/δομή):	εκεί (π.χ. ύφασμα, καλάθι, λουλούδια, μπαστούνι, εικόνες διαφόρων ηρώων, παπούτσια, χάρτινα κουτιά, ομοιώματα φρούτων και λαχανικών κ.λπ.). Τα παιδιά παίζουν παντομίμα για να αποδώσουν μη λεκτικά αισθήματα, απόψεις, συναισθήματα. Κατά τη διάρκεια ενότητας με θέμα τα Δέντρα, τα παιδιά βγάζουν φωτογραφίες αρχικά του κήπου και μετά μεμονωμένων δέντρων στο σχολείο τους. Στη συνέχεια, πλησιάζουν ένα δέντρο και το «νιώθουν» με όσες περισσότερες αισθήσεις (αγγίζουν τον κορμό και τα φύλλα, παρατηρούν με προσοχή τα σχήματα και τα χρώματά τους, ακούν το θρόισμα των φύλλων, γεύονται τους καρπούς του – αν είναι καρποφόρο). Χρησιμοποιώντας τόσο τις φωτογραφίες όσο και την εμπειρία τους, ετοιμάζουν μια σύντομη ταινία με θέμα «ο κήπος του σχολείου μας», την οποία μοιράζονται με τα παιδιά του διπλανού σχολείου. Στο κέντρο μάθησης «Το πάρκο της κυκλοφοριακής αγωγής», τα παιδιά μπαίνουν σε ρόλους πεζών, ποδηλατών, οδηγών και αστυνομικών και δίνουν οδηγίες για την ασφαλή διακίνηση στον δρόμο. Στη ΔΔΑ, τα παιδιά δημιουργούν δικά τους παραμύθια μέσα από διάφορες τεχνικές Ροντάρι: Παραμυθοσαλάτα, Τι θα γινόταν αν, Το
--	--	--	---

	- Επεξηγεί και επιχειρηματολογεί.	(α) ενός γεγονότος χωρίς τη δομή μιας ιστορίας (β) με κάποια στοιχεία της δομής μιας ιστορίας (π.χ. πλοκή, ήρωες) (γ) με την αναμενόμενη δομή μιας ιστορίας (δ) με στόχο τον πειραματισμό με στοιχεία δομής (π.χ., χρονική αλληλουχία, ήρωες) σε ιστορίες και άλλα κείμενα Αφήγηση ιστοριών (ως προς τον βαθμό αυτονομίας): (α) με τη χρήση αντικειμένων ή/και εικόνων (β) με τη χρήση συμβολικών μέσων (π.χ. φανταστικό διώνυμο, μουσική) (γ) αυτόνομη αφήγηση - Διατύπωση προτιμήσεων και αιτιολόγηση αυτών - Επεξήγηση θεμάτων της καθημερινής εμπειρίας ή προβληματισμών που αναπτύσσονται στην τάξη με προσωπικό τόνο και τρόπο - Αιτιολόγηση θέσεων	φανταστικό διώνυμο, Τι συμβαίνει μετά, Παραμύθια από την ανάποδη κ.λπ. Στο κέντρο μάθησης δανειστική βιβλιοθήκη, τα παιδιά δανείζονται ένα παραμύθι και την επόμενη εβδομάδα συζητούν με τους/τις φίλους/ες τους αν πρέπει να το δανειστούν και αυτά και γιατί, αιτιολογώντας έτσι τις θέσεις και τις προτιμήσεις τους. Σε project με θέμα «το νερό», εξηγούν με δικό τους τρόπο πώς δημιουργείται το ουράνιο τόξο.
--	--	--	--

Β. ΕΜΠΛΟΚΗ ΜΕ ΤΟΝ ΓΡΑΠΤΟ ΛΟΓΟ: Β.Ι. Ανάγνωση-Κατανόηση	Το παιδί να εμπλέκεται σε διαφορετικές αναγνωστικές πρακτικές. Το παιδί να αποκωδικοποιεί/ δομεί νοήματα, αντλώντας από γλωσσικά και άλλα στοιχεία.	Οπτική/ολιστική αναγνώριση συμβόλων, σημείων ή και ολόκληρων κειμένων (π.χ. πινακίδες) του περιβάλλοντος έντυπου λόγου. Μίμηση αναγνωστικής συμπεριφοράς – προσποιητή ανάγνωση (pretend reading). Ανάγνωση με βάση απομνημονευμένο κείμενο. Δόμηση νοημάτων με χρήση εικόνας. Διάκριση εικόνας-λόγου και αξιολόγηση του ρόλου του καθενός σε κείμενα. Αναγνώριση διαφορετικών σημειωτικών τρόπων (π.χ., ήχος, μουσική, κινούμενη εικόνα, στατική εικόνα, λόγος) και της συμβολής τους στον τρόπο που δομείται το νόημα σε κείμενα.	Στη Βιβλιοθήκη της τάξης τα παιδιά προσποιούνται ότι διαβάζουν ατομικά ή σε ζεύγη, αξιοποιώντας εικόνες ή άλλα στοιχεία από τα κείμενα. Κατά τη διάρκεια ανάγνωσης παραμυθιού ή ποιήματος (αυτόνομα ή ως μέρος κάποιας θεματικής ενότητας/project), τα παιδιά συμμετέχουν σε μεγάλωφνη ανάγνωση από ενήλικα, «διαβάζοντας» επαναλαμβανόμενες λέξεις, φράσεις, κ.λπ. Στη Βιβλιοθήκη της τάξης δίνεται χρόνος στα παιδιά να διαβάσουν εικονοβιβλία (με ή χωρίς λόγια) και να φτιάξουν τη δική τους ιστορία. Συγκρίνουν και αντιπαραβάλλουν διάφορα ψηφιακά κείμενα (π.χ., απόσπασμα από ντοκιμαντέρ, ταινία κινουμένων σχεδίων) και συζητούν για το τι είδαν ή άκουσαν. Τα παιδιά παρακολουθούν ταινία με και χωρίς ήχο και συγκρίνουν πώς αυτό επηρεάζει το νόημα. Τα παιδιά παρακολουθούν ταινία χωρίς λόγια και συζητούν πώς μπορούν να αντιληφθούν τι νιώθουν οι ήρωες, ανάλογα με το πώς αλλάζει η μουσική, τα χρώματα, οι εκφράσεις του προσώπου τους κ.ο.κ. Αποκωδικοποιούν, με τη βοήθεια της νηπιαγωγού, τις γραπτές οδηγίες για τη χρήση
---	---	--	---

	Το παιδί να αναγνωρίζει και αξιοποιεί συμβάσεις του γραπτού λόγου.	Συνειδητοποίηση σκοπού και λειτουργίας γραπτού λόγου. Διάκριση λειτουργιών γραπτού λόγου-προφορικής έκφρασης. Απόκτηση γνώσεων για τον γραπτό λόγο (φορά ανάγνωσης από αριστερά προς δεξιά και από πάνω προς τα κάτω, αναγνώριση εξώφυλλου-οπισθόφυλλου, γύρισμα σελίδων, αντιστοιχία γραπτής λέξης/φράσης/πρότασης με προφορικό λόγο που την αποδίδει).	ενός παιχνιδιού, τον πίνακα περιεχομένων ενός βιβλίου ή ενός cd, μια αγγελία στην εφημερίδα, κ.λπ. Σε δομημένο παιχνίδι, στο κέντρο μάθησης «Γκαλερί» τα παιδιά ετοιμάζουν έκθεση ζωγραφικής και η εκπαιδευτικός, μπαίνοντας στον ρόλο της επιμελήτριας της έκθεσης, ζητά από τα παιδιά να ελέγξουν αν όλα τα αντικείμενα (βιβλία ή πινακίδες για πίνακες ζωγραφικής) έχουν τοποθετηθεί με τη σωστή φορά.
	Το παιδί να αναγνωρίζει με παιγνιώδη τρόπο φωνολογικές μονάδες του λόγου (φωνήματα) και να εξερευνά την καταγραφή τους με γραπτά σύμβολα (γραφήματα/γράμματα).	Ολιστική ανάγνωση οικείων λέξεων και φράσεων (π.χ. όνομα, λέξεις/φράσεις του περιβάλλοντος έντυπου λόγου). Διάκριση, μείξη, σύνθεση, μετακίνηση φωνημάτων και σύνδεση με αντίστοιχα γραπτά σύμβολα (γραφήματα/γράμματα). Αναγνώριση/ανάγνωση μεμονωμένων γραμμάτων.	Σε project «Πάω για Ψώνια», τοποθετούνται στο κέντρο μάθησης «Υπεραγορά» συσκευασίες διαφόρων προϊόντων. Μπαίνοντας σε αντίστοιχους ρόλους, η εκπαιδευτικός ζητά από τα παιδιά-πωλητές/τριες να της πουν και να δείξουν σε συσκευασίες τα ονόματα επιλεγμένων προϊόντων. Σε project με θέμα «Η γειτονιά μας», τα παιδιά βγάζουν φωτογραφίες και ονομάζουν/διαβάζουν πινακίδες. Μέσα από ρουτίνες και παιχνίδια μέσα στην τάξη, τη χρήση κειμένων και τις Δομημένες Διδασκαλίες, τα παιδιά συνδέουν συγκεκριμένους ήχους με την απόδοσή τους σε γραπτά σύμβολα-γραφήματα/γράμματα (π.χ. αναγνωρίζουν τα αρχικά φωνήματα των ονομάτων τους και παρατηρούν πώς ξεκινά το
	Το παιδί να χρησιμοποιεί και να κατανοεί κείμενα διαφορετικών ειδών¹.	Επιλογή κειμένων ανάλογα με τη λειτουργία τους (π.χ. αφηγούνται,	

^{1*} Οι συγκεκριμένες επιδιώξεις αφορούν σε δεξιότητες κατανόησης. Τα κείμενα που αξιοποιούνται για αυτές μπορεί να είναι γραπτά/έντυπα που διαβάζονται από την εκπαιδευτικό, προφορικά κείμενα (π.χ., τραγούδι) που τα παιδιά ακούν, ή ψηφιακά που παρακολουθούνται στην τάξη και τυγχάνουν νοηματικής επεξεργασίας σε δομημένες δραστηριότητες, στις οποίες μπορεί ο προφορικός λόγος να κυριαρχεί (π.χ., συζήτηση) ή να συνυπάρχει με άλλους σημειωτικούς τρόπους (π.χ., ζωγραφιά).

	περιγράφουν, παρέχουν οδηγίες, επεξηγούν, επιχειρηματολογούν). Επιλογή κειμένων (ιστοριών και άλλων) για ανάγνωση ή/και παρακολούθηση (βίντεο) για εξυπηρέτηση προσωπικών και άλλων σκοπών (π.χ., αναζήτηση πληροφοριών, ψυχαγωγία). Αναζήτηση-εντοπισμός πληροφοριών σε κείμενα. Διατύπωση υποθέσεων – προβλέψεων για το περιεχόμενο ενός κειμένου. Αναγνώριση του βασικού θέματος – προβλήματος – θέσης ενός ή πολλαπλών κειμένων (με στήριξη). Σύνδεση και αντιπαραβολή κειμένων ή χαρακτήρων ή προοπτικών σε κείμενα. Αξιοποίηση κοινωνικών γνώσεων/εμπειριών για σύνδεση με κείμενα. Αξιοποίηση κοινωνικών γνώσεων/εμπειριών για αμφισβήτηση και κριτική επέκταση του περιεχομένου κειμένων.	όνομά τους σε πινακίδες, παρατηρούν πώς γράφονται τα ονόματα όλων των παιδιών της τάξης και – γνωρίζοντας πώς προφέρονται – τα ομαδοποιούν με βάση το αρχικό φώνημα). Ανάλογα με τη θεματική ενότητα ή το project που επεξεργάζονται στην τάξη, τα παιδιά αντλούν διάφορες πληροφορίες, ψάχνουν μια συνταγή για βασιλόπιτα από το διαδίκτυο, ένα παραμύθι σε ψηφιακή μορφή από το YouTube κ.λπ. Παρατηρώντας το εξώφυλλο ή/και τον τίτλο ενός βιβλίου τα παιδιά κάνουν προβλέψεις και υποθέσεις για το περιεχόμενό του. Αφού διαβαστεί ένα παραμύθι, η εκπαιδευτικός ζητά από τα παιδιά να φτιάξουν ένα νέο εξώφυλλο, που να αποδίδει το περιεχόμενό του. Τα παιδιά παρακολουθούν απόσπασμα από δελτίο ειδήσεων, στο οποίο ο δήμαρχος της πόλης απαντά σε κατοίκους μιας περιοχής που πλημμυρίζει συχνά. Αξιοποιώντας την τεχνική δράματος «καυτή καρέκλα», τα παιδιά γίνονται δημότες και θέτουν ερωτήματα στον δήμαρχο. Διαβάζεται στην τάξη ένα παραμύθι για ένα δράκο και ένα εγκυκλοπαιδικό λήμμα για τον δράκο του Komodo. Τα παιδιά συγκρίνουν τα δύο κείμενα ως προς το πώς παρουσιάζεται στο καθένα ο δράκος. Σε μια επίσκεψη σε κατάστημα παιχνιδιών, τα παιδιά παρατηρούν τα χρώματα σε συσκευασίες παιχνιδιών (ή και στα ίδια τα παιχνίδια) που
--	---	--

			απευθύνονται σε κορίτσια και σε αγόρια, εκφράζοντας σκέψεις, αντιδράσεις, αντιρρήσεις.
Β.ΙΙ. ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΓΡΑΠΤΗ ΕΚΦΡΑΣΗ	Το παιδί να παράγει/ σχεδιάζει κείμενα με αξιοποίηση ποικίλων μέσων έκφρασης.	Απόκριση σε κείμενα ή σχεδιασμός νέων με μη γλωσσικούς τρόπους (χορός, κίνηση, τραγούδι, δημιουργικό δράμα). Απόδοση νοημάτων με μη γλωσσικούς τρόπους. Προσθήκη οπτικών και άλλων στοιχείων με στόχο την απόδοση λεπτομέρειας στα κείμενά τους.	Τα παιδιά αποδίδουν διάφορα κείμενα με κίνηση, παντομίμα, τραγούδι και διάφορες τεχνικές Θεατρικού Παιχνιδιού και Δημιουργικού Δράματος. Τα παιδιά εικονογραφούν δοσμένο κείμενο ή άλλο δικό τους κείμενο που έχουν δημιουργήσει. Τα παιδιά στο κέντρο μάθησης του Η/Υ με τη χρήση διάφορων προγραμμάτων, όπως

	Το παιδί να αξιοποιεί με δημιουργικό τρόπο γνώσεις και δεξιότητες σχετικά με την παραγωγή γραπτού λόγου.	Εξερεύνηση των δυνατοτήτων διαφορετικών υλικών και εργαλείων (π.χ. πινέλο, κραγιόν, χρωματιστά μολύβια, κ.λπ.) για γραπτή έκφραση. Ονομασία σχεδίων/οπτικών κειμένων. Συντονισμός κινήσεων σώματος-χεριού για γραπτή έκφραση. Χρήση ιδεογραμμάτων για αναπαράσταση ενός αντικειμένου / θέματος με έναν ή περισσότερους σημειωτικούς τρόπους. Κατάκτηση της συμβολικής λειτουργίας, αναπτύσσοντας συμβολικά συστήματα, ανακαλύπτοντας νέα σύμβολα ή και αξιοποιώντας σκαριφήματα. Αξιοποίηση, με αντιγραφή, οικείων λέξεων και φράσεων για απόδοση νοημάτων. Αξιοποίηση γνώσεων για γραφο-φωνημική αντιστοιχία και δημιουργία αλυσίδων γραμμάτων. Σύνθεση κειμένων με επινοημένη γραφή, με ή χωρίς πρόσθετους σημειωτικούς τρόπους (ανάλογα με το κειμενικό είδος).	PowerPoint, Storyweaver δημιουργούν το δικό τους ηλεκτρονικό παραμύθι. Τα παιδιά δίνουν τίτλο στα σχέδιά τους, εικονογραφούν ποιήματα, παραμύθια, ιστογράμματα, δημιουργούν τα δικά τους σύμβολα για το όνομά τους. Τα παιδιά δημιουργούν το δικό τους κείμενο σε ένα παραμύθι που έχουν εικονογραφήσει με τη δική τους επινοημένη γραφή. Μέσα από τις διάφορες τεχνικές Ροντάρι, τα παιδιά δημιουργούν ένα δικό τους παραμύθι, το οποίο η νηπιαγωγός καταγράφει σε μεγάλο χαρτόνι στην ολομέλεια. Τα παιδιά φτιάχνουν διάφορα κειμενικά είδη, πινακίδες, αφίσες, προσκλήσεις κ.λπ. για τα Κέντρα Μάθησης της τάξης, όπως και για τις διάφορες εκδηλώσεις και δραστηριότητες του σχολείου. Π.χ. δημιουργούμε την πρόσκλησή μας για την τελική μας γιορτή, την κάρτα για τη γιορτή της μητέρας κ.λπ.
--	---	--	--

	Το παιδί να παράγει -ομαδικά, αυτόνομα ή μέσω αντιγραφής- κείμενα διαφορετικών ειδών.	Συμβολή σε ομαδικές δραστηριότητες συγγραφής κοινού κειμένου στην ολομέλεια με καταγραφή από την εκπαιδευτικό. Παραγωγή αφηγημάτων, οδηγιών, περιγραφών, επεξηγήσεων, επιχειρηματολογιών με χρήση εικόνας, λέξεων ή/και άλλων σημειωτικών τρόπων (ανάλογα με το κειμενικό είδος). Συμβολή στην αξιολόγηση με στόχο τη διόρθωση και επέκταση κειμένων στην ολομέλεια (ατομικά, συνεταιριστικά ή/και συνεργατικά).	
--	--	---	--

ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

Ο ρόλος των Εικαστικών Τεχνών

Οι Εικαστικές Τέχνες είναι ενσωματωμένες στην καθημερινή μας ζωή και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του τοπικού και παγκόσμιου πολιτισμού. Μέσα από τις Εικαστικές Τέχνες ο άνθρωπος αναπαριστά εμπειρίες και ιδέες, επικοινωνεί, διαμορφώνει την ταυτότητά του και δημιουργεί το περιβάλλον και τον πολιτισμό. Επιπλέον, στον σύγχρονο κόσμο, οι Εικαστικές Τέχνες συμπεριλαμβάνουν την παραγωγή και κριτική της εικόνας (π.χ. φωτογραφία, διαφήμιση, ψηφιακή εικόνα), η οποία επιδρά καθοριστικά στον τρόπο ζωής και σκέψης των ανθρώπων.

Μάθηση στις Εικαστικές Τέχνες

Η μάθηση και η διδασκαλία στις Εικαστικές Τέχνες, αποτελούν **πράξη**, βασίζονται στις εμπειρίες, στα ενδιαφέροντα και στις ικανότητες των παιδιών και θέτουν στον πυρήνα του σχεδιασμού και της εφαρμογής των εικαστικών δραστηριοτήτων: τη θέαση – παρατήρηση και την παραγωγή – δημιουργία. Οι δραστηριότητες θέασης - παρατήρησης και παραγωγής - δημιουργίας διδάσκονται με ένα διαπλεκόμενο και εξελικτικό τρόπο, μέσα από στοχασμό και ποικίλες στρατηγικές. Οι εικαστικές δραστηριότητες μπορούν να αποτελέσουν μέρος μίας εις βάθος μελέτης (project) ή/και μίας θεματικής ενότητας και συνδυαστικά μπορούν να λάβουν χώρα, είτε σε κέντρο μάθησης (ελεύθερο ή δομημένο παιχνίδι), είτε ως διδασκαλία στην ολομέλεια (δομημένες δραστηριότητες με όλα τα παιδιά). Κατά την πρώτη σχολική περίοδο, η καλλιέργεια της εικαστικής έκφρασης και δημιουργίας γίνεται μέσα από το **παιχνίδι ή μέσα από εικαστικές δραστηριότητες με παιγνιώδη μορφή**. Η μάθηση προκύπτει μέσα από την εξερεύνηση υλικών, αντικειμένων και ιδεών σε αυθεντικές – πραγματικές καταστάσεις (π.χ. επαφή με αυθεντικούς χώρους και με την καλλιτεχνική κοινότητα) και δεν περιορίζεται στην τάξη. Οι δημιουργικές συνεργασίες των νηπιαγωγείων με μουσεία ή καλλιτέχνες διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στην καλλιέργεια της ικανότητας της πολιτιστικής έκφρασης του παιδιού. Η επαφή του παιδιού με έργα τέχνης, εικόνες και αντικείμενα δεν γίνεται αποσπασματικά, αλλά αποτελεί μέρος της δημιουργικής διαδικασίας. Η έκφραση των εικαστικών ιδεών και απόψεων του παιδιού μέσα από την Τέχνη μπορεί να ενεργοποιήσει αισθήσεις και συναισθήματα, τη συμμετοχή του παιδιού σε δράσεις και να προκαλέσει αξίες και συμπεριφορές. Σταδιακά ενισχύονται οι εικαστικές εμπειρίες, γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες, στοχεύοντας στην ανάπτυξη κριτικά σκεπτόμενων θεατών – δημιουργών, ικανών να συμβάλλουν ενεργά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Οργάνωση Περιεχομένου

Το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών στις Εικαστικές Τέχνες προσεγγίζεται μέσα από τέσσερις άξονες:

1. Εμπειρίες με Υλικά και Ιδέες
2. Εξοικείωση με κατάλληλες εικαστικές πρακτικές
3. Αλληλεπίδραση με έργα τέχνης ή/και άλλα ερεθίσματα από το περιβάλλον
4. Επικοινωνία μέσω της εικαστικής δημιουργίας

Ο πρώτος άξονας προσεγγίζει τις Εικαστικές Τέχνες ως **εμπειρία**, προσφέροντας τη δυνατότητα διερεύνησης της Εικαστικής Γλώσσας μέσα από υλικά και τη σύνδεσή της με τον **Πολιτισμό** και την **Αειφόρο Ανάπτυξη - Περιβάλλον**. Στην πρώτη σχολική ηλικία, οι δύο αυτές έννοιες-κλειδιά διερευνώνται μέσα από εικαστικά θέματα ή και εικαστικές δράσεις που διασυνδέονται: α) με τη διαμόρφωση της **Ταυτότητας** του κάθε παιδιού (*ατομικότητα και διαφορετικότητα*), β) τον **Χώρο - Τόπο** (*τη σχέση του παιδιού με το άμεσο και ευρύτερο περιβάλλον*) και γ) τη συνεργασία του σχολείου με την ευρύτερη **Κοινότητα**. Ο δεύτερος και τρίτος άξονας επιδιώκουν την εξοικείωση του παιδιού με κατάλληλες **πρακτικές** και επικεντρώνονται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, που αφορούν κυρίως στους διαπλεκόμενους τομείς μάθησης στα εικαστικά (θέασης - παρατήρησης και παραγωγής - δημιουργίας). Ο τέταρτος άξονας επικεντρώνεται στην **επικοινωνία** μέσω της εικαστικής δημιουργίας και εμπλέκει το παιδί σε διαδικασίες που αφορούν στη λειτουργία και παρουσίαση της εικαστικής δημιουργίας για το παιδί ή τους άλλους θεατές.

Άξονες	Επιδιώξεις	Πλαίσιο Εξέλιξης	Ενδεικτικές Πρακτικές
1.Εμπειρίες με Υλικά & Ιδέες 1.1 Υλικά & Μέσα	Το παιδί να εξερευνά τις ποιότητες των υλικών και τις δυνατότητες των μέσων κατά τη διάρκεια της εικαστικής διαδικασίας.	α) Κατηγορίες Υλικών: - σχεδιαστικά/ζωγραφικά υλικά - εύπλαστα υλικά (ζυμάρι, πηλός, πλαστελίνη) - υλικά από το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον (π.χ. οικοδομικό υλικό) - αντικείμενα β) Χρήση των αισθήσεων για ανακάλυψη των ιδιοτήτων και χαρακτηριστικών αντικειμένων και υλικών (π.χ. χνουδωτό, λαμπερό, πολύχρωμο, διαφανές, μεγάλο ή μικρό, γλιστερό, υγρό ή στεγνό, μαλακό ή σκληρό) και συσχέτισή τους με εμπειρίες, συναισθήματα και άλλες μορφές έκφρασης. γ) Χρήση διαφόρων μέσων και οι δυνατότητες τους όπως: μεγέθυνση με τη χρήση προβολέα, πλαισίωση ή/και εστίαση με τη χρήση φωτογραφικής μηχανής/οθόνης αφής, παραγωγή κινούμενης εικόνας σε οθόνη αφής και εφαρμογές όπως stop motion animation, ζωγραφική με μπογιές και τη χρήση χοντρών και λεπτών πινέλων.	α) Το παιδί χρησιμοποιεί διάφορα είδη χαρτιού με πολλαπλούς τρόπους: κόβει, τσαλακώνει, στρίβει, σχίζει το χαρτί, τυλίγεται με το χαρτί, διαμορφώνει χώρους με το χαρτί. β1) Ο/Η εκπαιδευτικός ενθαρρύνει το παιδί να αγγίξει, μυρίσει αντικείμενα/υλικά ή να πειραματιστεί με υλικά (π.χ. να τσιμπήσει ή να πιέσει ένα κομμάτι πηλού) και να τα συσχετίσει με εμπειρίες του π.χ. Τι σου θυμίζει όταν το βλέπεις, το μυρίζεις ή πώς το νιώθεις; β2) Στο πλαίσιο δραστηριοτήτων για εξερεύνηση του χώρου του σχολείου ο/η εκπαιδευτικός δίνει λαδοπαστέλ και ριζόχαρτο, επιδεικνύει και καλεί το παιδί να δοκιμάσει την τεχνική της τριβής σε αντικείμενα της τάξης (π.χ. τα πλακάκια) και στη συνέχεια σε χώρους - επιφάνειες στον εξωτερικό χώρο (π.χ. κορμοί δέντρων). γ) Το παιδί, στο πλαίσιο παιχνιδιού σε κέντρο μάθησης, δοκιμάζει να απλώσει την μπογιά με χοντρά ή λεπτά πινέλα, σπάτουλες και κλαδιά.

1.2 Εικαστική γλώσσα	Το παιδί να εξοικειωθεί με τη γλώσσα που χαρακτηρίζει κάθε μορφή εικαστικής δημιουργίας και τη σύνδεσή της με το περιβάλλον.	Αναφορά (από τον/την εκπαιδευτικό) και χρήση (από το παιδί) συγκεκριμένων μορφολογικών (σημεία, γραμμή, σχήμα, μορφή, χρώμα, υφή, χώρος, φως και σκιά) και δομικών στοιχείων (μοτίβο κίνηση, όγκος) κατά τη διάρκεια της εικαστικής διαδικασίας όπως: - καμπύλες, ευθείες γραμμές, μονοκονδυλίες, περιγράμματα - έννοιες που αφορούν στην υφή: τραχύ ή λείο, μαλακό ή σκληρό - έννοιες χώρου: μέσα - έξω, πάνω - κάτω, φωτεινό - σκοτεινό, μακριά - κοντά, χωρικές σχέσεις ή αποστάσεις χώρου (κοιτάω από ψηλά, από κάτω προς τα πάνω, δίπλα, απέναντι) - βασικά, δευτερεύοντα και ουδέτερα χρώματα - γεωμετρικά και οργανικά σχήματα	Το παιδί χρησιμοποιεί κύβους ή ξύλινους ράβδους στο παιχνίδι του με οικοδομικό υλικό και φτιάχνει μια διαδρομή με ευθείες γραμμές. Ο/Η εκπαιδευτικός σχολιάζει κατά τη διάρκεια της διαδικασίας τη διαδρομή, <i>«θα ακολουθήσω την ευθεία γραμμή που έφτιαξες. Πού άραγε οδηγεί;</i> Το παιδί καλείται με παιγνιώδη τρόπο να ενώνει τυχαία σημεία στο χαρτί, που είναι τοποθετημένο στο κάτω μέρος του θρανίου ή στο πάτωμα <i>(από το σημείο στη γραμμή, από τη γραμμή στο σχήμα, από το σχήμα στη μορφή)</i>.
1.3 Διασύνδεση της Εικαστικής Δημιουργίας με θέματα που αφορούν στην Ταυτότητα , το Χώρο-Τόπο και την Κοινότητα	Το παιδί να χρησιμοποιεί ποικίλους τρόπους για παραγωγή ιδεών.	Ροή ιδεών : - μέσω της χρήση διαφορετικών σημειωτικών τρόπων (κίνηση, ήχος, λόγος), - μέσω της εξερεύνηση υλικών, - μέσω ενός θέματος με κατάλληλο οπτικό ερέθισμα (π.χ. σε εικονοβιβλίο) ή την αλληλεπίδραση του με ένα πλαίσιο (τόποι, άνθρωποι, αντικείμενα ή καταστάσεις).	Παρατηρώντας τα σύννεφα στον ουρανό, το παιδί ονομάζει τις μορφές που βλέπει <i>(Με τι μοιάζουν; Τι του θυμίζει;)</i> και τις σχεδιάζει ή τις παρουσιάζει μέσα από κίνηση. Με ερέθισμα: α) με ένα κοχύλι και πέτρες από την παραλία, το παιδί καλείται να ανακαλέσει στη μνήμη του μία εμπειρία του και να τη φυλάξει σε ένα διαφανές μπουκάλι, β) με τρεις λέξεις (ουρανός,

			τηγάνι, μάτια) το παιδί σχεδιάζει μια φανταστική ιστορία και γ) με τυχαίες μουτζούρες στο χαρτί το παιδί σχεδιάζει μια ανεμοθύελλα. Σε παιγνιώδες πλαίσιο το παιδί χρησιμοποιεί κανόνες παιχνιδιού και αντικείμενα για ένα συνεργατικό σχέδιο αλληλεπιδρώντας με άλλα παιδιά.
Το παιδί να εξερευνά ιδέες διασυνδέοντας τις με τον εαυτό του.	Ιδέες που αφορούν: α) Προσωπικές και συλλογικές εμπειρίες (ατομικότητα, διαφορετικότητα και αλληλεπίδραση με άλλους), β) Αντίληψη (π.χ. δόμηση νοημάτων σε σχήματα ή μορφές), φαντασία, και προσωπική έκφραση, γ) Το σώμα και ενσώματη έκφραση, δ) Συνειδητοποίηση της ταυτότητας (π.χ. φυσικά χαρακτηριστικά, το όνομα, καταγωγή, ενδιαφέροντα).	α) Ενδεικτικά θέματα: Βλέπω ό,τι βλέπεις; Τα γενέθλια μου, Ο χαρταετός, Τα παιχνίδια μου, Αν ήμουν ένα χρώμα, Αν ήμουν ένας/μία σούπερ ήρωας/ηρώδα. β) και γ) Η εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί την Πιθανότητα της Δυνατότητας (π.χ. <i>Αν ήμουν ένα τραπέζι/ένα λουλούδι...</i>). Ο/Η εκπαιδευτικός και το παιδί μεταμορφώνονται σε κάτι άλλο και το δείχνουν με το σώμα τους. β) και δ) Κατά τη διάρκεια του δημιουργικού παιχνιδιού το παιδί εμπνέεται από οπτικά ερεθίσματα για να σχεδιάσει φανταστικούς χαρακτήρες σε έναν ασπρόμαυρο πίνακα και να τους ονομάσει. δ) Το παιδί αναγνωρίζει τη σημαία της χώρας του ή των χωρών του και σχεδιάζει πάνω στην επιφάνεια της/τους: <i>Τι και ποιους μπορεί να περιλαμβάνει;</i>	
Το παιδί να εξερευνά ιδέες, διασυνδέοντας: - με το άμεσο και ευρύτερο περιβάλλον	Ιδέες που αφορούν στην αξιοποίηση του άμεσου και ευρύτερου περιβάλλοντος, φυσικού και ανθρωπογενούς (η τάξη, η αυλή του	Ενδεικτικά θέματα: Το τοπίο, Τα κτίρια, Το δάσος, Τα δέντρα, Τα έντομα, Ενδημικά φυτά, Η θάλασσα/παραλία, Τοπικά	

	(χώρο και τόπο), - με στοιχεία της τοπικής παράδοσης και ιστορίες της Κύπρου.	σχολείου, η γειτονιά, η περιοχή, το τοπίο, το χωριό/πόλη), στην εικαστική διαδικασία. Το περιβάλλον ως: α) ερέθισμα για ενεργοποίηση των αισθήσεων, β) ερέθισμα για παρατήρηση και δημιουργία, γ) πηγή υλικών για εικαστική δημιουργία (π.χ. υλικά και τεχνικές που χρησιμοποιούνται από ανθρώπους της παράδοσης όπως πηλός, καλάμι, νήμα, φυσικά χρώματα), δ) πεδίο εικαστικής πρακτικής για διαμόρφωση και αναδιαμόρφωση του χώρου (π.χ. της τάξης, της αυλής του σχολείου), ε) πηγή για σύνδεση με την φύση τον τόπο και την παράδοση (π.χ. στοιχεία της κυπριακής παράδοσης, μύθοι και έθιμα) ή/και παραδόσεις άλλων χωρών (από τις οποίες κατάγονται παιδιά της κοινότητας του σχολείου), στ) ερέθισμα για νοερές και φανταστικές εικόνες στην εικαστική δημιουργία.	προϊόντα (π.χ. το σταφύλι και οι αμπελώνες). Παραδείγματα όπως: α) Αγκαλιάζοντας τον κορμό του δέντρου, το παιδί αντιλαμβάνεται το μέγεθος και την υφή του κορμού. β) Στο πλαίσιο δημιουργικού παιχνιδιού το παιδί τοποθετεί αντικείμενα και άλλα υλικά για να αναπαραστήσει το σκηνικό μιας κατασκήνωσης μέσα στην τάξη. γ) Το παιδί μαζεύει υλικά από το πάρκο και φτιάχνει διάφορα σχήματα, μοτίβα και μορφές (εφήμερη τέχνη). δ) Το παιδί φτιάχνει μαζί με άλλα παιδιά έναν εφήμερο χώρο – καταφύγιο στον χώρο της τάξης, ο οποίος διαμορφώνεται συνεχώς. ε) Το παιδί χρησιμοποιεί καλάμια και νήματα ή κομμάτια από υφάσματα για να υφαίνει, ή άλλα φυσικά υλικά (π.χ. λουλούδια, χρώμα) για να παράγει χρώματα. στ) <i>Τι θα γινόταν αν το σχολείο μου βρισκόταν στο διάστημα;</i> Το παιδί τοποθετεί/κολλά την φωτογραφία του σχολείου του σε χαρτί και την επεκτείνει σχεδιάζοντας το φανταστικό τοπίο.
	Το παιδί να αλληλεπιδρά με την κοινότητα του σχολείου και την καλλιτεχνική κοινότητα του τόπου μέσω εικαστικών δράσεων.	α) Αξιοποίηση των εμπειριών του παιδιού στο σχολείο και την ευρύτερη κοινότητα για διατύπωση προβληματισμών.	α) Ενδεικτικά θέματα όπως: Δεν έχει πολλά δέντρα, Τα σκουπίδια, Ηχορύπανση, Μια πλαστική σακούλα λέει την ιστορία της, Κατανάλωση και

		β) Πολιτισμικές/κοινωνικές πρακτικές μέσα από τη χρήση οπτικών ερεθισμάτων και επαφή με ανθρώπους της κοινότητας του σχολείου (π.χ. γιαγιάδες- παππούδες, καλλιτέχνες γονείς). γ) Συμμετοχή του παιδιού στη λήψη αποφάσεων που αφορούν στη διαδικασία υλοποίησης της εικαστικής δράσης και τη συνεργασία με την κοινότητά τους.	μαζικότητα (τα πολλά παιχνίδια), Η συνεργασία με άλλους, Χώροι για παιχνίδι. β) Επίσκεψη στο κατάστημα μεταποίησης ρούχων και δημιουργία κέντρου μάθησης στο πλαίσιο δημιουργικού παιχνιδιού με μεταχειρισμένα ρούχα ή επίδειξη τεχνικής origami από μητέρα παιδιού με καταγωγή την Ασία. γ) Το παιδί διατυπώνει την άποψή του για το πώς η κάθε ομάδα μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία ενός ενιαίου έργου.
2.Εξοικείωση με κατάλληλες εικαστικές πρακτικές 2.1 Εμβάθυνση στη χρήση συγκεκριμένων υλικών/μέσων μέσα από τεχνικές και διαδικασίες.	Το παιδί να αναπτύσσει κινητικές δεξιότητες με τη χρήση διαφορετικών εργαλείων και μέσων.	Χρήση του σώματος, των χεριών, δακτύλων, καθώς και διαφορετικών μέσων/εργαλείων (π.χ. πινέλα, σπάτουλες, ψαλίδια) στην εικαστική διαδικασία.	Το παιδί ενθαρρύνεται μέσα από επαναλαμβανόμενες παιγνιώδεις εικαστικές δραστηριότητες: α) να ζωγραφίσει με τα τρία δάκτυλα βουτηγμένα σε διαφορετικό χρώμα μπογιάς. β) να ζωγραφίσει χορεύοντας, πηδώντας και σε μεγάλου μεγέθους επιφάνειες αφήνοντας ίχνη και γραμμές (σαν πορείες κίνησης) σε διάφορες επιφάνειες.
	Το παιδί να χρησιμοποιεί κατάλληλες τεχνικές κατά την εικαστική διαδικασία για την παραγωγή έργων δύο και τριών διαστάσεων.	Χρήση ποικίλων τεχνικών στην εικαστική διαδικασία όπως: α) σχέδιο και ζωγραφική (π.χ. με ακουαρέλες, τέμπλες, ακρυλικά, λάσπη, γόμα) σε διάφορες επιφάνειες και με διάφορα μέσα (π.χ. τυπώματα, πιτσιλιές), με τη χρήση τεχνικών (π.χ. φροτάζ, μονοτυπίες, μουτζουρώματα, απλός συνδυασμός σχημάτων), β) κολλάζ, υφαντική και κατασκευές με	α) Στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας «<i>Τα ίχνη των παιχνιδιών μου</i>» η εκπαιδευτικός δείχνει την τεχνική του τυπώματος με αντικείμενα. Το παιδί δοκιμάζει να αφήσει τα ίχνη και τα αποτυπώματα των άχρηστων παιχνιδιών του σε ένα κομμάτι χαρτί ή πλαστελίνης (π.χ. παίρνει τα ζώα του βόλτα πάνω στο χαρτί ή παρακολουθεί πώς οι τροχοί από τα αυτοκινήτάκια του αφήνουν τα αποτυπώματά τους).

2.2 Χρήση ποικίλων διαδικασιών στην εικαστική δημιουργία.		διάφορα είδη χαρτιού και άλλων υλικών από το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον σε δισδιάστατη και τρισδιάστατη μορφή (π.χ. διπλωτική, χαρτοκοπτική, σχισμένο χαρτί, κατασκευές με χαρτόκουτα), γ) η τεχνική της χαρακτηριστικής με απλά μέσα και υλικά, δ) μεικτές τεχνικές ε) εύπλαστα υλικά (π.χ. αποτυπώματα, δημιουργία όγκου, τεχνική σύνδεσης).	β) Το παιδί στο πλαίσιο μιας εικαστικής δράσης με θέμα «Τα δώρα» τυλίγει με χαρτί, μαλλί ή/και ύφασμα ένα αντικείμενο, το οποίο θα δωρίσει σε ένα άλλο παιδί μιας άλλης τάξης.
	Το παιδί να χρησιμοποιεί τη σύνθεση και τον μετασχηματισμό στην εικαστική διαδικασία.	α) Μετασχηματισμός υλικών, της μορφής ή άλλων τυχαίων σχεδίων, μεταμόρφωση αντικειμένων και ανατροπή της λειτουργίας τους σε κάτι άλλο. β) Χρήση κατάλληλων μέσων για παραγωγή εικόνων και μετασχηματισμός τους: - Η εικόνα ως καταγραφή (του χώρου, εαυτού, των δράσεων), - Η εικόνα σε ψηφιακή μορφή, η εκτυπωμένη εικόνα, η εικόνα σε περιοδικά, αφίσες ή διαφημίσεις και ο μετασχηματισμός της, - Η σκηνοθετημένη εικόνα, γ) Τοποθέτηση ή/και σύνθεση εικόνων, αντικειμένων, μορφών, κ.ά. δ) Ασυμφωνίες/αντιπαραθέσεις μέσα από το σχέδιο, τη χρήση κολλάζ, το	α) Τι σου θυμίζει μια πιτσιλιά; Το παιδί προσθέτει και επεκτείνει τη μορφή της πιτσιλιάς με μαρκαδόρο και την μετασχηματίζει σε κάτι άλλο (π.χ. ένα χταπόδι, ένα τέρας). β) Το παιδί παρεμβαίνει σχεδιαστικά (με μαρκαδόρους) σε εικόνες που επιλέγει από περιοδικό, με σκοπό να γίνουν πιο αστείες ή πιο τρομακτικές. γ) Σύνθεση με κολλάζ που να αφορά π.χ. συλλογές από εικόνες με αντικείμενα ή την απλή τοποθέτηση χάρτινων σχημάτων. δ1) Το παιδί αντικαθιστά το κεφάλι ενός ανθρώπου με ενός ζώου με τη χρήση κολλάζ. δ2) Το παιδί φοράει για καπέλο, το μαγιό του.

	ψηφιακό μετασχηματισμό εικόνας ή τη σκηνοθεσία.	
Το παιδί να αναπτύσσει ρουτίνες που παρέχουν ασφάλεια και οργάνωση σε ό,τι αφορά στην χρήση και αποθήκευση των υλικών.	Το παιδί έχει τη δυνατότητα να: α) επιλέγει και να χρησιμοποιεί τα κατάλληλα υλικά και μέσα από ένα οργανωμένο χώρο ή/και κέντρο μάθησης, β) εφαρμόζει διαδικασίες σε σχέση με την φροντίδα των μέσων, την αποθήκευση των υλικών και των έργων και γ) ακολουθεί οδηγίες σε μορφή εικόνων.	Το παιδί έχει την ευκαιρία να επιλέξει ένα μεγαλύτερο σε μέγεθος πινέλο από συγκεκριμένο χώρο.
Το παιδί να συλλέγει, καταγράφει και παρατηρεί δεδομένα (υλικά, ήχους, εικόνες) χρήσιμα για την εικαστική δημιουργία.	α) Συλλογή δεδομένων όπως: υλικά από το άμεσο περιβάλλον, αντικειμένων ή εικόνων (π.χ. φωτογραφίες και αντικείμενα που έχουν σχέση με την καθημερινή του ζωή). β) Χρήση των αισθήσεων για αναγνώριση μορφών, σχημάτων, σημείων, γραμμών και υφών. γ) Καταγραφή (σχεδιαστικά, ψηφιακά, ηχητικά) χώρων, αντικειμένων, καταστάσεων και των δικών τους εικαστικών έργων και μερική χρήση εικαστικού ημερολογίου. δ) Χρήση διαφόρων μέσων (μεγεθυντικοί φακοί, προβολέας, οπτικό πλαίσιο -παράθυρο, καθρέφτες, φανάρια, επιδιασκόπιο, φωτοτράπεζα	α) Με θέμα την ηχορύπανση, το παιδί ηχογραφεί τους ήχους των αυτοκινήτων στον δρόμο απέναντι από το σχολείο και τους αποτυπώνει σχεδιαστικά. β) Το παιδί ενθαρρύνεται να σχεδιάσει στον αέρα το σχήμα του προσώπου του φίλου του που βρίσκεται απέναντι του. (αισθητοποίηση της μορφής). γ) Το παιδί φωτογραφίζει το ρομπότ που έφτιαξε με την ομάδα του και τοποθετεί την εκτυπωμένη φωτογραφία με το Ρομπότ στο εικαστικό ημερολόγιο της τάξης. δ1) Το παιδί χρησιμοποιεί έναν χάρτινο κύλινδρο και αναρωτιέται: «Τι βλέπω μέσα από τον κύλινδρο»; δ2) Μέσα από ένα παιχνίδι, το παιδί τοποθετεί τα αντικείμενα και υλικά που έχει

		κλπ.) και τρόπων (π.χ. πολλαπλές οπτικές, πολλαπλές αισθήσεις, μέσα από εστίαση, πλαισίωση), για την παρατήρηση χώρων και αντικειμένων, του εαυτού του και των άλλων.	συλλέξει από την αυλή σε επιδασκόπιο και παρατηρεί τη σκιά τους.
	Το παιδί να ανακαλύπτει ότι η εικαστική δημιουργία μπορεί να εξελιχθεί και να αποκτήσει νέο νόημα.	α) Η συνέχεια της εικαστικής διαδικασίας μέσα από: την αλλαγή του μεγέθους, την επανάληψη, την επέκταση, την αναδιευθέτηση, την προσωποποίηση, νέους συνδυασμούς, τη συνεργασία, την αφήγηση. β) Χρήση νέων ερεθισμάτων (π.χ. εμπλουτισμός με τη χρήση άλλων αντικειμένων, υφασμάτων με άλλη υφή, ήχων που να συνοδεύουν τα αντικείμενα). γ) Τοποθέτηση και αναπλαισίωση του δικού του εικαστικού έργου ή/και αντικειμένων σε διάφορους χώρους, με διάφορους τρόπους και δόμηση ή αλλαγή νοήματος.	α) Το παιδί παρατηρεί προηγούμενα σχεδιαστικά του έργα και τα επεκτείνει δημιουργώντας κάτι νέο. β) Η εκπαιδευτικός προσθέτει μεγαλύτερα και διαφορετικού χρώματος υφάσματα στο πλαίσιο του δημιουργικού παιχνιδιού για να ενισχύσει την ιδέα του παιδιού στη δημιουργία ενός αγάλματος. γ1) Το παιδί τοποθετεί σε διαφανή μπουκάλια αντικείμενα που έχει συλλέξει (άμμος, κοχύλια, πέτρες) για να θυμάται τις διακοπές του. γ2) Το παιδί τοποθετεί τη ζωγραφιά του στο περίπτερο της γειτονιάς για να ενημερώσει για μια εικαστική δράση.
3.Αλληλεπίδραση με έργα τέχνης, ή/και άλλα ερεθίσματα από το περιβάλλον.	Το παιδί να προσεγγίζει την εικαστική δημιουργία στην καθημερινή του ζωή.	Χρήση του αυθεντικού περιβάλλοντος (π.χ. χώρων τέχνης, το φυσικό τοπίο) και άλλων οπτικών ερεθισμάτων (π.χ. εικόνων ή αντικειμένων) για: α) Παρατήρηση με πολλαπλούς τρόπους (π.χ. μέσα από τις αισθήσεις, το παιχνίδι ρόλων, με τη χρήση υλικών, αντικειμένων):	α) Το παιδί εξερευνώντας τον χώρο της πλατείας του χωριού του, καλείται να αγγίξει σε γλυπτά ή μνημεία (π.χ. την ξυλόγλυπτη πόρτα μιας εκκλησίας) και να αναγνωρίσει το υλικό κατασκευής τους. β) Η εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί την ανατύπωση του έργου του Π. Μοντριάν (<i>Broadway Boogie Woogie</i> , 1942-1943) για

	-ως προς το θέμα -ως προς τα φυσικά χαρακτηριστικά της εικόνας/έργου τέχνης (π.χ. υλικά, μέγεθος, χρώματα). β) Εμπλουτισμό εμπειριών (π.χ. διασυνδέσεις με το θέμα ή τα ενδιαφέροντα του παιδιού) και του παιχνιδιού. γ) Διατύπωση ερμηνειών: -ενεργοποίηση των συναισθημάτων και της φαντασίας -ταύτιση, ενσυναίσθηση (π.χ. μπαίνω μέσα στην εικόνα) - πιθανότητες (π.χ. πιθανότητα αλλαγής θέματος – τίτλου, Τι θα μπορούσε να συμβεί αν ...).	ελεύθερο παιχνίδι στο οικοδομικό υλικό. Το παιδί χρησιμοποιεί τα σχήματα και τις γραμμές του έργου του Μοντριάν ως δρόμους για τη δική του χρωματούπολη, τοποθετώντας πάνω στην ανατύπωση αντικείμενα και κύβους. γ1) Το παιδί παρακολουθεί τη ταινία του Mark karasick (https://vimeo.com/39544237), επιλέγει μια έκφραση της απεικόνισης του παιδιού και σχεδιάζει «<i>Τι μπορεί να σκεφτόταν το παιδάκι στη φωτογραφία</i>». γ2) Ο/Η εκπαιδευτικός διατυπώνει ερωτήματα όπως: «<i>Αν ήμουν μέσα στην εικόνα τι θα έκανα;</i>»
Το παιδί αναγνωρίζει διάφορες μορφές εικαστικής δημιουργίας, την προέλευση και λειτουργία τους, σε σχέση με το περιβάλλον και τις εμπειρίες του.	Αναφορά από την εκπαιδευτικό: α) στα είδη εικαστικής δημιουργίας όπως ζωγραφική, γλυπτική, κατασκευή, χαρακτική, ψηφιακή φωτογραφία, β) στη χρήση διαφορετικών υλικών στην εικαστική δημιουργία, γ) στην εικόνα και τη λειτουργία της (π.χ. φωτογραφία ενός γεγονότος/αντικειμένου, εικόνα στη διαφήμιση, εικόνα στο παραμύθι) και δ) στην προέλευση της εικαστικής δημιουργίας (ανθρώπινη δημιουργία).	α) και β) Ο/Η εκπαιδευτικός μετά από επίσκεψη σε αγγειοπλασείο καλεί τα παιδιά να δουν εικόνες με πήλινα αντικείμενα και αυθεντικά αγγεία και να εντοπίσουν τις διαφορές. γ) Το παιδί χρησιμοποιεί την εικόνα του γλυπτού του και τη μετατρέπει σε πρόσκληση για τη γιορτή του σχολείου. δ) Το παιδί παρακολουθεί τη διαδικασία δημιουργίας ενός αγγείου από έναν αγγειοπλάστη.

4. Επικοινωνία μέσω της εικαστικής δημιουργίας	Το παιδί να δίνει ερμηνείες για τη δική του εικαστική δημιουργία και των άλλων παιδιών, συνδέοντας με εμπειρίες και ιδέες.	Τα εικαστικά έργα του παιδιού και αξιοποίησή τους για: α) προσδιορισμό εικαστικών στοιχείων και β) έκφραση ιδεών (προτιμήσεις, διασυνδέσεις με θέματα και νοήματα, διάλογοι και αφηγήσεις).	α) Ο/Η εκπαιδευτικός διατυπώνει ερωτήματα: <i>Θα μπορούσες να κινηθείς όπως τις γραμμές στο σχέδιο σου; Τι συμβαίνει στη ζωγραφιά σου;</i> β1) Το παιδί φορεί το κοστούμι που έφτιαξε στο κέντρο μάθησης «Οι μοδίστρες/μόδιστροι» στο δημιουργικό παιχνίδι και δημιουργεί διαλόγους, β2) Το παιδί δίνει τίτλους για το έργο του (π.χ. <i>λαμπερά χρώματα, ο κόκκινος άνθρωπος, οι φίλοι μου</i>).
	Το παιδί να παρουσιάζει και να στοχάζεται, τόσο για τις διαδικασίες, όσο και για το εικαστικό του έργο.	Τεκμηρίωση της εικαστικής εργασίας του παιδιού και της διαδικασίας μέσα από την: α) έκθεση, ανάκληση εμπειριών και της διαδικασίας (π.χ. μέσα από σειροθέτηση φωτογραφιών), β) χρήση αυθεντικών έργων του παιδιού στο παιχνίδι, για διάλογο ή/και αφήγηση, ή/και για επέκταση.	α) Το παιδί σχεδιάζει αυτό που του έκανε εντύπωση στην όλη εικαστική διαδικασία. β) Το παιδί παρακολουθεί βίντεο από την εμπλοκή του στην εικαστική διαδικασία και μιλά για αυτό που του άρεσε ή δεν του άρεσε, ή αυτό που θυμάται. γ) Το παιδί παίζει τον ρόλο του ξεναγού στην πινακοθήκη του σχολείου, μιλώντας για το έργο του στους γονείς του.
	Το παιδί να αλληλεπιδρά μέσω της εικαστικής δημιουργίας, με άλλους θεατές και την ευρύτερη κοινότητα.	Η εικαστική δημιουργία: α) ως εμπειρία που μπορεί να μοιραστεί με άλλους, β) ως ενημέρωση ή/και επικοινωνία με τους άλλους, γ) ως παιχνίδι που θα λειτουργεί και για τους άλλους και δ) ως συνέργεια και υλοποίηση της εικαστικής δράσης με φορείς της ευρύτερης κοινότητας.	α) Το παιδί δημιουργεί αστείες ζωγραφίες και τις μοιράζεται με άλλα παιδιά σε άλλα σχολεία, με σκοπό να τα κάνει να γελάσουν, β) Το παιδί σχεδιάζει αφίσες για να προσκαλέσει τους γονείς του σε μια έκθεση, γ) Το παιδί σχεδιάζει ένα παιχνίδι με κιμωλίες στην αυλή του σχολείου για να παίξει με τα άλλα παιδιά, δ) Στο πλαίσιο μιας εικαστικής δράσης για δημιουργία παιδότοπου, παρουσιάζονται

			από τα παιδιά τα σχέδια τους για παιδότοπους στους γονείς, σε αρχιτέκτονες, στο δήμαρχο και σε άλλους σχετικούς φορείς.
--	--	--	---

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Εισαγωγή

Σκοπός των Κοινωνικών Σπουδών είναι να προσφέρει πλούσιες, αυθεντικές και ποικίλες μαθησιακές εμπειρίες στα παιδιά, ώστε να προβληματίζονται γύρω από κοινωνικά-πολιτικά, οικονομικά, γεωγραφικά, ιστορικά και θρησκευτικά-ηθικά ζητήματα με τρόπους που να ενισχύουν τη διερεύνηση και συζήτηση τέτοιων ζητημάτων προς κοινωνικά και ηθικά επιθυμητές κατευθύνσεις. Ο προβληματισμός αυτός όμως πλαισιώνεται ώστε να δίνεται έμφαση στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντα των παιδιών στο παρόν τους· να ακολουθείται επιστημολογικά ευαίσθητη προσέγγιση η οποία να εστιάζει στις διαδικασίες παραγωγής γνώσης στα διάφορα επιστημονικά πεδία και όχι μόνο στα αποτελέσματά τους· και να δημιουργούνται συνθήκες εντοπισμού και προσπάθειας συμβολής στην άμβλυνση κοινωνικών προβλημάτων με όραμα ένα κοινωνικά δικαιότερο και πνευματικά αρμονικότερο κόσμο. Οι Κοινωνικές Σπουδές δεν αναμένεται να «προετοιμάζουν» έναν/μία «μελλοντικό/ή» (ενήλικα) πολίτη, αλλά να αντιμετωπίζουν τα παιδιά στο παρόν τους, ως βιογραφίες με παρελθόν, παρόν και μέλλον, ως κοινωνικά πρόσωπα που μπορούν και χρειάζεται να συν-διαμορφώνουν το κοινωνικό τοπίο προς όφελός τους, αλλά και προς όφελος του ίδιου του κοινωνικού τοπίου, μια και η δική τους (ιστορικά περιθωριοποιημένη) φωνή και προοπτική χρειάζεται να λαμβάνεται υπόψη σε μια ουσιαστικά ανθρώπινη και δημοκρατική κοινωνία. Παρόλο που παρακάτω αναφέρεται ενδεικτικά κάποιο περιεχόμενο των Κοινωνικών Σπουδών και ενδεικτικές πρακτικές, χρειάζεται να τονιστεί ότι δεν αναμένεται οι δραστηριότητες να πραγματώνονται μεμονωμένα, αλλά να πλαισιώνονται από τις ευρύτερες εκπαιδευτικές πρακτικές που υιοθετεί η νηπιαγωγός με τρόπο που να ανταποκρίνεται στην πιο πάνω θεωρητική τοποθέτηση των Κοινωνικών Σπουδών. Οι εκπαιδευτικές αυτές πρακτικές αναμένεται να είναι δημοκρατικές, συμμετοχικές και συνεργατικές και να αφορούν, ενδεικτικά, στη συμμετοχή των παιδιών στη διαμόρφωση του χώρου του νηπιαγωγείου, του περιεχομένου και της διαδικασίας των Σχεδίων Εργασίας/Πρότζεκτ (projects), στις διαλογικές πρακτικές κατά τις δομημένες δραστηριότητες και στη δημιουργική επίλυση προβλημάτων.

Το περιεχόμενο των Κοινωνικών Σπουδών προέρχεται από ευρήματα και ερωτήματα κυρίως των Κοινωνικών, αλλά και Ανθρωπιστικών Επιστημών σε ακαδημαϊκό επίπεδο όπως η κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, οικονομικές και πολιτικές επιστήμες, κοινωνική ψυχολογία, μορφολογικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές πτυχές της γεωγραφίας, ιστορία, θεολογία, ηθική, φιλοσοφία και άλλες. Ως εκπαιδευτικό περιεχόμενο θα πρέπει να είναι ενδιαφέρον και να ικανοποιεί τις ανάγκες των παιδιών, των εκπαιδευτικών αλλά και του υπόλοιπου σχολικού προγράμματος, διευρύνοντας ταυτόχρονα τους ορίζοντές τους. Το περιεχόμενό τους, συνήθως, (και πιο κάτω) δομείται σε κοινωνικό-πολιτικό, οικονομικό, γεωγραφικό, ιστορικό και θρησκευτικό-ηθικό, ωστόσο η νηπιαγωγός

έχει την παιδαγωγική αυτονομία να εστιάζει, είτε σε μια από αυτές τις πτυχές, είτε σε περισσότερες από μία και να τις αναδιοργανώνει διαθεματικά, όπως κρίνει παιδαγωγικά απαραίτητο, συνδέοντάς τις με τομείς ανάπτυξης και γνωστικά αντικείμενα του υπόλοιπου προγράμματος πέραν των Κοινωνικών Σπουδών και υιοθετώντας τις τέσσερις πιο κάτω αρχές ως απαραίτητες για την πραγμάτωση των ΚΣ στο νηπιαγωγείο ως διερεύνηση:

- Τα παιδιά να **παρατηρούν και να διερευνούν κοινωνικά φαινόμενα**, θεσμούς και καταστάσεις που τα αφορούν/ενδιαφέρουν διατυπώνοντας αυθεντικά ερωτήματα.
- Τα θέματα να διερευνώνται όσο το δυνατόν **πιο σφαιρικά**, δηλαδή αντλώντας από όσο το δυνατόν **περισσότερα περιεχόμενα** (κοινωνικό-πολιτικό, γεωγραφικό, ιστορικό, οικονομικό, θρησκευτικό-ηθικό) από τις ΚΣ.
- Η διερεύνηση να πραγματοποιείται μέσω ποικίλων **μέσων και πηγών** που αξιοποιούνται συνήθως στις κοινωνικές επιστήμες (π.χ. ανάπτυξη πρωτοκόλλων και διεξαγωγή συνέντευξης από ειδικούς, μάρτυρες κ.ο.κ., γκάλοπ, εικόνες, φωτογραφίες, ντοκιμαντέρ και ταινίες, διαφόρων ειδών χάρτες, φύλλα παρατήρησης και καταγραφής) στο πλαίσιο και εμπειριών, φιλοξενίας ειδικών και επισκέψεων και μελετών πεδίου εκτός σχολείου.
- Τα παιδιά να εμπλέκονται όσο το δυνατόν **με διαδικασίες που ενθαρρύνουν ευαισθητοποίηση και κοινωνική δράση**, με τα ίδια ως κοινωνική ομάδα να επηρεάζουν/μετασχηματίζουν το περιβάλλον τους ώστε να τα λαμβάνει υπόψη.

Οι τέσσερις βασικές αυτές αρχές είναι χρήσιμες και ως κριτήρια ή ως ερωτήματα αναστοχασμού όταν προετοιμάζουμε μια σειρά δομημένων δραστηριοτήτων στις ΚΣ στο πλαίσιο ενός project ή ενώ τις αναπτύσσουμε στην πορεία, ανεξάρτητα από το θέμα: όσα περισσότερα από τα σημεία αυτά απαντώνται στο project, τόσο πιο πλήρης η εμβάθυνση στις ευρύτερες αρχές με τις οποίες σχεδιάστηκε το ΑΠ στις ΚΣ.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	1. Να συνειδητοποιεί την πολλαπλότητα και ρευστότητα των κοινωνικών του ταυτοτήτων (π.χ. έμφυλη, εθνική, θρησκευτική, πολιτισμική, ηλικίας, τάξης, παρέας, οικογένειας, άλλες).	1.1. Τα βασικά στοιχεία ταυτότητας του παιδιού: όνομα, ηλικία, τόπος κατοικίας. 1.2. Εξωτερικά χαρακτηριστικά που προσδίδουν επιπλέον στοιχεία της ταυτότητάς του παιδιού (π.χ. εξωτερικά χαρακτηριστικά).	1.1-1.3. Στο πλαίσιο του δομημένου παιχνιδιού στο κέντρο μάθησης «Γραφείο του Πολίτη» τα παιδιά σε μικρές ομάδες συστήνονται παρουσιάζοντας αποτύπωμα της παλάμης ή της πατούσας τους και συζητούν ομοιότητες και διαφορές από τα άλλα παιδιά ως προς την εμφάνιση του αποτυπώματος. Τα αποτυπώματα μπορεί

		1.3.Τα ενδιαφέροντα (π.χ. χορός, τραγούδι, σπορ) και προτιμήσεις του παιδιού (π.χ. σε φαγητό, παιχνίδια) ως χαρακτηριστικά της προσωπικότητας.	περιληφθούν σε μεγαλύτερο έργο π.χ. κουτί ταυτότητας στα Εικαστικά ή «πολιτικές ταυτότητες» με βασικά δημογραφικά στοιχεία στη Γλωσσική Αγωγή.
	2.Να αναγνωρίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του (ως παιδί και άλλα) σε ποικιλία πλαισίων.	2.1.Δικαιώματα και υποχρεώσεις του παιδιού. 2.2.Επεξήγηση του ότι σε διαφορετικά πλαίσια ισχύουν διαφορετικά δικαιώματα και υποχρεώσεις. 2.3.Τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα του παιδιού ως κατακτήσεις μετά από συνεχιζόμενους αγώνες διεκδίκησης.	2.1.Συζητούν τα δικαιώματα και υποχρεώσεις τους για διαφορετικά περιβάλλοντα και περιστατικά που συμβαίνουν στο σπίτι, τάξη, σχολείο, αυλή σχολείου, γειτονιά, κοινωνία (π.χ. κινηματογράφο, παιδότοπο) μέσα στο πλαίσιο του δομημένου παιχνιδιού στο κέντρο μάθησης «κουκλόσπιτο». 2.3. Στο πλαίσιο project για το παιχνίδι, και έχοντας προβάλει (π.χ. βίντεοκλιπ Unicef) ή αφηγηθεί υλικό (π.χ. παραμύθια «Απαγορεύεται το παιχνίδι, «Ένα κάστρο γεμάτο χαμόγελα») με πιο «οφθαλμοφανείς» παραβιάσεις του δικαιώματος στο παιχνίδι σε άλλους τόπους ή εποχές (π.χ. παιδική εργασία, στέρηση εκπαίδευσης, έλλειψη στέγης ή τροφής), τα παιδιά συλλέγουν δεδομένα με παρατήρηση, καταγραφή ή και συνεντεύξεις από άλλα παιδιά για την καθημερινή τους ζωή εντός και εκτός σχολείου, για να διαπιστώσουν πώς μπορεί να κινδυνεύει το δικαίωμά τους στο παιχνίδι π.χ. έλλειψη χρόνου μέσα στη μέρα ή βδομάδα, απουσία

			αρκετών ή κατάλληλων χώρων για κατάλληλο, ποικιλόμορφο και ασφαλές παιχνίδι στο σπίτι, στη γειτονιά, στο σχολείο, στην κοινότητα (ιδιαίτερα υπαίθριο ή/και ελεύθερο), απουσία ευκαιριών για παιχνίδι με συνομηλίκους ή με παιδιά με παρόμοια ενδιαφέροντα, παιχνίδι που προσφέρεται στερεοτυπικά σε αγόρια ή κορίτσια, αποκλείοντας άλλες προτιμήσεις ή συνδυασμούς, παιχνίδι που δεν είναι προσβάσιμο σε παιδιά με αναπηρία κ.ο.κ. Ανάλογα με τις διαπιστώσεις τους, σχεδιάζεται σχετική δράση.
	3. Να εντοπίζει και να εργάζεται προς άμβλυνση αδυναμιών σε κοινωνικές και πολιτικές πρακτικές και θεσμούς που το αφορούν στην καθημερινή του ζωή.	3.1. Αδυναμίες και εισηγήσεις τρόπων βελτίωσης κοινωνικών και πολιτικών πρακτικών και θεσμών. 3.2. Η ανάγκη σχεδιασμού και ανάληψης δράσης για βελτίωση κοινωνικών και πολιτικών πρακτικών και θεσμών.	3.1. & 3.2. Στο πλαίσιο ενός project για την τροφή στη ζωή μας τα παιδιά εμπλέκονται σε δραστηριότητες κατά τις οποίες εντοπίζουν διαφημίσεις που προωθούν ανθυγιεινά τρόφιμα για παιδιά (π.χ. πατατάκια, γλυκά κ.ο.κ.) κατά τη διάρκεια της παιδικής ζώνης στην τηλεόραση ή στο διαδίκτυο.
	4. Να συμμετέχει σε διαδικασίες δημιουργίας κανόνων αναγνωρίζοντας την αξία τους.	4.1. Περιγραφή και δημιουργία απλών κανόνων που ισχύουν σε διαφορετικά πλαίσια στην καθημερινή του ζωή. 4.2. Οι κανόνες ως κωδικοποίηση διαπραγμάτευσης και συζήτησης με όσα άτομα εμπλέκονται.	4.1. Στο πλαίσιο δομημένου παιχνιδιού δραματοποιούν σενάρια (με ή χωρίς κανόνες) στα κέντρα μάθησης «Εστιατόριο» και «Καταστημάκι» και έξω στην αυλή, ώστε σταδιακά να μη χρειάζεται να τους υπενθυμίζονται συνεχώς οι κανόνες.

		4.3.Κίνδυνοι από την επιβολή κανόνων χωρίς αιτιολόγηση και επεξήγηση.	4.1.& 4.2.Μετά από μια επίσκεψη στο πάρκο κυκλοφοριακής αγωγής τα παιδιά κατασκευάζουν μακέτα ιδανικής πόλης για αυτοκίνητα, ποδηλάτες, πεζούς και επεξηγούν γιατί να υπάρχουν διαβάσεις πεζών, χώροι στάθμευσης για άτομα με αναπηρία κ.λπ.
	5.Να συμμετέχει και αναγνωρίζει την αξία κοινωνικών δραστηριοτήτων και οργάνωσης (π.χ. προσφοράς σε φιλανθρωπικό ίδρυμα, εορτασμού μέρας δικαιωμάτων του παιδιού).	5.1.Περιγραφή διαφόρων μορφών προσφοράς στην κοινότητα. 5.2.Εισηγήσεις για διαφορετικές-νέες μορφές προσφοράς στην κοινότητα. 5.3.Κρατικοί και άλλοι φορείς που έχουν την ευθύνη για διαφορετικές κοινωνικές ανάγκες και έκτακτα περιστατικά. 5.4.Η αξία οργάνωσης κοινωνικών δραστηριοτήτων με στόχο την προσφορά στην κοινότητα.	5.1. - 5.3. Μέσα από μελέτη περίπτωσης μιας ανθρωπιστικής κρίσης ή έκτακτης ανάγκης από φυσική καταστροφή στην Κύπρο ή το εξωτερικό που απασχολεί τα παιδιά λόγω επικαιρότητας, τα παιδιά εμπλέκονται σε project για να εντοπίσουν τους φορείς που υποχρεούνται να εμπλακούν ή που εμπλέκονται εθελοντικά. Τα παιδιά καλούνται να εισηγηθούν τρόπους δικής τους εμπλοκής στην κοινότητα του σχολείου.
	6.Να καλλιεργήσει την αυτονομία και αυτοσεβασμό του.	6.1.Οι βασικές καθημερινές ανάγκες του παιδιού: ποιες είναι και σε ποιες μπορεί να αυτοεξυπηρετηθεί. 6.2.Όταν η αυτοεξυπηρέτηση δεν είναι εφικτή: αναζήτηση βοήθειας-	6.1.Στο πλαίσιο του Ελεύθερου ή/και Δομημένου Παιχνιδιού σε Κέντρο Μάθησης όπως «Το Δοκιμαστήριο Ρούχων» τα παιδιά πειραματίζονται στο να (ξε)δένουν τα κορδόνια διάφορων παπουτσιών, να (ξε)κουμπώνουν ρούχα με κουμπιά και

		υποστήριξης με τον κατάλληλο τρόπο και από το κατάλληλο πρόσωπο ανάλογα με την περίπτωση. 6.3.Αίτια και κριτική υποτιμητικών αναφορών και στερεοτύπων εις βάρους του παιδιού. 6.4.Η μοναδικότητα και αδιαπραγμάτευτη αξία του παιδιού ως ιδιαίτερου και ανεπανάληπτου προσώπου-ανθρώπινου όντος.	φερμουάρ, να χτενίζουν μαλλιά κ.ο.κ. σε κούκλες αλλά και μεταξύ τους. 6.2. Σε Κέντρο Μάθησης «Το ξενοδοχείο/Πρωινόδικο» στο πλαίσιο project για την τροφή στη ζωή μας, τα παιδιά αλείφουν με βούτυρο φέτες ψωμί με κατάλληλο μαχαίρι και ζητούν τη βοήθεια της νηπιαγωγού όταν φτάσει η στιγμή να τις κόψουν.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	1.Να χρησιμοποιεί με άνεση απλές οικονομικές έννοιες όπως χρήματα, κόστος, ρέστα, λογαριασμός, απόδειξη, φθηνό, ακριβό. 2.Να κατανοεί έννοιες παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης (π.χ. τροφίμων, παιχνιδιών). 3.Να εντοπίζει οικονομικές σχέσεις κρατών στην καθημερινή του ζωή.	1.Απλές οικονομικές έννοιες όπως χρήματα, κόστος, ρέστα, λογαριασμός, απόδειξη, φθηνό, ακριβό, τιμοκατάλογος. 2.1.Διαδικασίες παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης προϊόντων (περιγραφή και διάκριση). 2.2.Διαδικασίες παραγωγής και τα προϊόντα τους.	1 & 5.Στο πλαίσιο του ελεύθερου κοινωνικοδραματικού παιχνιδιού στο κέντρο μάθησης «Καταστημάκι» τα παιδιά υποδύονται ρόλους πωλητών ή πελατών και συνδιαλέγονται με το κατάλληλο λεξιλόγιο. Το είδος του καταστήματος μπορεί να αλλάζει ανάλογα με το θέμα project π.χ. παιχνιδιών, παιδικών ειδών, ρούχα, τροφίμων κ.ο.κ. 2 & 5.«Ένα προϊόν ταξιδεύει μέχρι το σπίτι μου»: τα παιδιά σειροθετούν και συγκρίνουν τις εικόνες «ταξιδιού» προϊόντων (όπως λαχανικά, ρούχα, γάλα, παιχνίδι) σε διαφορετικές φάσεις από τον χώρο παραγωγής στο σπίτι για κατανάλωση/χρήση ονομάζοντας και τα σχετικά επαγγέλματα που εμπλέκονται σε κάθε φάση. Κατά την περίοδο αυτή

	4. Να ιεραρχεί τις καθημερινές και μακροπρόθεσμες του ανάγκες με ποικιλία κριτηρίων. 5. Να συζητούν την αξία και αλληλεξάρτηση επαγγελματικών ομάδων. 6. Να εντοπίζει την οικονομική αλληλεξάρτηση ανθρώπων και κοινωνικών ομάδων στην καθημερινή του ζωή.	4.1. Περιγραφή καθημερινών και μακροπρόθεσμων αναγκών του παιδιού. 4.2. Ποικιλία κριτηρίων για την ιεράρχηση αναγκών. 4.3. Η ιεράρχηση αναγκών αλλάζει όταν αλλάζει το κριτήριο. 5. Επαγγέλματα ενηλίκων από το οικείο περιβάλλον του παιδιού (σπίτι, σχολείο, υπεραγορά) και από άλλα περιβάλλοντα. 6. Επεξήγηση της αξίας της εργασίας με διαφορετικές μορφές-επαγγέλματα και της αλληλεξάρτησης μεταξύ επαγγελματικών ομάδων.	οργανώνονται επισκέψεις-μελέτες πεδίου σε αντίστοιχα καταστήματα για συλλογή πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων και των διαφορετικών χωρών από τις οποίες εισάγονται διαφορετικά προϊόντα. Επίσης, εισηγούνται επόμενες φάσεις του ταξιδιού όταν τα προϊόντα επιδιορθώνονται, επαναχρησιμοποιούνται, ανακυκλώνονται, δανείζονται ή χαρίζονται (στη βάση αρχών αειφορίας και κυκλικής οικονομίας). Συζητούμε ανάλογα και σενάρια «διακοπής» αυτού του ταξιδιού προϊόντων π.χ. λόγω καιρικών φαινομένων, πολέμων για να σχολιάσουμε τη σημασία κάθε φάσης και την αλληλεξάρτηση μεταξύ ανθρώπων. 4. Στη συνέχεια στο πλαίσιο του δομημένου παιχνιδιού στο κέντρο μάθησης «Το σπίτι» τα παιδιά ενθαρρύνονται να ετοιμάσουν έναν κατάλογο για ψώνια από υπεραγορά και να κάνουν μια ιεράρχηση με βάση ποικιλία κριτηρίων (π.χ. ανάγκη, χρησιμότητα, κόστος, συστατικά και υγεία, διάρκεια χρήσης-ημερομηνία λήξης, περιβαλλοντική επιβάρυνση). 5. Στο πλαίσιο ενός project για τα επαγγέλματα τα παιδιά αναλαμβάνουν ρόλους διάφορων επαγγελμαμάτων και μέσα από τους ρόλους τους αναφέρουν τι
--	---	---	---

			προσφέρει το συγκεκριμένο επάγγελμα στην κοινότητα. Οι ρόλοι μπορεί να επιλέγονται τυχαία από κουτί ή με ζάρι και τα παιδιά να καλούνται να φανταστούν «Τι θα γινόταν αν...» απουσίαζε το συγκεκριμένο επάγγελμα από τη ζωή μας ή αν «έσπαζε» για κάποιο λόγο η αλυσίδα των επαγγελμάτων. 6. Συζητούν την αλληλεξάρτηση και τη σχέση της οικογένειάς τους με την οικογένεια που έχει τη συνοικιακή υπεραγορά, βενζινάδικο, ανθοπωλείο, παιδίατρο.
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	1. Να έρθει σε επαφή και να εξοικειωθεί με τη χρήση εννοιών χρόνου.	1. Βασικές έννοιες χρόνου για την περιγραφή καθημερινών δραστηριοτήτων: πριν, μετά, αργότερα σήμερα, ύστερα, κατά τη διάρκεια, στη συνέχεια.	1. Στο πλαίσιο μιας Δομημένης Δραστηριότητας για το project «Να ποιο παιδί είμαι!/Ο εαυτός μου» τα παιδιά περιγράφουν γεγονότα με κριτήριο τον χρόνο κατά τον οποίο συμβαίνουν: π.χ. πριν, τώρα, μετά (εντός μιας μέρας), προηγούμενη, σημερινή, επόμενη (μέρα εντός μιας περιόδου ημερών) για να περιγράψουν μια συνηθισμένη ή μια «ξεχωριστή» τους μέρα (π.χ. μέρα γενεθλίων τους).
	2. Να τοποθετούν γεγονότα στον χρόνο με διάφορους τρόπους.	2. Γεγονότα και η σειρά με την οποία συμβαίνουν εντός διαφορετικών περιόδων π.χ. μιας ημέρας, της εβδομάδας, ενός μήνα, ενός ταξιδιού.	2. Κατασκευή-συμπλήρωση ημερολογίου ως ρουτίνα κατά τη διάρκεια της ημέρας ή κατασκευή διαφόρων μορφών ημερολογίων. Σε διαφορετικές στιγμές κατά τη διάρκεια της χρονιάς προσθέτουν και αντιστοιχίζουν

			γεύματα, ρούχα κ.ο.κ. με την κατάλληλη περίοδο του ημερολογίου.
	3.Να εντοπίζει στοιχεία που παραμένουν σταθερά και στοιχεία που αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου.	3.1.Διάκριση μεταξύ στοιχείων που παραμένουν σταθερά και που αλλάζουν στην καθημερινή του ζωή. 3.2.Λόγοι για τους οποίους κάποια στοιχεία παραμένουν σταθερά και κάποια αλλάζουν στην καθημερινή ζωή του παιδιού. 3.3.Η «ηλικία» ως στοιχείο που διαφοροποιεί χρονικά αντικείμενα και πρόσωπα.	3.Στο κέντρο μάθησης «Μουσείο παιχνιδιών» τα παιδιά εξερευνούν ελεύθερα παιχνίδια και εικόνες που σχετίζονται με παλιά και νέα παιχνίδια. Στη συνέχεια στο πλαίσιο δομημένης δραστηριότητας, τα παιδιά ενθαρρύνονται να συγκρίνουν παιχνίδια/του παππού/γιαγιάς, των γονιών/κηδεμόνων με δικά τους και να τα σειροθετήσουν σε ιστορικές γραμμές από το παλιότερο ως το πιο πρόσφατο, για να σχολιάσουν ομοιότητες και διαφορές: η ανάγκη για παιχνίδι παραμένει σταθερή ιστορικά, το είδος, υλικό και μορφή των παιχνιδιών συνήθως αλλάζει. 3.3.Παρατηρούν και συγκρίνουν ποικίλο φωτογραφικό υλικό ή αντικείμενα ή κτήρια από διαφορετικές ιστορικές περιόδους και διατυπώνουν υποθέσεις ως προς το ποιο στιγμιότυπο φωτογραφήθηκε ή ποιο αντικείμενο κατασκευάστηκε ή ποιο κτήριο οικοδομήθηκε πρώτα και ποιο μετά. Παρόμοια διαδικασία μπορεί να γίνει και για δικά τους προσωπικά αντικείμενα, ρούχα, παπούτσια, παιχνίδια, καπέλα κ.ο.κ. ώστε να φτιάξουν ιστορικές γραμμές με αυτά.

	4. Να συζητά στοιχεία της προσωπικής και οικογενειακής του ιστορίας. 5. Να κατανοεί τη σχέση της προσωπικής και οικογενειακής του ιστορίας με τις διάφορες κοινωνικές ομάδες (εθνική, θρησκευτική, πολιτισμική, ηλικιακή κ.ο.κ.) στις οποίες συμμετέχει.	4. Η ιστορία του δικού του ονόματος (ονοματοδοσία, νόημα ονόματος). 5.1. Διαφορετικές παραδόσεις στη διαδικασία ονοματοδοσίας νέου μέλους της οικογένειας. 5.2. Προσωπική ή/και οικογενειακή ιστορία (από τη γέννηση ως σήμερα, οικογενειακό δέντρο).	4. & 5. Συλλογή πληροφοριών μετά από διερεύνηση στην οικογένειά τους (π.χ. συλλογή τεκμηρίων από πηγές, συνέντευξη από γονείς/κηδεμόνες), ώστε να εξηγήσουν στα υπόλοιπα παιδιά πώς τους δόθηκε το όνομά τους όταν γεννήθηκαν, γιατί το επέλεξαν οι γονείς/κηδεμόνες τους, τι σημαίνει, αν υπήρχε σχετική τελετή ονοματοδοσίας κ.ο.κ.
	6. Να εξηγεί την «ιστορική σημαντικότητα» συγκεκριμένων περιστατικών της προσωπικής και οικογενειακής του ιστορίας.	6. Τα «ιστορικά σημαντικά» περιστατικά εντός της προσωπικής ή/και οικογενειακής του ιστορίας: ποια είναι και γιατί.	6. Κατασκευάζουν φωτογραφικό άλμπουμ ή «μωσαϊκό» ή γενεαλογικό δέντρο ή βίντεο με προσωπικά ή/και οικογενειακά στιγμιότυπα και εξηγούν τα ίδια τα παιδιά γιατί θεωρούν κάποια περιστατικά πιο σημαντικά από άλλα. Μπορούν στη συνέχεια να σειροθετήσουν τέτοια περιστατικά από τα περισσότερο στα λιγότερο σημαντικά (μεγάλη ιστορική σημασία έχουν π.χ. που επηρέασαν πολλά άτομα και όχι μόνο ένα, που είχαν μακροπρόθεσμη επίδραση και όχι στιγμιαία).
	7. Να εντοπίζει σχέσεις αιτίων και αποτελεσμάτων.	7. Σχέσεις αιτιότητας ανάμεσα σε γεγονότα (καθημερινής ζωής και άλλα). 8. Η δράση φανταστικών και πραγματικών χαρακτήρων: λόγοι,	8. Στο πλαίσιο επεξεργασίας μιας ιστορίας στο παρελθόν, τα παιδιά συζητούν τι προκάλεσε τις περιπέτειες του/της ήρωα/ηρωίδας και προσπαθούν να αναφέρουν λόγους για τους οποίους έδρασε με συγκεκριμένους τρόπους. Επιχειρούν

	8. Να εισηγείται λόγους για συγκεκριμένες συμπεριφορές ανθρώπων (ιστορική ενσυναίσθηση).	κίνητρα, σκεπτικό πίσω από τη δράση αυτή.	επίσης να εξηγήσουν τα κίνητρα άλλων χαρακτήρων στην ιστορία, γιατί μπορεί να διαφέρουν από αυτά του/της ήρωα/ηρωίδας, αλλά και γιατί μπορεί να διαφέρουν από το πώς θα δρούσε ένας ανάλογος χαρακτήρας σήμερα.
	9. Να εισηγείται τρόπους με τους οποίους μαθαίνουμε για το παρελθόν.	9. Πηγές μέσα από τις οποίες μπορούν να αντληθούν πληροφορίες για το παρελθόν: π.χ. τεχνουργήματα, φωτογραφίες, κτήρια, ενδυμασίες, οπτικοακουστικό υλικό.	9. Στο πλαίσιο του project «Παραδοσιακά παιχνίδια», αναφέρουν πηγές από όπου μπορούν να πάρουν πληροφορίες για το θέμα. Τέτοιες πηγές μπορούν να είναι άτομα που έχουν πλούσια προσωπική εμπειρία για το θέμα που μας απασχολεί (π.χ. γιαγιά και παππούς).
ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	1. Να χρησιμοποιεί απλές χωρικές έννοιες για να περιγράψει θέση ή κίνηση αντικειμένων ή ανθρώπων σε πραγματικό χώρο σε σχέση με άλλα αντικείμενα και τον εαυτό τους.	1.1. Η θέση και απόσταση αντικειμένων σε σχέση με άλλα αντικείμενα και τον εαυτό τους (μέσα, έξω, πάνω, κάτω, δεξιά, αριστερά, μπροστά, πίσω, ανάμεσα). 1.2. Η κίνηση αντικειμένων ή ανθρώπων σε πραγματικό χώρο.	1. Στο πλαίσιο οργανωμένου παιχνιδιού στην αυλή τα παιδιά περιγράφουν τη θέση και απόσταση του σώματός τους σε σχέση με αντικείμενα στον χώρο μέχρι να τα βρει άλλο παιδί που έχει καλυμμένα τα μάτια του. Ως επέκταση σταδιακά το παιχνίδι μετατρέπεται σε κυνήγι κρυμμένου θησαυρού ώστε να δίνουν οδηγίες χρησιμοποιώντας έννοιες κίνησης σε άλλο παιδί (με ανοικτά ή κλειστά μάτια) για να κινηθεί στην αμμοδόχο, στην τάξη, στην αυλή και να βρει κάποιο κρυμμένο θησαυρό.
	2. Να αξιολογεί τη χρήση χώρων του νηπιαγωγείου.	2.1. Οι χώροι του νηπιαγωγείου: ποιοι είναι.	2. Στο πλαίσιο δραστηριοτήτων γνωριμίας των παιδιών με τους χώρους του σχολείου στις αρχές του σχολικού έτους συλλέγουν δεδομένα για το πώς χρησιμοποιούνται οι

		2.2.Ανθρώπινες δραστηριότητες στους χώρους του νηπιαγωγείου: ποιες είναι και δυσκολίες που προκύπτουν. 2.3.Τρόποι (ανα)διαμόρφωσης των χώρων του νηπιαγωγείου με σκοπό την άμβλυνση των δυσκολιών.	χώροι του σχολείου και της τάξης τους, επιλέγουν ονόματα και ετοιμάζουν καρτέλες-πινακίδες για να τους ονομάσουν. Για τους ίδιους χώρους μπορούν σταδιακά να αποφασίσουν και καταγράψουν βασικούς κανόνες χρήσης ή παιχνιδιού.
	3.Να ονομάζει στοιχεία του καιρού με κατάλληλο λεξιλόγιο.	3.Στοιχεία του καιρού: συννεφιά, βροχή, άνεμος, ηλιοφάνεια, ζέστη, κρύο.	3. Τα παιδιά προβαίνουν σε παρατηρήσεις γύρω από στοιχεία του καιρού που επικρατούν και τα κωδικοποιούν σε πινακίδα ώστε να επανέρχονται και να τα συγκρίνουν κατά τακτά χρονικά διαστήματα. Σταδιακά η σύγκριση μπορεί να αναφέρεται και σε άλλους τόπους μέσα από το σχολιασμό μετεωρολογικών δελτίων που αναφέρονται στην Κύπρο ή άλλες περιοχές της Γης.
	4.Να συνδέει στοιχεία του καιρού με ανθρώπινες δραστηριότητες.	4.Περιγραφή και αιτιολόγηση τρόπων κατάλληλης ανταπόκρισης του ανθρώπου στα καιρικά αυτά φαινόμενα ως προς: διατροφή, ενδυμασία, ψυχαγωγία, χρήση αντικειμένων ή συσκευών.	4. Τα παιδιά αντιστοιχούν αντικείμενα ή φωτογραφικό υλικό (π.χ. φαγητά, ροφήματα, ενδυμασία, εξοπλισμό, απεικόνιση δραστηριοτήτων ψυχαγωγίας) με συγκεκριμένες καιρικές συνθήκες.
	5.Να δίνει παραδείγματα της αλληλεπίδρασης ανθρώπινου και φυσικού περιβάλλοντος στην καθημερινή του ζωή και να επεξηγεί τις σχέσεις.	5.Φαινόμενα που υποδεικνύουν αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπινου και φυσικού περιβάλλοντος στην καθημερινή ζωή.	5.Τα παιδιά στο πλαίσιο οικολογικού Σχεδίου Εργασίας συγκρίνουν το πώς επιβαρύνουν το περιβάλλον με ή χωρίς μείωση, επαναχρησιμοποίηση, ανακύκλωση και λιπασματοποίηση υλικών.

	6.Να εντοπίζει προβλήματα στη διαχείριση του χώρου από τους ανθρώπους και να εισηγείται λύσεις.	6.Θετικά και αρνητικά στοιχεία από τη χρήση οικείων τους χώρων και υποβολή εισηγήσεων για καλύτερη διαχείρισή τους.	6.Παρατηρώντας και καταγράφοντας στοιχεία γύρω από τη χρήση των κέντρων μάθησης ή παιχνιδιών στην αυλή (π.χ. όταν κάποια είναι υπερβολικά δημοφιλή) ή του χώρου στάθμευσης του σχολείου (π.χ. συνωστισμός αυτοκινήτων όταν σχολάνουν τα παιδιά), συζητούν πού οφείλονται κάποια προβλήματα χρήσης, πώς επηρεάζουν την καθημερινότητά τους και εισηγούνται λύσεις για βελτίωση.
	7.Να εξηγεί σχέσεις μεταξύ τόπων εντός Κύπρου ή/και μεταξύ της Κύπρου και του εξωτερικού στην καθημερινή τους ζωή.	7.Σχέσεις ανθρώπων εντός και εκτός Κύπρου στην καθημερινότητά τους ως προς την α) καθημερινή διακίνηση β) αλλαγή τόπου διαμονής.	7.Διεξάγουν έρευνα στην ιστορία της οικογένειάς τους και την μοιράζονται στον κύκλο για να συζητήσουν γιατί οι άνθρωποι μεταναστεύουν εντός (π.χ. από Λεμεσό προς Λευκωσία, προσφυγοποίηση) και εκτός Κύπρου (π.χ. σήμερα ή και στο παρελθόν). Σχολιάζονται ομοιότητες και διαφορές σε αυτές τις ιστορίες για να διαπιστωθούν τάσεις που μπορεί να αφορούν στην ευρύτερη κοινότητα ή περιοχή του σχολείου.
	8.Να καλλιεργήσει δεξιότητες γεωγραφικής διερεύνησης και ιδιαίτερα επιτόπιας-υπαίθριας μελέτης.	8.Γεωγραφική διερεύνηση: α) συλλογή δεδομένων μέσω π.χ. βιωματικής παρατήρησης, φωτογράφισης, βιντεοσκόπησης, β) καταχώριση δεδομένων σε απλές κλείδες με τη χρήση εικόνων, συμβόλων ή γραμμάτων,	8.Κατά τη διάρκεια μελέτης πεδίου στη γειτονιά τα παιδιά συλλέγουν και καταχωρίζουν δεδομένα γύρω από τη βλάστηση της περιοχής, κατηγοριοποιούν τα φυτά σε είδη, με ποικιλία κριτηρίων και εισηγούνται αλλαγές για βελτίωση ως προς την υφιστάμενη βλάστηση της περιοχής ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη σκίαση μελλοντικά του πάρκου της γειτονιάς.

		γ) ερμηνεία των δεδομένων που συλλέγηκαν προς απάντηση των ερωτημάτων διερεύνησης, δ) συμπεράσματα και εισηγήσεις βελτίωσης.	Κατά τη διάρκεια «μελέτης πεδίου» στην αμμοδόχο, στο πλαίσιο project για τους Δεινόσαυρους και υποδύμενα παλαιοντολόγους, σκάβουν για να εντοπίσουν «απολιθώματα» στην αμμοδόχο και να τα κατηγοριοποιήσουν με βάση χρώμα, μέγεθος, σχήμα και άλλα κριτήρια. Στη συνέχεια επιχειρούν να «ενώσουν» τα κομμάτια και διατυπώνουν υποθέσεις για χαρακτηριστικά του δεινόσαυρου π.χ. γαμψά νύχια, μυτερά δόντια παραπέμπουν σε σαρκοφάγο.
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΗΘΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	1. Να συνειδητοποιήσουν τη θρησκευτική τους ταυτότητα και την αποτύπωσή της στην καθημερινή τους ζωή, παράδοση και ιστορία του τόπου τους. 2. Να έρθουν σε επαφή με θρησκευτικές πολιτισμικές πρακτικές του τόπου και της παράδοσής τους (π.χ. χώρους, τελετές, σύμβολα λατρείας, κληρικούς). 3. Να εκτιμήσουν και να καλλιεργήσουν τις χριστιανικές αξίες της αγάπης, ειρήνης, φιλίας,	1. Θρησκευτικά στοιχεία στην καθημερινή ζωή του παιδιού (όνομα, συνήθειες, τοπίο) και πώς συνδέονται με την οικογένεια ή ευρύτερη κοινότητα στην οποία συμμετέχει. 2. Εντοπισμός θρησκευτικών τελετών και γιορτών (π.χ. Θεία Λειτουργία, αγιασμός, βάπτισμα, Χριστούγεννα, Πάσχα, εορτασμός τοπικού αγίου), χώρων (π.χ. ναοί) και συμβόλων (π.χ. αμπέλι, ελιά, περιστέρι) στο οικείο περιβάλλον του παιδιού: σημασία και αξία. 3. Αξίες του Χριστιανισμού όπως η αγάπη, ειρήνη, φιλία, ισότητα,	1. Συζητούν τη σχέση του ονόματός τους με τη θρησκεία τους (αν υπάρχει) και περιγράφουν θρησκευτικές τελετές ονοματοδοσίας (π.χ. βάπτισμα) και ονομαστικής γιορτής. 2. Κατά τη διάρκεια μελέτης πεδίου συλλέγουν πληροφορίες προκειμένου να εξηγήσουν γιατί στην περιοχή τους υπάρχουν θρησκευτικοί χώροι λατρείας, ποιοι και γιατί τους δημιούργησαν, ποιοι και γιατί τους χρησιμοποιούν, πώς, τότε κ.ο.κ. 3. Με αφορμή το παραμύθι «Η φάλαινα που μισούσε τον πόλεμο» και στο πλαίσιο project για την ειρήνη, συζητούν τις πιθανές

	συνύπαρξης, ισότητας, σεβασμού της διαφορετικότητας με τρόπο που να παρακινεί σε αλτρουιστική δράση. 4. Να κατανοήσουν ότι κάθε άνθρωπος είναι πρόσωπο μοναδικό και ανεπανάληπτο και ως εκ τούτου, είναι ανεπίτρεπτος ο υποβιβασμός του σε απρόσωπη μονάδα οποιουδήποτε αφηρημένου συνόλου-κατηγορίας.	σεβασμός α) ως βασικές ανάγκες του παιδιού, β) ως δικαίωμα του παιδιού, γ) συνθήκες-περιστάσεις καταπάτησής τους, δ) τρόποι διεκδίκησης, βοήθειας και συνδρομής όταν καταπατάται το δικαίωμα του παιδιού σε αυτές τις αξίες. 4.1. Αναγνώριση της μοναδικότητας και αδιαπραγμάτευτης αξίας του παιδιού ως α) ανεπανάληπτου προσώπου με δικά του χαρίσματα β) χαρίσματα που είναι ίσα με όλα τα άλλα γ) χαρίσματα που αξιοποιούνται για το κοινό καλό. 4.2. Η έννοια του «μοιράζομαι» ως στάση ζωής: όχι μόνο τα χρήματα και τα πράγματά μου, αλλά και τα χαρίσματα, τα συναισθήματα, τις	επιπτώσεις διαφόρων μορφών πολέμου-βίας εις βάρος παιδιών και μελετούν πιθανούς τρόπους πρόληψης ή αντιμετώπισής τους. Συγκρίνουν διαφορετικά «είδη» πολέμου στην καθημερινή τους ζωή (π.χ. σύγκρουση «μέσα μου», στην τάξη, στην αυλή, στο δρόμο) και πώς μπορούμε να εργαζόμαστε για την ειρήνη κάθε μέρα. 4.1. & 4.2. Προκειμένου να καλλιεργηθεί ο σεβασμός προς τη διαφορετικότητα, με την τεχνική αμερικάνικου παπλώματος φτιάχνουν το μωσαϊκό της τάξης τους συνεισφέροντας το κάθε παιδί το δικό του μοναδικό κομμάτι (π.χ. σχέδιο, κατασκευή) και εξηγώντας τι είναι αυτό που τους διαφοροποιεί, τι τους ενώνει με τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης και πώς τα χαρίσματά τους προάγουν την ενότητα και συνεργασία μέσα στην τάξη ως κοινότητα που είναι πιο πλούσια ακριβώς επειδή κάθε παιδί είναι διαφορετικό. 4.2. Με αφορμή κάποια ανθρωπιστική κρίση για την οποία υποβάλλουν συνεχώς ερωτήσεις τα παιδιά, αναπτύσσεται Σχέδιο Εργασίας για την προσφορά και βοήθεια προς τον συνάνθρωπο πέρα από φυλετικές,
--	--	--	---

	5. Να συζητούν ηθικά και υπαρξιακά ζητήματα που σχετίζονται με τη σχέση τους με το Θεό, τον εαυτό τους, τον συνάνθρωπό τους και την υπόλοιπη φύση.	αγωνίες και τις χαρές μου με τους γύρω μου. 5.1. Αυτογνωσία: α) η ψυχοσωματική ενότητα του ανθρώπου β) η ανάγκη ανάπτυξης τόσο της λογικής όσο και της θέλησης και του συναισθήματος. 5.2. Καθημερινές μορφές «θανάτου» και τρόποι υπέρβασής τους (π.χ. εγωκεντρισμός, ζήλεια, απόρριψη, εκφοβισμός). Απώλεια αγαπημένου προσώπου. 5.3. Συνειδητοποίηση των ορίων του ανθρώπου και η υπέρβασή τους στην κοινωνία του με τον Θεό.	θρησκευτικές, κοινωνικές και άλλες διακρίσεις μέσα από το παράδειγμα της παραβολής του Καλού Σαμαρείτη. 5.2.1. Συζητούν καταστάσεις (πραγματικές ή φανταστικές) από την καθημερινότητά τους όπου γίνεται προσπάθεια υπέρβασης του εγωκεντρισμού, της ζήλειας, της απόρριψης, του εκφοβισμού κ.ο.κ.) π.χ. προσφέρω μέρος του προγεύματός μου σε παιδί που το δικό του έπεσε κατά λάθος στο πάτωμα, βεβαιώνομαι ότι ένα παιδί που έπεσε από την κούνια είναι καλά, κ.ο.κ. Στο πλαίσιο ευρύτερης ενότητας για το Παιχνίδι ένα από τα κέντρα μάθησης διαμορφώνεται ως «δανειστική παιγνιοθήκη» ώστε να φιλοξενεί εκ περιτροπής 4-5 παιχνίδια από όσα έφεραν τα παιδιά στην τάξη και με τα οποία μπορούν να παίξουν. Σύντομα όλα τα παιδιά θα έχουν «μοιραστεί» τα παιχνίδια τους, επιτρέποντας τη χρήση τους από άλλα παιδιά ενώ δεν είναι παρόντα τα ίδια. 5.2.2. Συζητούν την πιθανή απώλεια κάποιου αγαπημένου τους αντικειμένου ή κατοικίδιου ζώου ή προσώπου και διατυπώνουν σκέψεις για αντιμετώπισή της και διαχείριση των συναισθημάτων τους ή
--	---	--	--

		5.4.Η κοινωνία με τον Θεό ως πηγή πληρότητας, χαράς και κατάφασης της ζωής σε κάθε πτυχή της. 5.5.Η ανάγκη του ανθρώπου για πνευματικότητα με τρόπο που συνδέει τον κάθε άνθρωπο α) με τον Θεό (αίσθηση του Θεού), β) τον εαυτό του (αυτογνωσία), γ) τους συνανθρώπους του (κοινωνικότητα) και δ) την υπόλοιπη φύση (οικολογική ευαισθησία).	την υποστήριξη κάποιου άλλου προσώπου που τα βιώνει. 5.5.Με αφορμή κάποιο περιβαλλοντικό πρόβλημα (π.χ. ρύπανση εδάφους, νερού και ατμόσφαιρας, τρύπα του όζοντος, όξινη βροχή) τα παιδιά, στο πλαίσιο Σχεδίου Εργασίας, συζητούν πώς τοπικές δράσεις έχουν αρνητικές συνέπειες για τη Γη-Φύση ως σύνολο και τις συνδέουν με την απουσία αρμονικής σχέσης του ανθρώπου με τη Γη-Φύση και τον Θεό. Στο Κέντρο Μάθησης «Εργαστήρι Παιχνιδιών» γίνεται επισκευή ή αναπαιγνίδωση σπασμένων ή φθαρμένων παιχνιδιών ώστε να επαναχρησιμοποιούνται στην τάξη. Ακολουθώντας σε δομημένη δραστηριότητα ΚΣ συζητάμε τις οικονομικές, περιβαλλοντικές, ηθικές-κοινωνικές διαστάσεις αυτής της διαδικασίας ως παράδειγμα αρμονικότερης συνύπαρξης Γης-Φύσης και Ανθρώπου.
--	--	--	--

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

Το γνωστικό αντικείμενο των Μαθηματικών στο νηπιαγωγείο αποτελεί εργαλείο, ώστε ο εκπαιδευτικός να ενισχύσει την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Στόχος του νηπιαγωγείου είναι η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Η υλοποίηση αυτού του στόχου επιτυγχάνεται και μέσα από το γνωστικό αντικείμενο των Μαθηματικών, το οποίο στοχεύει στην απόκτηση μαθηματικών εμπειριών μέσα από τις οποίες το παιδί θα ενδυναμώσει νοητικές ικανότητες, ώστε να καταστεί ικανό να δομεί, τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον, μαθηματικές έννοιες. Οι δραστηριότητες οργανώνονται με κύριο άξονα το παιχνίδι (ελεύθερο ή/και δομημένο) και ακολουθούν πορεία εξερεύνησης και/ή διερεύνησης. Οι επιδιώξεις αφορούν στις ηλικίες παιδιών 3 χρονών μέχρι και προδημοτικής. Το Α.Π. των Μαθηματικών αποτελεί μια σφαιρική, συνεκτική πρόταση επιδιώξεων, η οποία:

- οργανώνεται μέσα σε εξελικτικό πλαίσιο δραστηριοτήτων με διαφοροποίηση στον βαθμό πολυπλοκότητας που να έχει νόημα για το παιδί και
- προσδιορίζεται μέσα από οκτώ μαθηματικές πρακτικές (Επίλυση Προβλήματος και Επιμονή στην Επίλυση του Προβλήματος, Ποσοτική και Αφηρημένη Σκέψη, Ανάπτυξη και Κρίση Συλλογισμού, Μοντελοποίηση, Χρήση Εργαλείων, Ακρίβεια, Δομή, Κανονικότητα Συλλογισμού- Γενίκευση) οι οποίες εμπεριέχουν έννοιες, πρακτικές και στάσεις και διαπλέκονται τόσο μεταξύ τους όσο και μεταξύ των πέντε τομέων των Μαθηματικών (Αριθμοί και Πράξεις, Μέτρηση, Άλγεβρα, Γεωμετρία, Στατιστική και Πιθανότητες).

ΑΞΙΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
Αριθμοί και Πράξεις	Το παιδί να αναγνωρίζει και να αναπαριστά αριθμητικές ποσότητες.	Απαγγελία αριθμών μέχρι το 10	Δομή: Διακρίνω και κατανοώ πώς οι αριθμοί είναι οργανωμένοι και αποτελούν μέρος ενός συνόλου. - Ρυθμικά δίστιχα με απαγγελία αριθμών (π.χ. 1-2-3 μια ... φωτογραφία). - Σταδιακός εμπλουτισμός σε τετράστιχα με μεγαλύτερους αριθμούς. - Απαγγελία αριθμών με κάθε αφορμή (απαγγελία αριθμών κατά την καθημερινή συμπλήρωση ημερομηνίας στο ημερολόγιο της τάξης/ συνεχίζω την απαγγελία αριθμών

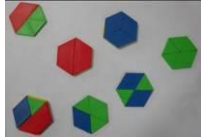
		Σύγκριση αριθμών μέχρι το 10 Διάταξη αριθμών μέχρι το 10 Εκτίμηση πληθικού αριθμού ενός συνόλου (μέχρι το 10), π.χ. πόσους περίπου βόλους βλέπεις να έχω στο χέρι μου; Άμεση αναγνώριση αριθμού αντικειμένων (μέχρι το 6).	σύνολο των φύλλων και να πάρουν τόσους κύβους όσους χρειάζονται). • Πόσους κύβους να πάρω για να βρω τον κάθε αριθμό; • Πώς θα τοποθετήσω τους κύβους για να φτιάξω τον κάθε αριθμό; • Πώς μπορώ να συγκρίνω τους αριθμούς; Στο μαγαζάκι της τάξης το παιδί σε ρόλο πωλητή/πωλήτριας μετρά πόσα φρούτα έχει από κάθε είδος και φτιάχνει κατάλογο, τοποθετώντας τους αριθμούς σε σειρά. Στη συνέχεια το παιδί σε ρόλο προμηθευτή θα πάρει τον κατάλογο για να συμπληρώσει τις ποσότητες. Κάθε καλάθι πρέπει να περιέχει την ίδια ποσότητα από το συγκεκριμένο είδος φρούτου. Αναγνώριση, με κάθε ευκαιρία αριθμητικών ποσοτήτων μέχρι το 4 δίχως να χρειάζεται απαρίθμηση. Χρήση πραγματικών αντικειμένων, εικόνων, εφαρμογίδων όπου οι διατάξεις είναι τυποποιημένες ή μη, π.χ. διάφορα παιχνίδια με ζάρι.
--	--	---	---

Μέτρηση	Το παιδί να συνθέτει και να αναλύει αριθμούς μέχρι το 5.	Σύνθεση και ανάλυση αριθμών μέχρι το 5. Αναπαράσταση καταστάσεων πρόσθεσης και αφαίρεσης αριθμών μέχρι το 5. Υπολογισμός αθροίσματος και διαφοράς αριθμών μέχρι το 5. Διατύπωση απλών μαθηματικών προβλημάτων πρόσθεσης και αφαίρεσης μέχρι το 5. Άμεση σύγκριση μήκους, ύψους, μάζας και χωρητικότητας αντικειμένων.	Επίλυση προβλήματος και επιμονή στην επίλυση προβλήματος: <i>Ακούω το πρόβλημα, σκέφτομαι πώς θα το λύσω, ελέγχω αν η απάντησή μου είναι λογική και προσπαθώ να βρω όλες τις λύσεις.</i> Με αφορμή το παραμύθι «Ο παράταιρος ο Τέρης και ο φίλος του ο Αστέρης» τα παιδιά καλούνται να απαντήσουν στο ερώτημα: έξω από τη σπηλιά του Τέρη που κάθε μέρα οι άνθρωποι του κρατούσαν συντροφιά πόσοι φίλοι μπορεί να είναι μέσα στην αιώρα και πόσοι έξω από αυτήν;» Μοντελοποίηση: <i>Χρησιμοποιώ μαθηματικά μοντέλα (συμβολικές εκφράσεις, διαγράμματα κ.λπ.) για να αναπαραστήσω καταστάσεις της καθημερινής ζωής.</i> Κατά το κοινωνικο-δραματικό παιχνίδι με σενάριο το λεωφορείο, το παιδί σε ρόλο ταμία υπολογίζει, μέσα από δημιουργία καταγραφών, τα ρέστα που πρέπει να δώσει στους επιβάτες για την αγορά εισιτηρίου. Ακρίβεια: <i>Είμαι προσεκτικός/ή και σαφής όταν χρησιμοποιώ τα Μαθηματικά για να επικοινωνήσω με τους άλλους.</i>
	Το παιδί να συγκρίνει και να σειροθετεί αντικείμενα με βάση το		

	ύψος, το μήκος, τη μάζα, τη χωρητικότητα, χρησιμοποιώντας άμεση σύγκριση ή και μονάδες μέτρησης. Το παιδί να αναγνωρίζει νομίσματα.	Άμεση σύγκριση μήκους (με ευθυγράμμιση) και μάζας αντικειμένων (με χρήση ζυγαριάς). Έμμεση σύγκριση μήκους με χρήση μη συμβατικών μονάδων μέτρησης. Έμμεση σύγκριση μήκους με τοποθέτηση πολλών ίδιων μονάδων μέτρησης. Έμμεση σύγκριση μάζας αντικειμένων με χρήση ζυγαριάς. Εκτίμηση μήκους διαδρομών με αναφορά σε μονάδες μέτρησης. Αναγνώριση νομισμάτων. Χρήση νομισμάτων σε καθημερινές καταστάσεις.	Ανάπτυξη και κρίση συλλογισμού: <i>Εξηγώ τη σκέψη μου και λαμβάνω υπόψη μου τη γνώμη των άλλων.</i> - Κατά το ελεύθερο παιχνίδι στο υδροδοχείο τα παιδιά ενθαρρύνονται να συγκρίνουν τη χωρητικότητα δοχείων με άμεση σύγκριση. - Συγυρίζοντας το κέντρο μάθησης «Κουκλόσπιτο» τα παιδιά ενθαρρύνονται να βρουν τρόπους διάταξης του υλικού στα ντουλαπάκια με βάση διάφορα κριτήρια (ύψος, πλάτος, μήκος). Σε δομημένο παιχνίδι τα παιδιά κυλούν μπάλα σε προκαθορισμένο διάδρομο. Ενθαρρύνονται να συγκρίνουν τις διαδρομές τους με άμεση σύγκριση αρχικά και με χρήση μη συμβατικών μονάδων μέτρησης (π.χ. καλαμάκια, ξυλάκια, μολύβια) σε μεταγενέστερο στάδιο. Σειροθέτηση συλλογής τεσσάρων τουλάχιστον αντικειμένων από το ελαφρύτερο στο βαρύτερο ή αντίστροφα με τη χρήση ζυγαριάς ως εργαλείου μέτρησης (με ή δίχως χρήση βαριδίων). Με πόσα περίπου συνδετηράκια ισούται η διαδρομή; Χρήση εργαλείων: <i>Χρησιμοποιώ τα εργαλεία των Μαθηματικών για να εξερευνώ τον κόσμο.</i> Κέντρο μάθησης «Μαγαζάκι»: τιμολόγηση προϊόντων, δημιουργία και ανάρτηση τιμοκαταλόγου, υπολογισμός ολικής αξίας
--	---	--	--

Γεωμετρία	Το παιδί να διακρίνει βασικές έννοιες του χρόνου και να χρησιμοποιεί μέσα μέτρησης του χρόνου.	Παρατήρηση και σειροθέτηση εικόνων σε χρονολογική σειρά.	αγοράς/πώλησης προϊόντων, πληρωμή για προϊόντα, ρέστα. Ακρίβεια: <i>Είμαι προσεκτικός/ή και σαφής όταν χρησιμοποιώ τα Μαθηματικά για να επικοινωνήσω με τους άλλους.</i>
		Αναγνώριση και ονομασία ημερών, μηνών και εποχών. Χρήση εννοιών πρωί, μεσημέρι, απόγευμα, βράδυ.	- Σειροθέτηση εικόνων παραμυθιού μετά την αφήγηση/ Ποια εικόνα λείπει;/Ποιο το λάθος στη σειρά των εικόνων; - Ζωγραφίζουμε το πρόγραμμα του νηπιαγωγείου και σειροθετούμε τις εικόνες μας. Ρυθμικά δίστιχα και τραγούδια με αναφορά στις μέρες, τους μήνες, τις εποχές). - Καθημερινή συμπλήρωση ημερολογίου τάξης (εποχή, μήνας, μέρα, ημερομηνία). - Δημιουργία σεναρίου με χρήση των βασικών εννοιών του χρόνου τις οποίες τα παιδιά μπορούν να ζωγραφίσουν, δραματοποιήσουν κ.λπ.
	Το παιδί να περιγράφει και να καθορίζει θέσεις στον χώρο με χρήση των όρων πάνω-κάτω, μέσα-έξω, πίσω-μπροστά-δίπλα-μεταξύ, δεξιά-αριστερά.	Καθορισμός της θέσης του σώματός του σε σχέση με άλλους ή αντικείμενα στον χώρο. Περιγραφή θέσεων αντικειμένων στον χώρο.	Ακρίβεια: <i>Είμαι προσεκτικός/ή και σαφής όταν χρησιμοποιώ τα Μαθηματικά για να επικοινωνήσω με τους άλλους.</i>
	Το παιδί να περιγράφει και να κατασκευάζει διάφορα είδη γραμμών.	Περιγραφή, σύγκριση και κατασκευή ευθύγραμμων τμημάτων, καμπύλων, ανοικτών και κλειστών γραμμών.	- Παιχνίδια εσωτερικού και εξωτερικού χώρου, π.χ. Δημιουργώ διαδρομή με εμπόδια και δίνω οδηγίες στο ζευγάρι μου, π.χ. πέρνα μέσα από τη στεφάνη, κάτω από την κορδέλα, ανάμεσα από τους κώνους. - Δημιουργία γραμμών με διάφορα υλικά (μαλλί, μπογιές, κορδέλες, μολύβι) και στον ηλεκτρονικό υπολογιστή με τη χρήση ανάλογης μαθηματικής ορολογίας.

	Το παιδί να ταξινομεί δισδιάστατα γεωμετρικά σχήματα (κύκλος, τετράγωνο, τρίγωνο, ορθογώνιο, ρόμβος, τραπέζιο). Το παιδί να συνθέτει και να διαχωρίζει δισδιάστατα γεωμετρικά σχήματα σε επιμέρους σχήματα.	Παρατήρηση, αναγνώριση, περιγραφή, ομαδοποίηση δισδιάστατων γεωμετρικών σχημάτων με διάφορα κριτήρια. Αναγνώριση δισδιάστατων γεωμετρικών σχημάτων ανεξάρτητα από το μέγεθος και τον προσανατολισμό τους. Κατασκευή επίπεδων γεωμετρικών σχημάτων με διάφορα μέσα και λογισμικά. Διερεύνηση βασικών ιδιοτήτων δισδιάστατων γεωμετρικών σχημάτων.	- Δημιουργία διαδρομών (με βάση τα διάφορα είδη γραμμών) σε υπαίθριο δομημένο παιχνίδι. Δομή: Διακρίνω τις σχέσεις που διέπουν τα επίπεδα γεωμετρικά σχήματα και πώς αυτά αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου συνόλου. - Ελεύθερη ενασχόληση με pattern blocks, tangrams, anglelegs, βελονοπίνακες, δημιουργία σχεδίων και δραστηριότητες στον Ηλεκτρονικό Υπολογιστή. - Δραστηριότητες ομαδοποίησης επίπεδων γεωμετρικών σχημάτων με διάφορα κριτήρια. Επίλυση προβλήματος και επιμονή στην επίλυση προβλήματος: <i>Ακούω το πρόβλημα, σκέφτομαι πώς θα το λύσω, ελέγχω αν η απάντησή μου είναι λογική.</i> Με αφορμή την ιστορία «Ο παράξενος χαρταετός» τα παιδιά εμπλέκονται σε διαδικασία διερεύνησης για να κατασκευάσουν τον δικό τους χαρταετό, χρησιμοποιώντας συνδεδεμένες ράβδους. Δομή: Διακρίνω και κατανοώ πώς τα επίπεδα γεωμετρικά σχήματα είναι οργανωμένα και αποτελούν μέρος ενός συνόλου. Μέσα από διαδικασία διερεύνησης γίνεται καθορισμός των ιδιοτήτων ενός σχήματος με παραδείγματα και αντιπαραδείγματα, π.χ. γιατί αυτό το σχήμα είναι/δεν είναι τετράγωνο;/τότε ένα σχήμα είναι τρίγωνο;
--	---	--	--

Άλγεβρα	Το παιδί να ονομάζει, περιγράφει, ταξινομεί τρισδιάστατα γεωμετρικά σχήματα (σφαίρα, κύλινδρος, κώνος, πυραμίδα, κύβος, παραλληλεπίπεδο). Το παιδί να συγκρίνει και ταξινομεί αντικείμενα σύμφωνα με κάποιο/α χαρακτηριστικό/κριτήριο/ ιδιότητά τους.	Χρήση δισδιάστατων γεωμετρικών σχημάτων για δημιουργία νέων δισδιάστατων γεωμετρικών σχημάτων. Διαχωρισμός δισδιάστατων γεωμετρικών σχημάτων σε επιμέρους σχήματα. Ομαδοποίηση τρισδιάστατων γεωμετρικών σχημάτων με διάφορα κριτήρια (π.χ. κυλούν/ στοιβάζονται, είδος/είδη των γραμμών τους κ.λπ.). Εντοπισμός ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ δισδιάστατων και τρισδιάστατων γεωμετρικών σχημάτων. Κατασκευή τρισδιάστατων γεωμετρικών σχημάτων με συγκεκριμένο υλικό (clicks, συνδεόμενες ράβδοι, μαγνητικά επίπεδα γεωμετρικά σχήματα). Παρατήρηση και σύγκριση αντικειμένων και δεδομένων για εντοπισμό ομοιοτήτων και διαφορών σε διάφορα πλαίσια (αριθμοί, γεωμετρία, στατιστική).	Επίλυση προβλήματος και επιμονή στην επίλυση προβλήματος: <i>Ακούω το πρόβλημα, σκέφτομαι πώς θα το λύσω, ελέγχω αν η απάντησή μου είναι λογική και προσπαθώ να βρω και άλλες/ όλες τις λύσεις.</i> Με ποια pattern blocks μπορώ να δημιουργήσω ένα εξάγωνο; Κατά το ελεύθερο παιχνίδι τους με τρισδιάστατα γεωμετρικά σχήματα τα παιδιά ενθαρρύνονται να κάνουν συγκρίσεις και ομαδοποιήσεις με διάφορα κριτήρια. Ανάπτυξη και κρίση συλλογισμού: <i>Επεξηγώ τη σκέψη μου και λαμβάνω υπόψη μου τη γνώμη των άλλων.</i> -Σε τι μοιάζουν μεταξύ τους τα αντικείμενα;
-----------------------	---	--	---

Στατιστική – Πιθανότητες	Το παιδί να αναγνωρίζει, να περιγράφει και να επεκτείνει μοτίβα.	Επισήμανση κριτηρίου ομαδοποίησης. Εντοπισμός ξένων προς την ομάδα στοιχείων. Η δυνατότητα διαίρεσης ομάδας σε υποομάδες και το αντίθετο. Η δυνατότητα κατάταξης στοιχείων σε μία μόνο ομάδα.	-Ποιες ομάδες μπορούν να δημιουργηθούν; -Ποια αντικείμενα δεν ταιριάζουν στην ομάδα; Γιατί; -Μπορούν να δημιουργηθούν άλλες ομάδες εντός της ομάδας; - Ανήκει ένα αντικείμενο σε περισσότερες από μία ομάδες;
	Το παιδί να συλλέγει πληροφορίες και δεδομένα από το περιβάλλον του και να τα παρουσιάζει με οργανωμένο τρόπο.	Αναγνώριση, περιγραφή και επέκταση μοτίβων με εικόνες, λέξεις, ρυθμό και αριθμούς. Μετάφραση μοτίβου από μια μορφή αναπαράστασης σε άλλη(π.χ. μετατροπή μοτίβου με λέξεις σε μοτίβο με εικόνες, μετατροπή μοτίβου με ρυθμό σε μοτίβο με αριθμούς). Συλλογή δεδομένων και πληροφοριών από το περιβάλλον. Οργάνωση δεδομένων και πληροφοριών.	Κανονικότητα συλλογισμού- γενίκευση: Αναγνωρίζω μοτίβα σε συλλογισμούς και κάνω γενικεύσεις για να συντομεύσω διαδικασίες. - Στο κέντρο μάθησης «Κοσμηματοπωλείο» το παιδί σε ρόλο κοσμηματοπώλη δημιουργεί και τοποθετεί στη βιτρίνα του καταστήματος κολιέ και βραχιόλια χρησιμοποιώντας διάφορα μοτίβα. Μοντελοποίηση: Χρησιμοποιώ μαθηματικά μοντέλα (συμβολικές εκφράσεις, διαγράμματα κ.λπ.) για να αναπαραστήσω καταστάσεις της καθημερινής ζωής.

	Το παιδί να ερμηνεύει δεδομένα.	Παρουσίαση δεδομένων και πληροφοριών σε οργανωμένα διαγράμματα (π.χ. χωρικό διάγραμμα, εικονόγραμμα, ραβδόγραμμα). Παρατήρηση οργανωμένου διαγράμματος και ερμηνεία δεδομένων.	Μετά από συλλογή παρατηρήσεων σε συγκεκριμένο θέμα, διερεύνηση της δυνατότητας παρουσιάσής τους σε οργανωμένο διάγραμμα (π.χ. εικονόγραμμα), ονομασία του(π.χ. «πόσα αγόρια και πόσα κορίτσια έχουμε φέτος στην τάξη μας») και ερμηνεία του (π.χ. πόσα είναι τα αγόρια;/ πόσα είναι τα κορίτσια;/ πόσα είναι όλα τα παιδιά;/ πόσα περισσότερα είναι τα . . . από τα . . . / πόσα ακόμη αγόρια/κορίτσια χρειαζόμαστε για να φτάσουν κορίτσια/αγόρια;) Ποσοτική και αφηρημένη σκέψη: <i>Χρησιμοποιώ αριθμούς και γραπτό ή προφορικό λόγο για να κατανοήσω προβλήματα.</i> Σε κοινωνικό – δραματικό παιχνίδι τους οι οικοδόμοι δημιουργούν πύργο με τρισδιάστατα γεωμετρικά σχήματα. Ενθαρρύνονται να δημιουργήσουν οργανωμένο διάγραμμα όπου φαίνονται τα είδη και αριθμός των σχημάτων που χρησιμοποίησαν. Πόσους διαφορετικούς πύργους μπορούν να φτιάξουν οι άλλοι οικοδόμοι με το ίδιο υλικό «διαβάζοντας» το οργανωμένο διάγραμμα;
--	--	--	---

	Το παιδί να χαρακτηρίζει ένα συμβάν ως βέβαιο/πιθανόν ή αδύνατο να συμβεί.	Ορθή χρήση των πιθανολογικών εκφράσεων (βέβαιο, πιθανόν, αδύνατο).	Μοντελοποίηση: Χρησιμοποιώ μαθηματικά μοντέλα (συμβολικές εκφράσεις, διαγράμματα κ.λπ.) για να αναπαραστήσω καταστάσεις της καθημερινής ζωής. Τα παιδιά ψηφίζουν πού θα φάνε το σάντουιτς τους αύριο (π.χ. στην αυλή, στην τάξη, στο γειτονικό πάρκο, στο προαύλιο της εκκλησίας). Ένα παιδί/ομάδα παιδιών αναλαμβάνει και συλλέγει τα δεδομένα/τις ψήφους. Άλλο παιδί/ομάδα παιδιών αναλαμβάνει να καταγράψει τα δεδομένα σε οργανωμένο διάγραμμα. Άλλο παιδί/ ομάδα παιδιών αναλαμβάνει να παρουσιάσει και να αναλύσει τα δεδομένα στην ολομέλεια. Ακρίβεια: Είμαι προσεκτικός/ή και σαφής όταν χρησιμοποιώ τα Μαθηματικά για να επικοινωνήσω με τους άλλους. Σε κοινωνικό-δραματικό παιχνίδι με σενάριο μια εκπομπή ο/η παρουσιάστης/παρουσιάτρια διατυπώνει δηλώσεις, τις οποίες οι παίκτες/παίκτριες του τηλεπαιχνιδιού χαρακτηρίζουν, χρησιμοποιώντας πιθανολογικές εκφράσεις, π.χ. «Ένα όχημα έχει δύο τροχούς» (πιθανόν)/ «Η κότα γεννά γατάκια» (αδύνατον).
--	---	---	--

ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Στη Μουσική Αγωγή δίνεται έμφαση σε ένα ανθρωπιστικό και κοινωνικό-οικοδομιστικό πρότυπο μάθησης, όπου αξιοποιείται το ενδιαφέρον, οι γνώσεις και εμπειρίες των παιδιών. Λαμβάνεται υπόψη ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της μουσικής, ο οποίος χαρακτηρίζεται από αυξημένο βαθμό ψυχοκινητικής ανταπόκρισης εκ μέρους του παιδιού. Το παιδί αντιλαμβάνεται βιωματικά τα διάφορα μουσικά φαινόμενα, πολλά από αυτά ωστόσο θα μπορέσει να αναλύσει και να επεξεργαστεί σε μεγαλύτερη ηλικία.

Η μουσική, ως μια τέχνη που υπάρχει σε κάθε πολιτισμό, αποτελεί ένα πρωταρχικό μέσο ανθρώπινης έκφρασης και επικοινωνίας. Έτσι, η εκπαιδευτικός θα πρέπει να παρέχει το κατάλληλο περιβάλλον μάθησης που θα ωθήσει τα παιδιά να δημιουργήσουν και να εκφραστούν μέσω της μουσικής και του ήχου. Σημαντικότερη επιδίωξη είναι τα παιδιά να συμμετέχουν στη μάθησή τους ενεργητικά, να αποκτήσουν και να ενισχύσουν θετικές στάσεις και συμπεριφορές, προετοιμάζοντάς τους ως αυριανούς πολίτες να διαχειρίζονται και να επηρεάζουν έμμεσα ή άμεσα το περιβάλλον και την κοινωνία στην οποία ζουν.

Σκοπός - Σκοπός των δομημένων δραστηριοτήτων της Μουσικής είναι η μουσική ανάπτυξη όλων των παιδιών μέσα από εμπειρίες οι οποίες εδραιώνουν τις δεξιότητες, γνώσεις, στάσεις και συμπεριφορές τους, έτσι ώστε, με την ενεργητική συμμετοχή τους ως ακροατές, εκτελεστές και δημιουργοί, να επικοινωνούν μέσω της μουσικής και να οικοδομήσουν μια δημιουργική διά βίου σχέση με αυτή.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προσέγγισης της Μουσικής

Ακολουθούνται εξελικτικού τύπου δραστηριότητες βασισμένες στην Παρατήρηση, τη Διερεύνηση (αναλυτική, συνθετική και κριτική σκέψη), μέσα από την Ακρόαση, τον Αυτοσχεδιασμό και Σύνθεση, καθώς και την Εκτέλεση της Μουσικής. Η μάθηση βασίζεται στην αυτενέργεια του παιδιού. Τα παιδιά εμπλέκονται σε μεγάλα και σφαιρικά σχέδια εργασίας μέσα από θεματικές ενότητες όπου τους παρέχονται ευκαιρίες για:

- πολυαισθητηριακές εμπειρίες και εξερεύνηση ήχων μέσα από μια ποικιλία μέσων και ηχογόνων αντικειμένων,
- ανάπτυξη μουσικών δεξιοτήτων,
- απόκτηση γνώσεων,
- καλλιέργεια συμπεριφορών και στάσεων.

Η βασική αρχή **Ακούω Κάνω Βλέπω** (από τον ήχο στο σύμβολο) που αφορά στη γνωστική περιοχή της Μουσικής Αγωγής αποβλέπει στην επίτευξη του σκοπού και των επιδιώξεων των δομημένων δραστηριοτήτων. Οι κύριες παράμετροι που αποτελούν την αρχή αυτή είναι:

- από το γνωστό στο άγνωστο
- από το εύκολο στο δύσκολο
- από το όλο στο επιμέρους
- από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο

Το Πρόγραμμα Μουσικής Αγωγής στην Προσχολική ηλικία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη συνεργασία με την κοινότητα. Στο πλαίσιο ενός ανοικτού σχολείου φιλοξενούνται καλλιτέχνες, οργανώνονται project σε συνεργασία με διάφορους πολιτιστικούς φορείς.

Οργάνωση Περιεχομένου

Το Πρόγραμμα Μουσικής Αγωγής στην Προσχολική ηλικία στηρίζεται 1) στη καλλιέργεια των μουσικών δεξιοτήτων (Άξονες) **Ακρόασης** (Ακουστική αντίληψη, Γνωριμία και Εκτίμηση ποικίλου μουσικού ρεπερτορίου), **Εκτέλεσης** (Φωνητικής και Οργάνων) και **Δημιουργίας** (Αυτοσχεδιασμού και Σύνθεσης), 2) στην απόκτηση μουσικών γνώσεων και 3) στη καλλιέργεια μουσικών στάσεων και συμπεριφορών. Η μουσική μάθηση προκύπτει αβίαστα μέσα από τη ενεργή συμμετοχή των παιδιών σε μουσικές δραστηριότητες οι οποίες οργανώνονται κάτω από διδακτικές ενότητες. Το μουσικό υλικό αντλείται μέσα από ένα ευρύ ρεπερτόριο που συμπεριλαμβάνει διαφορετικά είδη και στιλ μουσικής, διαφορετικούς πολιτισμούς, μουσικές ακρόασεις και παιδικά τραγούδια κατάλληλα για την παιδική ηλικία.

Παράλληλα δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην οργάνωση μουσικών δραστηριοτήτων μέσω κίνησης. Η κίνηση αποτελεί σημαντικό και αναπόσπαστο μέρος της Μουσικής Αγωγής καθώς είναι μια αβίαστη, φυσική δραστηριότητα, παρούσα σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής των παιδιών. Μέσα από τη κίνηση τα παιδιά αποκτούν την αίσθηση του ρυθμού, αντιλαμβάνονται τις αλλαγές στην ταχύτητα, στην ένταση, στην άρθρωση και στη μορφή, καλλιεργούν τη μελωδική τους αντίληψη, κινούνται ελεύθερα και αυθόρμητα, ψυχαγωγούνται, απολαμβάνουν και εκτιμούν τη μουσική.

Αναφορικά με την απόκτηση μουσικών γνώσεων οι δομημένες δραστηριότητες μουσικής αντλούν το περιεχόμενό τους από τις μουσικές έννοιες. Στο μέρος που ακολουθεί παρατίθενται οι μουσικές γνώσεις που αναμένουμε τα παιδιά να αποκτήσουν σε σχέση με τις διάφορες μουσικές έννοιες. Οι έννοιες αυτές δεν προσεγγίζονται με **θεωρητικό** τρόπο, **ούτε απομονωμένα**, αλλά η κατανόησή τους επιτυγχάνεται **μέσα από τη βιωματική συμμετοχή** των παιδιών σε δραστηριότητες ακρόασης – εκτέλεσης – σύνθεσης και όπως αναφέρεται πιο πάνω μέσα από ένα ευρύ φάσμα μουσικού ρεπερτορίου.

Οι έννοιες παρουσιάζονται κατηγοριοποιημένες και συνοψίζονται πιο κάτω:

ΧΡΟΙΑΣ

- Πηγές ήχου (φωνή, ήχοι περιβάλλοντος, ήχοι σώματος, ηχογόνα αντικείμενα, αυτοσχέδια όργανα και όργανα τάξης)
- Τρόποι παραγωγής ήχων (π.χ. τρίψιμο, χτύπημα, κούνημα)
- Όργανα αντιπροσωπευτικά των τριών οικογενειών (έγχορδα, πνευστά και κρουστά όργανα)

ΜΕΛΩΔΙΚΕΣ

Βιωματικά και εικονικά:

- Τονικό ύψος (υψηλοί, χαμηλοί ήχοι),
- Ανιούσα, κατιούσα και ισοϋψής μελωδία
- Φθόγγοι μέσα από το τραγούδι (πχ Σολ-μι, λα-σολ-μι, μι-ρε-ντο)

ΡΥΘΜΙΚΕΣ

- Παλμός, ρυθμός, έμφαση
- Ήχοι μικρής και μεγάλης διάρκειας, παύση
- Βιωματικά: Όλες οι μουσικές αξίες που περιλαμβάνονται στο μουσικό ρεπερτόριο
- Εικονικά: τέταρτο, όγδοα, μισό, παύση τετάρτου
- Βιωματικά: Απλά μέτρα (πχ 2/4, 3/4, 4/4) Σύνθετα (πχ 6/8) Μεικτά (7/8, 9/8)

ΥΦΗΣ & ΑΡΜΟΝΙΑΣ

- Βιωματικά: Οστινάτο, μπορντούν

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΕΣ

- Βιωματικά: Φράση, Ερώτηση – Απάντηση (call and response)
- Βιωματικά: Διμερής μορφή, Τριμερής μορφή, μορφή Ροντό

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΕΣ

- Δυναμική: Απαλά/ Δυνατά (piano / forte), Σταδιακή αύξηση και μείωση της έντασης
- Ρυθμική Αγωγή (ταχύτητα): Αργά / Γρήγορα
- Σταδιακή αύξηση και μείωση της ταχύτητας
- Άρθρωση- τρόποι εκτέλεσης
- Κοφτοί/ δεμένοι ήχοι, γλιστρήματα (glissando)

Στη συνέχεια αναλύονται οι άξονες του Αναλυτικού Προγράμματος. Για κάθε άξονα, παρατίθενται οι επιδιώξεις για την ανάπτυξη Μουσικών Δεξιοτήτων, καθώς και παραδείγματα πρακτικών εφαρμογών τους.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
ΕΚΤΕΛΕΣΗ A) Φωνή	Το παιδί να ελέγχει τον παραγόμενο ήχο	1) Ορθή στάση του σώματος: Χαλαρό σώμα, στήθος κορμός, χαλαροί ώμοι, ίσιος λαιμός, χαλαρή μάσκα προσώπου. 2) Πειραματισμός με τη φωνή τους (ψίθυροι, γλιστρήματα, αλλαγή ύψους κ.λπ.).	Η εκπαιδευτικός, στο πλαίσιο μιας δομημένης δραστηριότητας μουσικής, μεταμορφώνει τα παιδιά σε μαριονέτες. Ξεκινώντας από κουλούριασμα, καλεί τα παιδιά να νιώσουν ότι κάποιος τραβά τη φανταστική κλωστή από το κεφάλι τους και αργά-αργά ξεδιπλώνονται και παίρνουν την ορθή θέση τραγουδιού (στήθος κορμός, χαλαροί ώμοι, ίσιος λαιμός). (α) Το τρελό αεροπλάνο ανεβαίνει ψηλά –ψηλά στον ουρανό: Μιμούνται μια ανιούσα μελωδία στη συλλαβή «ου». (β) Το αεροπλάνο ανεβοκατεβαίνει χαρούμενο στον αέρα: γουίιιιιι, γουίιιιιι γουίιιιιι (γ) Κατεβαίνει λίγο πιο χαμηλά, πλησιάζει τα σύννεφα και έπειτα ανεβαίνει ξανά ψηλά. (δ) Προσγειώνεται ομαλά-κατεβαίνει πολύ προσεκτικά.

			Αυτή η δραστηριότητα βοηθά στην εύρεση της τραγουδιστικής φωνής των παιδιών και στη διεύρυνση του φωνητικού τους εύρους. Επίσης είναι καλό φωνητικό ζέσταμα.
		3) Αναπνοή- τακτικές και συντονισμένες εισπνοές-εκπνοές: Χαλαροί ώμοι, το στήθος δεν ανασηκώνεται, ανοιχτό διάφραγμα. 4) Διαχωρισμός της «φωνής που μιλά» από τη «ρυθμική φωνή» και τη «φωνή που τραγουδά». 5) Καθαρή άρθρωση - Σωστό σχήμα στόματος στα φωνήεντα, προφορά των συμφώνων.	<u>Άσκηση διαφραγματικής αναπνοής</u> «Ας φανταστούμε ότι η φωνή μας είναι ένα χελιδόνι που ετοιμάζεται για το μεγάλο του ταξίδι. Πρώτα θα ανοίξουμε τα φτερά μας και θα τεντωθούμε». Η εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τα παιδιά να πάρουν μια χαλαρή εισπνοή (κατά την εισπνοή θα πρέπει να φουσκώσει η κοιλίτσα, αλλά όχι να σφίξουν/ψηλώσουν οι ώμοι ούτε να φουσκώσει ο πάνω θώρακας) ενώ σκύβουν και να εκπνεύσουν χαλαρά ενώ τεντώνουν τα χέρια κυκλικά πάνω από το κεφάλι τους. Τα παιδιά εκτελούν παιχνιδοτραγουδά όπως το «Ανέβηκα στην πιπεριά», «Περπατώ μες στο δάσος» και «Η μικρή Ελένη» που έχουν εναλλαγές τραγουδιού και ομιλίας. Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να ανοίγουν καλά το στόμα τους και ειδικά στα φωνήεντα «α» και «ι» να διατηρούν στρογγυλό στόμα. Μια μπαλίτσα του τένις στην οποία

			έχουμε ανοίξει στόμα, είναι ένα αποτελεσματικό μοντέλο για επίδειξη.
	Το παιδί να τραγουδά: α) με μελωδική ακρίβεια, β) με ρυθμική αίσθηση.	Ατομικά και σε ομάδες: 1) Μελωδικά σχήματα και μικρές φράσεις με δύο ή τρεις νότες (sol-mi/ sol-mi-la/do-re-mi/ mi-re-do) 2) Μελωδικό Εύρος Ντο 4-Λα4 (Ντο 4 = μεσαίο Ντο) τραγούδια με βαθμό δυσκολίας 1 (απλά τραγούδια, σε απλές τονικότητες, απλούς ρυθμούς και μέτρα, και με περιορισμένο εύρος). 3) Διατήρηση σταθερής ταχύτητας	Τραγουδούν με μίμηση μελωδικά σχήματα με τις νότες σολ-μι. Κατά τη διάρκεια δομημένου δημιουργικού παιχνιδιού στο κέντρο μάθησης «Η χορωδία» τραγουδούν το Α' μέρος από το «Σαλιγκάρι» ομαδικά, ενώ κάποια παιδιά τραγουδούν σόλο το Β' μέρος.
	Το παιδί να τραγουδά συγχρονισμένα στην ομάδα του, ακολουθώντας τις οδηγίες ενός μαέστρου.	Υιοθέτηση Πρακτικών: 1. Ξεκινώ-σταματώ με το σήμα της δασκάλας 2. Εναλλαγές ταχύτητας, έντασης	Στο πλαίσιο του κέντρου μάθησης «Ο τρελός μαέστρος» σε δομημένο παιχνίδι η εκπαιδευτικός, κρατώντας τη μασκότ του μαέστρου, καλεί τα παιδιά να τραγουδήσουν ένα γνωστό τραγούδι σε ομάδες. Τραγουδά μόνο η ομάδα που δείχνει ο μαέστρος, ενώ όταν ο μαέστρος δείχνει το ταβάνι τραγουδούν όλα τα παιδιά από μέσα τους (εσωτερική ακοή).
	Το παιδί να τραγουδά εκφραστικά.	Ένταση, ταχύτητα, άρθρωση, διάθεση (λυπημένα, χαρούμενα, θυμωμένα κ.λπ.), είδος (νανούρισμα, χορός, κ.λπ.).	Στο πλαίσιο εξελικτικών δραστηριοτήτων με έμφαση στην άρθρωση (staccato-legato) τραγουδούν το τραγούδι ΠΟΠ ΚΟΡΝ.

B) Μουσικά όργανα	Το παιδί να τραγουδά με αίσθηση των φράσεων. Το παιδί να αποκωδικοποιεί και να ερμηνεύει μελωδική κίνηση, διαβάζοντας – τραγουδώντας από μη συμβατική σημειογραφία.	Αναπνοές στα σωστά σημεία σε μικρές και μεγαλύτερες φράσεις. Μη-συμβατική σημειογραφία: σύμβολα που να δείχνουν ανιούσα κίνηση («προς τα πάνω»), κατιούσα («προς τα κάτω»), «πάνω και κάτω» και «στο ίδιο ύψος», με δεμένους ήχους (legato) και κοφτούς ήχους (staccato), με τη φωνή και κίνηση.	Αυτό μπορεί να εφαρμοστεί σε οποιοδήποτε τραγούδι. Τα παιδιά ερμηνεύουν με τη φωνή γραφική παρτιτούρα που περιέχει σύμβολα τονικού ύψους (ψηλά-χαμηλά).
	Το παιδί να πειραματίζεται και να εξερευνά ελεύθερα, μέσα από πολυαισθητηριακές εμπειρίες, διάφορους τρόπους παραγωγής ήχου.	1) Με το σώμα 2) Ηχογόνα αντικείμενα 3) Μουσικά όργανα (ακοθόριστου και καθορισμένου τονικού ύψους).	Βάζω σε κύκλο περίπου 10 παιδιά με διάφορα κρουστά όργανα. Αρχίζει με ένα ήχο το πρώτο παιδί. Το επόμενο παιδί θα πρέπει να παίξει το δικό του κρουστό, αφού σβήσει ο ήχος του προηγούμενου κρουστού. Τα παιδιά που είναι έξω από τον κύκλο παρατηρούν ποιο από τα όργανα έχει ήχο που διαρκεί περισσότερο ή λιγότερο.
	Το παιδί να ελέγχει τον παραγόμενο ήχο.	1) Ένταση, ταχύτητα, άρθρωση 2) Χειρισμός μουσικών οργάνων: Σωστό κράτημα επικρουστήρων, Χαλαρό κράτημα οργάνων (όπως το τρίγωνο και κλάβες με τρόπο που να	

	Το παιδί να παίζει μουσικά όργανα (κρουστά) εκφραστικά. Το παιδί να παίζει μουσικά όργανα με ρυθμική αίσθηση. Το παιδί να παίζει εμπειρικά σε ραβδόφωνα μελωδία. Το παιδί να εκτελεί συντονισμένα σε ομάδα, ακολουθώντας τις οδηγίες του μαέστρου.	επιτρέπει στο όργανο να δονείται ο ήχος ελεύθερα) Ένταση, ταχύτητα, άρθρωση 1) Τον παλμό, τον ρυθμό, την έμφαση (3-5 χρονών) 2) Απλά ρυθμικά οστινάτι, συνοδεύοντας τραγούδια και ορχηστρική μουσική (5-6 χρονών). 1) 2-3 νότες (π.χ. sol-mi/ la-sol-mi) 2) Bordun (διάστημα 4ης ή 5ης) Υιοθέτηση Πρακτικών 1. Ξεκινώ-σταματώ με το σήμα της δασκάλας 2. Εναλλαγές ταχύτητας, έντασης	Τα παιδιά τραγουδούν το τραγούδι «Συννεφιάζει και βροντά», χτυπώντας τον ρυθμό του σε διάφορα κρουστά όργανα. Τα παιδιά συνοδεύουν την εισαγωγή του τραγουδιού «Το φίδιν τζι' ο κατσόσιοιρος», χτυπώντας την έμφαση σε ξυλάκια. Τα παιδιά συνοδεύουν τη 2η κίνηση από την 7η Συμφωνία του Μπετόβεν εκτελώντας το ρυθμικό οστινάτο «τα τιτι τα τα» σε πλαστικά ποτήρια. Παίζουν εμπειρικά στα μεταλλόφωνα την απλή εισαγωγή Ντο-Ντο-Μι για το τραγούδι «Ποπ-Κορν». Καθόμαστε στον κύκλο και βάζουμε μπροστά από κάθε παιδί ένα κρουστό. Η εκπαιδευτικός παίζει τον ρόλο του μαέστρου. Με το σύνθημά του (π.χ. ανασήκωμα του χεριού) τα παιδιά δικαιούνται να πάρουν το κρουστό τους όργανο και να προετοιμαστούν. Με το δεύτερο σύνθημα (π.χ. διάπλατο άνοιγμα των χεριών) τα παιδιά χτυπούν το κρουστό, ενώ μόλις δοθεί το σύνθημα (κλείσιμο των χεριών) τα
--	---	---	---

ΑΚΡΟΑΣΗ	Το παιδί να ακούει με προσοχή μικρής έκτασης μουσικά κομμάτια.	Ευρύ ρεπερτόριο μουσικών ακροάσεων (από διαφορετικές εποχές, στυλ και είδη) με ή χωρίς τη χρήση οδηγού ακρόασης.	παιδιά πρέπει να σταματήσουν αμέσως. <u>Χρήση Τεχνολογίας</u> - Ακούνε, παρακολουθώντας τον ηλεκτρονικό χάρτη ακρόασης τα «Απολιθώματα» από το Καρναβάλι των ζώων του Σαιντ Σάενς.
	Το παιδί να αναγνωρίζει ακουστικά ή και να ονομάζει ήχους και οικογένειες οργάνων.	1) Ήχους φυσικούς και τεχνητούς 2) Έγχορδα, Πνευστά, Κρουστά	Στο κέντρο μάθησης «Όργανα της Ορχήστρας» τοποθετούμε ένα tablet με μουσικά αποσπάσματα. Τα παιδιά μέσα από δομημένο παιχνίδι αναγνωρίζουν ακουστικά το όργανο και τοποθετούν την ανάλογη καρτέλα.
	Το παιδί να εκφράζει/αποδίδει επιλεγμένα χαρακτηριστικά μουσικών ακροάσεων.	Με κίνηση, όργανα, φωνή μέρη/φράσεις, ένταση, ταχύτητα, άρθρωση.	Στο πλαίσιο του project «Ο Τζακ και η Φασολιά», τα παιδιά αποδίδουν το θέμα (Α) του ροντό «Contredance» με ηχηρά βήματα στον χώρο, ενώ για κάθε Επεισόδιο (Β,Γ,Δ) αυτοσχεδιάζουν κινήσεις βασισμένες στο παραμύθι.
	Το παιδί να περιγράφει λεκτικά με σωστή ορολογία αυτό που ακούει.	1) Λυπημένο/Χαρούμενο (Major /Minor) 2) Έκφραση (Ένταση, ταχύτητα, άρθρωση) 3) Μουσικά σύνολα- Χορωδία, Ορχήστρα	Στο πλαίσιο δημιουργικών δραστηριοτήτων «Μουσική και συναισθήματα» ακούει μουσικά αποσπάσματα στον Η.Υ. και ανάλογα επιλέγει τις φατσούλες συναισθημάτων που κατά την άποψή του ταιριάζουν.
	Το παιδί να εκφράζει τα	Εμπειρική γνώση για μουσική κληρονομιά	Σε επαναληπτική δραστηριότητα, το

	συναισθήματα, τις απόψεις, τις προτιμήσεις του για μουσικά έργα.	του τόπου μας, μουσική δημιουργία άλλων λαών και πολιτισμών, διαφορετικές λειτουργίες της μουσικής στην καθημερινή ζωή και στοιχεία που την καθιστούν κατάλληλη για τη συγκεκριμένη λειτουργία (π.χ. νανούρισμα, παιχνιδοτραγούδο).	κάθε παιδί επιλέγει το αγαπημένο του τραγούδι και εξηγεί γιατί του αρέσει. Φτιάχνουμε ραβδόγραμμα με τα αγαπημένα τραγούδια της τάξης.
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ (ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ)	Το παιδί να αναγνωρίζει –ανακαλεί αποκωδικοποιεί τι ακούει.	Μέσα από κίνηση, φωνή, μουσικά όργανα και γραφή: 1) απλά ρυθμικά μοτίβα (τέταρτα, όγδοα) 2) μελωδικά μοτίβα (σολ-μι)	Με αφετηρία το παραδοσιακό παιχνιδοτραγούδο «Αφκά αφκά πουλώ τα» συζητούμε και παίζουμε διάφορα παιχνιδοτραγούδα που ξέρουν τα παιδιά. Παιδιά από άλλες χώρες μοιράζονται παιχνιδοτραγούδα από τη δική τους κουλτούρα. Στο πλαίσιο δομημένου παιχνιδιού η εκπαιδευτικός καλεί τα παιδιά να επαναλαμβάνουν όλα τα ρυθμικά σχήματα που κτυπά (τετάρτων και ογδών). Όταν όμως ακούνε το συγκεκριμένο σχήμα τα τα τι-τι τα , σιωπούν και δένουν τα χεράκια τους.
	Το παιδί να φαντάζεται αυτό που πρόκειται να ακούσει.	Εμπειρία σε παραγωγή ήχων Γνώση βασικών εννοιών (ταχύτητα, ένταση, άρθρωση, διάθεση), κάποιων μουσικών οργάνων.	Πριν ακούσουμε τον ελέφαντα από το Καρναβάλι των ζώων, ζητούμε από τα παιδιά να περιγράψουν πώς φαντάζονται ότι θα είναι αυτή η μουσική (αργή/γρήγορη, χαρούμενη κ.λπ.).
	Το παιδί να πειραματίζεται με ηχογόνα αντικείμενα, μουσικά όργανα και φωνή.	Χροιά, ηχητικά εφέ, συναισθήματα, εικόνες, χαρακτήρες, ιστορίες και γραφικές παρτιτούρες.	Στο πλαίσιο του project «Ζώα της Ζούγκλας», βλέπουμε ταινία . Μιλάμε για το πώς κινούνται, τον ήχο που κάνουν κ.λπ. Συζητούμε με ποιο κρουστό όργανο μπορούμε να μιμηθούμε καλύτερα τον ελέφαντα, και βγάζουμε ένα ζευγάρι παιδιών να μας παρουσιάσει τις ιδέες του.

----- ΣΤΑΣΕΙΣ	Το παιδί να αυτοσχεδιάζει σε ηχογόνα αντικείμενα, μουσικά όργανα και φωνή με όργανα, ηχογόνα.	1) Μικρής έκτασης απαντήσεις σε δοσμένες ρυθμικές και μελωδικές ερωτήσεις 2) Μουσικές έννοιες 3) Μελωδία σε ρίμες, στίχους και προσαρμογή δικών τους στίχων σε γνωστές μελωδίες	Τα παιδιά πειραματίζονται με τις νότες Σολ-Μι στα ραβδόφωνα (chime bars) να παίξουν το όνομά τους, λέξεις φράσεις (δεν χρειάζεται να ξέρουν ότι παίζουν τις νότες Σολ – Μι). Αφού δουλέψουμε ρυθμικά την παιδική ρίμα «Κουκουβάγια», ζητούμε από τα παιδιά να δοκιμάσουν να την πουν τραγουδιστά. Παρουσιάζουν και ηχογραφούμε.
	Το παιδί να επιλέγει και να οργανώνει ήχους (σύνθεση).	Εμπειρική γνώση σε τρόπους τους οποίους οι ήχοι μπορούν να οργανωθούν, να σειροθετηθούν, ώστε να καταλήξουν σε μια μουσική σύνθεση 1) να αλλάξουν, να συνδυαστούν –χροιά 2) με μίμηση, επανάληψη, αντίθεση 3) αρχή-μέση-τέλος	Σχεδιάζουν και δοκιμάζουν δικές τους ηχητικές ακολουθίες που αφορούν στον καιρό. Χρησιμοποιούμε και εικόνες για να θυμούνται τη σειρά: <i>απαλή βροχή –δυναμώνει- αστραπή, βροντή – βροχή που σταδιακά σταματά.</i>
	Το παιδί να επινοεί δικό του κώδικα συμβόλων, γραφικών και μη.	Καταγραφή συνθέσεων με σκοπό την επανεκτέλεση από το ίδιο το παιδί, την ομάδα του ή την εκτέλεση από τρίτους.	Στο κέντρο μάθησης «Οι Παρτιτούρες μας» σε ζευγάρια επιλέγουν μια παρτιτούρα που σχεδίασαν άλλα παιδιά και προσπαθούν να την αποδώσουν.
	Το παιδί να σέβεται και να φροντίζει τα μουσικά όργανα και τα υλικά του μαθήματος.		

	Το παιδί να αυτοπειθαρχεί, να ελέγχει τον εαυτό του/της και να επικοινωνεί με τον διπλανό, με την ομάδα του, με την εκπαιδευτικό όταν παίζει μουσική ή τραγουδά. Το παιδί να υποστηρίζει τις μουσικές του προτιμήσεις και να σέβεται τις μουσικές προτιμήσεις των άλλων. Το παιδί να συμπεριφέρεται ως καλός/ή ακροατής/τρια ανάλογα με τις περιστάσεις της μουσικής επικοινωνίας.	Έλεγχος έντασης Εμπειρική γνώση για τη μουσική κληρονομιά του τόπου μας, μουσική δημιουργία άλλων λαών και πολιτισμών, διαφορετικές λειτουργίες της μουσικής στην καθημερινή ζωή και στοιχεία που την καθιστούν κατάλληλη για τη συγκεκριμένη λειτουργία. Συμπεριφορά: ησυχία, χειροκρότημα	Κατά την εκτέλεση μιας απλής ενορχήστρωσης για ένα τραγούδι, τα παιδιά ελέγχουν την ένταση του μουσικού τους οργάνου, ώστε να μην καλύπτει τα υπόλοιπα παιδιά και περιμένουν το σύνθημα της εκπαιδευτικού για να ξεκινήσουν και να σταματήσουν. Κατά την ακρόαση παραδοσιακής μουσικής από την Ινδία, τα παιδιά δεν κοροϊδεύουν τα νέα ακούσματα, αλλά ακούνε προσεκτικά και αναφέρουν ποια στοιχεία κάνουν τη μουσική ξεχωριστή. Στο πλαίσιο του project «Το καρναβάλι των ζώων» τα παιδιά επισκέπτονται και παρακολουθούν συναυλία με το ομώνυμο έργο με τη συμφωνική ορχήστρα.
--	---	--	--

ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Η ανάπτυξη θετικών στάσεων παράλληλα με την προσφορά γνώσεων κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική στη σύγχρονη εποχή. Η ενασχόληση των παιδιών με τη Φυσική Αγωγή, από μικρή ηλικία, θεωρείται εξόχως καθοριστική για το αν τελικά τα παιδιά αυτά θα συνεχίσουν να ασχολούνται και στη μετέπειτά τους ζωή με τη φυσική δραστηριότητα. Μέσα από την εμπειρία της σχολικής Φυσικής Αγωγής τα παιδιά πρέπει να επωφεληθούν διαχρονικά σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης τους δραστηριότητας. Σ' αυτή την αναζήτηση πρέπει να συμπεριλαμβάνονται γνώσεις που σχετίζονται με τη λειτουργία και τις ανάγκες του σώματος, τη βελτίωση της υγείας σε μακροεπίπεδο, καθώς και την ανάπτυξη στοιχείων του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς τους, όπως είναι η αυτοεκτίμηση, η κριτική και η δημιουργική σκέψη, η θετική κοινωνική συμπεριφορά κ.ά.

Η έμφαση του Προγράμματος Σπουδών Φυσικής Αγωγής στην Πρώτη Σχολική Ηλικία είναι η ανάπτυξη των «Βασικών Κινητικών Δεξιοτήτων». Αυτές οι δεξιότητες αποτελούν τις κύριες θεματικές περιοχές και τη βάση για τον προγραμματισμό της διδασκαλίας. Πιο συγκεκριμένα, επίκεντρο του Προγράμματος Σπουδών σε αυτές τις ηλικίες είναι η ανάπτυξη Δεξιοτήτων Μετακίνησης, Δεξιοτήτων Σταθεροποίησης και Δεξιοτήτων Χειρισμού, σε συνδυασμό με τις κινητικές έννοιες μέσω του πλαισίου «Κινητικές Έννοιες» και των τριών μεγάλων περιοχών: Παιχνίδια, Γυμναστική και Χορός.

Βασικές κινητικές δεξιότητες σε συνδυασμό με κινητικές έννοιες και κινητική δημιουργικότητα

Το Πρόγραμμα Σπουδών της Φυσικής Αγωγής είναι οργανωμένο στη βάση έξι αξόνων, οι οποίοι καλύπτουν το φάσμα των γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων, αξιών και συμπεριφορών που θα αποκτήσουν τα παιδιά στο πλαίσιο του γνωστικού αντικείμενου. Οι έξι άξονες αναλύονται στον πίνακα που ακολουθεί. Για τον κάθε άξονα διατυπώνονται οι βασικότερες επιδιώξεις και δίνονται κάποιες κατευθυντήριες γραμμές για πρακτικές εφαρμογές.

- Δεξιότητες σταθεροποίησης (συμμετοχή σε δραστηριότητες που περιλαμβάνουν εξάσκηση δεξιοτήτων, όπως κάθετες στηρίξεις σώματος κ.λπ.).
- Δεξιότητες μετακίνησης (συμμετοχή σε δραστηριότητες που περιλαμβάνουν εξάσκηση δεξιοτήτων, όπως περπάτημα, τρέξιμο, άλματα, αναρρίχηση κ.λπ.).
- Δεξιότητες χειρισμού (συμμετοχή σε δραστηριότητες που περιλαμβάνουν εξάσκηση δεξιοτήτων, όπως ρίψη, υποδοχή, αναπήδηση μπάλας, κτύπημα με αντικείμενο κ.λπ.).
- Κινητικές έννοιες (συμμετοχή σε δραστηριότητες που περιλαμβάνουν έννοιες αντίληψης του χώρου, αντίληψης του σώματος, αντίληψης της προσπάθειας ή ποιότητας στην κίνηση και αντίληψης σχέσεων).
- Εφαρμογή βασικών κινητικών δεξιοτήτων και κινητικών εννοιών στη γυμναστική.
- Εφαρμογή βασικών κινητικών δεξιοτήτων και κινητικών εννοιών στον χορό.
- Εφαρμογή βασικών κινητικών δεξιοτήτων και κινητικών εννοιών σε τροποποιημένα παιχνίδια.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΙΝΗΤΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΟΡΙΣΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ	Το παιδί να εκτελεί βασικές κινητικές δεξιότητες μετακίνησης σε διάφορα επίπεδα, κατευθύνσεις και με εναλλαγή ταχύτητας.	Περπάτημα σε κίνηση και ακολούθως σε ώριμο στάδιο: ίσιο το σώμα και τα χέρια κινούνται ελεύθερα αντίθετα με τα πόδια. Τρέξιμο σε κίνηση και ακολούθως σε ώριμο στάδιο: γόνατα και αγκώνες λυγισμένοι, τα χέρια κινούνται αντίθετα με τα πόδια. Γκάλοπ: με το δυνατό πόδι και ακολούθως με το αδύναμο πόδι. Άλματα σε διάφορες αποστάσεις: με λυγισμένα γόνατα, χέρια από πίσω έρχονται μπροστά (για ώθηση), ομαλή προσγείωση με λυγισμένα πόδια. Αναπήδηση πάνω από σχοινάκι (long rope) όταν αυτό είναι ακίνητο σε χαμηλό επίπεδο: με λυγισμένα γόνατα, ώθηση με τα χέρια. Αναπήδηση με σχοινάκι (short rope) τη στιγμή που αυτό αγγίζει το έδαφος: με λυγισμένα γόνατα, ώθηση με τα χέρια. Σκίπινγκ: ρυθμική εναλλαγή του κουτσού. Κουτσό: με το δυνατό πόδι και ακολούθως με το αδύναμο πόδι.	Τα παιδιά παίζουν το παιχνίδι «Φώτα τροχαίας», κατά τη διεξαγωγή του οποίου με το πράσινο σήμα τρέχουν, με το κόκκινο σταματούν και με το πορτοκαλί περπατούν. Τα παιδιά μεταμορφώνονται σε αλογάκια που καλπάζουν στο λιβάδι εκτελώντας την κίνηση του γκάλοπ. Στο πλαίσιο του κινητικού παιχνιδιού τα παιδιά ως βατραχάκια κάνουν άλματα, περνώντας με διαφορετικούς τρόπους το στεφανάκι. Τα παιδιά προσποιούνται ότι υπάρχει ένα ρυάκι, σχοινάκι, στέκονται σε οριζόντια γραμμή κατά μήκος του και προσπαθούν αναπηδώντας να το περάσουν. Ακολούθως το σχοινάκι κινείται και αναπηδούν τη στιγμή που αγγίζει το έδαφος.

	Το παιδί να εκτελεί βασικές κινητικές δεξιότητες σταθεροποίησης σε διάφορα επίπεδα, κατευθύνσεις και με εναλλαγή ταχύτητας. Το παιδί να εκτελεί βασικές κινητικές δεξιότητες χειρισμού σε διάφορα επίπεδα, κατευθύνσεις και με εναλλαγή ταχύτητας.	Δίπλωση (κάμψη): δίπλωση του κορμού και μερών του σώματος, διπλώσεις σε διάφορα επίπεδα. Διάταση (έκταση): διάταση του κορμού και μερών του σώματος, διατάσεις σε διάφορα επίπεδα. Στροφή του κορμού και μερών του σώματος. Περιστροφή του κορμού και μερών του σώματος. Ταλάντευση του κορμού και μερών του σώματος. Ισορροπίες: στιγμιαίες, στηριζόμενες σε διάφορα μέρη του σώματος, μεταφορά βάρους στα χέρια και πόδια. Στήριξη και μεταφορά του βάρους στα χέρια και πόδια. Ρολάρισμα: πλάγιο, συνεχόμενη ροή στην κίνηση. Ρίψη αντικειμένου πάνω από τον ώμο με έμφαση στην απόσταση ή/και στόχο: ρίψη και ώθηση με κίνηση του χεριού από πάνω με το αντίθετο πόδι μπροστά. Ρίψη αντικειμένου από κάτω με έμφαση στην απόσταση ή/και στόχο: ρίψη και	Τα παιδιά, σε ζευγάρια, κάνουν τον καθρέφτη το ένα στο άλλο με όσες περισσότερες ασκήσεις δίπλωσης και διάτασης μπορούν. Τα παιδιά, με υπόδειξη της νηπιαγωγού, εντοπίζουν διάφορα σημεία στον χώρο κάνοντας στροφή προς εκείνα, χωρίς να μετακινηθούν. Τα παιδιά, σε ζευγάρια, κάθονται στο έδαφος και κάνουν βαρκούλες (με ταλάντευση). Τα παιδιά, σε ομάδες, έχουν από ένα ζάρι με αριθμούς από το 1-4 και καλούνται ανάλογα με τον αριθμό που θα φέρει το ζάρι να κάνουν ισορροπίες, π.χ. στον αριθμό 2 θα πρέπει να εκτελούν ισορροπία με δύο σημεία στήριξης, ακολουθώντας εκτελούν κατά ανάλογο τρόπο ομαδικές ισορροπίες σύμφωνα με την ένδειξη του ζαριού. Τα παιδιά προσποιούνται ότι είναι βαρελάκια και ρολάρουν πάνω σε στρώματα. Τα παιδιά, σε ζευγάρια, στέκονται το ένα απέναντι στο άλλο και ρίχνουν την αφρώδη μπάλα τους με κίνηση από πάνω και ακολουθώντας από κάτω.
--	--	---	---

		ώθηση με κίνηση του χεριού από κάτω με το αντίθετο πόδι μπροστά.	
	Το παιδί να συνδυάζει βασικές κινητικές δεξιότητες και κινητικές έννοιες.	Πιάσιμο ενός αντικειμένου όταν το ρίχνουν μόνοι τους ή όταν τους ρίχνεται από κοντινή απόσταση: με λυγισμένα ή τεντωμένα χέρια. Αναπήδηση μπάλας με τα δύο χέρια και ακολούθως με ένα χέρι: τα γόνατα είναι λυγισμένα, ο καρπός και ο αγκώνας λυγίζουν και μετά τεντώνουν για να σπρώξουν την μπάλα. Κύλισμα μπάλας με τα δύο χέρια και μετέπειτα με το ένα χέρι, με έμφαση στόχο και απόσταση: τα χέρια ή το χέρι ταλαντεύεται για ώθηση της μπάλας, τα γόνατα λυγίζουν και το σώμα χαμηλώνει. Κλότσημα ακίνητης μπάλας από στατική θέση, σε απόσταση: σπρώξιμο μπάλας με το εσωτερικό του ποδιού. Έλεγχος της μπάλας με το πόδι σε κίνηση: σπρώξιμο μπάλας με το εσωτερικό του ποδιού. Δεξιότητες χειρισμού αντικειμένων (μπάλες, στεφάνι, μαντήλι, κορδέλα, κορίνες κ.λπ.). Κινήσεις στον ατομικό, γενικό και καθορισμένο χώρο με ασφάλεια.	Τα παιδιά έχουν από ένα μπαλόνι το οποίο ρίχνουν ψηλά και το πιάνουν και ακολούθως προσπαθούν να κάνουν όσες περισσότερες αναπηδήσεις του μπαλονιού με τα δύο τους χέρια. Στο κέντρο μάθησης του Bowling τα παιδιά κυλούν την μπάλα με στόχο να ρίξουν όσες περισσότερες κορίνες μπορούν. Τα παιδιά στήνουν την μπάλα τους και την κλωτσούν και ακολούθως περπατούν και την μετακινούν στον χώρο, διατηρώντας τον έλεγχό της. Στο πλαίσιο του δημιουργικού παιχνιδιού τα παιδιά εκτελούν ρυθμικές κινήσεις με την κορδέλα, μπάλα και κορίνες.

		Διαφοροποίηση κατεύθυνσης ή/και ταχύτητας ως αντίδραση σε καθορισμένα ακουστικά, οπτικά ή απτικά ερεθίσματα.	Τα παιδιά, ως λαγοί και χελώνες, εκτελούν τις οδηγίες της νηπιαγωγού που επιδεικνύουν αλλαγή στην ταχύτητά τους, π.χ. λαγοί-γρήγορα, χελώνες- αργά.
	Το παιδί να αναστοχάζεται και να αναθεωρεί δεξιότητες, πληροφορίες και γνώσεις.	Κινητικές δεξιότητες σε σχέση με αντικείμενα σε συνδυασμό με έννοιες χώρου, π.χ. πάνω, κάτω, μέσα, έξω, πίσω. Ρυθμικές κινήσεις με ή χωρίς μουσική. Παροχή και αποδοχή ανατροφοδότησης για βελτίωση κινητικών δεξιοτήτων. Επανάληψη χρήσης δεξιοτήτων.	Τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια, το ένα παιδί εκτελεί αναπηδήσεις της μπάλας με τα δύο χέρια και το άλλο παιδί του παρέχει ανατροφοδότηση. Τα παιδιά επαναλαμβάνουν δεξιότητες φυσικής αγωγής στο πλαίσιο σχετικών κέντρων μάθησης στο ελεύθερο ή/και δομημένο παιχνίδι τους.
ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	Το παιδί να αναγνωρίζει, να εκτελεί και να επιλέγει διαφορετικές κινητικές απαντήσεις με βάση την κριτική του σκέψη.	Δοκιμή και εκτέλεση ποικίλων κινητικών απαντήσεων. Υποβολή ερωτήσεων σε σχέση με τη φυσική αγωγή, π.χ. δεξιότητες, υγεία, άθληση. Κριτική επιλογή κινησιολογικών απαντήσεων και αιτιολογία επιλογής.	Τα παιδιά, έχοντας στόχο να περάσουν την μπάλα τους μέσα από το στεφάνι, δοκιμάζουν διάφορες κινήσεις για να το πετύχουν. Τα παιδιά, μετά από δομημένη δραστηριότητα Φυσικής Αγωγής για το άθλημα της καλαθοσφαίρας, χωρίζονται σε δύο ομάδες, τους καλαθοσφαιριστές και τους δημοσιογράφους, οι οποίοι κάνουν ερωτήσεις στους καλαθοσφαιριστές και ακολούθως αλλάζουν ρόλους. Τα παιδιά περνούν τα εμπόδια που υπάρχουν στον χώρο με διάφορους

		Δοκιμή και επαλήθευση κινήσεων για επίλυση κινησιολογικών προβλημάτων. Συνδυασμός και σύνθεση κινήσεων και ιδεών για παραγωγή νέας (καινούργιας) κίνησης.	τρόπους (π.χ. πάνω, κάτω, μέσα), ακολούθως συζητούν ποιος τρόπος ήταν πιο εύκολος και προσπαθούν να βρουν νέους τρόπους για να περάσουν τα εμπόδια.
	Το παιδί να προτείνει ποικίλες λύσεις σε κινησιολογικά προβλήματα. Το παιδί να εξερευνά το περιβάλλον του μέσω της κίνησης του σώματός του.	Πρόταση κινησιολογικών λύσεων και επιχειρηματολογία αυτών. Συνδυασμός κινήσεων και δεξιοτήτων για δημιουργία σειράς κινήσεων. Δημιουργία σύντομων κινητικών φράσεων και κινητικών μοτίβων, είτε με δικά τους κριτήρια είτε με δοσμένα. Εξερεύνηση αντικειμένων/ υλικών/ χώρου με τη χρήση του σώματος και κινήσεών του.	Τα παιδιά, χωρισμένα σε δύο ομάδες, η μια ομάδα κάνει εμπόδια με το σώμα της και η άλλη ομάδα περνά τα εμπόδια, αφού πρώτα συζητήσουν τρόπους για να τα περάσουν. Τα παιδιά, σε ομάδες, δημιουργούν μια σειρά από κινήσεις με κριτήριο τη χρήση μόνο των ποδιών. Τα παιδιά παίζουν το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού, για να φτάσουν στον θησαυρό χρειάζεται να εκτελέσουν κινήσεις στον χώρο (π.χ. να κάνουν πέντε συνεχόμενα πηδηματάκια).
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΓΙΑ ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ	Το παιδί να αναγνωρίζει ότι η φυσική δραστηριότητα είναι απαραίτητη για την υγεία του.	Περιγραφή χρησιμότητας και σημαντικότητας της άσκησης στην υγεία. Περιγραφή σύνδεσης μεταξύ υγείας και άσκησης.	Τα παιδιά στο πλαίσιο δημιουργικού παιχνιδιού φτιάχνουν αφίσες με συνθήματα που υποστηρίζουν γιατί χρειάζεται να κάνουν Φυσική Αγωγή. Τα παιδιά καλούνται να δώσουν συμβουλές στον Μάνο (ήρωα του παραμυθιού) γιατί χρειάζεται να κάνει και γυμναστική μαζί με την υγιεινή διατροφή, αφού έχει προηγηθεί αφήγηση και

	Το παιδί να αναγνωρίζει τη σχέση μεταξύ άσκησης και ξεκούρασης.	Καρδιακή αλλαγή μετά και πριν από άσκηση. Αλλαγές στην αναπνοή μετά και πριν από άσκηση. Εφίδρωση και ανάγκη κατανάλωσης νερού.	επεξεργασία του παραμυθιού «Πέντε Σωματοφύλακες κλεισμένοι στο ψυγείο». Τα παιδιά χωρίζονται από τη νηπιαγωγό σε δύο ομάδες, η μια ζωγραφίζει και η άλλη κάνει συνεχόμενα πηδηματάκια και ακολούθως συζητούν τι παρατήρησαν στην αναπνοή τους και στους χτύπους της καρδιάς τους. Τα παιδιά με υπόδειξη της νηπιαγωγού τρέχουν γύρω στον χώρο και ενώ κάποια άλλα κάθονται. Ακολούθως συζητάνε ποια ομάδα δίψασε περισσότερο και γιατί και τι παρατηρούν στο σώμα τους.
ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΘΕΤΙΚΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΦΥΣΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟ-ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΗΤΑΣ	Το παιδί να αποκτήσει θετικές εμπειρίες μέσα από τα προγράμματα Φυσικής Αγωγής. Το παιδί να εκφράζεται μέσω, κινήσεων του σώματός του.	Συμμετοχή σε δραστηριότητες και ασκήσεις φυσικής αγωγής. Επίδειξη συμπεριφορών που δηλώνουν ενδιαφέρον προς τη Φυσική Αγωγή (λεκτικά και μη λεκτικά). Παρότρυνση από εσωτερικό ή εξωτερικό κίνητρο για εκτέλεση κινησιολογικών ασκήσεων. Επικοινωνία μέσω κινήσεων του σώματός του. Έκφραση ιδεών, διάθεσης και συναισθημάτων μέσα από την κίνηση.	Τα παιδιά παίζουν και συμμετέχουν σε δραστηριότητες και παιχνίδια Φυσικής Αγωγής και στο τέλος του μαθήματος συζητούν τι τους άρεσε από το μάθημα και τι δεν τους άρεσε. Τα παιδιά στο πλαίσιο δομημένης δραστηριότητας Φυσικής Αγωγής κάνουν ασκήσεις Φυσικής Αγωγής κατά την διεξαγωγή των οποίων, σε ζευγάρια, κάνουν διαλόγους με κινήσεις (π.χ. το ένα παιδί κάνει μια κίνηση δίπλωσης και το άλλο απαντά με μια κίνηση διάτασης).

	Το παιδί να κοινωνικοποιείται μέσα από δραστηριότητες Φυσικής Αγωγής.	Ευγενική και φιλική συμπεριφορά κατά τη διάρκεια συνεργατικών δραστηριοτήτων και παιχνιδιών.	Τα παιδιά, σε ομάδες, αφού παίξουν παιχνίδι σκυταλοδρομίας συγχαίρουν την ομάδα που νίκησε.
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΛΟΥΣ	Το παιδί να συνεργάζεται και να παίζει με όλα τα παιδιά ανεξαρτήτως ατομικών διαφορών (π.χ. φύλο, εθνικότητα κ.λπ.). Το παιδί να αναλαμβάνει ενεργούς ρόλους σε ομαδικές δραστηριότητες και παιχνίδια. Το παιδί να τηρεί και να εφαρμόζει απλούς κανόνες παιχνιδιών.	Αποδοχή όλων των παιδιών ανεξαρτήτως ατομικών διαφορών. Συνεργασία με όλα τα παιδιά της τάξης. Ανάληψη ρόλου ως αρχηγός και ανάληψη των αντίστοιχων ευθυνών. Ανάληψη ρόλου ως μέλος ομάδας. Αποδοχή απόψεων των μελών της ομάδας και ανάληψη απόφασης σε κινητικό πρόβλημα μέσα από δημοκρατικές αρχές. Επεξήγηση ιδεών και απόψεων με επιχειρηματολογία. Εφαρμογή υποδείξεων της νηπιαγωγού. Ακρόαση οδηγιών και εκτέλεσή τους. Κίνηση με ασφάλεια στον χώρο.	Τα παιδιά, σε ζευγάρια, το ένα είναι το αυτοκίνητο και το άλλο οδηγός που οδηγεί το αυτοκινητάκι. Τα παιδιά παίζουν με όλους τους συμμαθητές/τριές τους για να μην αφήσουν την μπάλα να πέσει από το αερόστατο που κρατούν. Τα παιδιά αναλαμβάνουν διάφορους ρόλους (π.χ. αρχηγός ομάδας, διαιτητή, προπονητή), σε τροποποιημένους αγώνες ποδοσφαίρου με μικρές ισάριθμες ομάδες. Τα παιδιά, σε ομάδες, ψηφίζουν ποια πορεία πρέπει να ακολουθήσουν για να φτάσουν στο τέρμα και επεξηγούν γιατί να ακολουθήσουν τη συγκεκριμένη. Τα παιδιά γνωρίζουν και εκτελούν συγκεκριμένα σήματα (π.χ. δύο σφυρίγματα σταματούν).

	Το παιδί να μεταχειρίζεται υπεύθυνα τον εξοπλισμό, ακολουθώντας κανόνες ασφαλείας.	Ακολουθία κανόνων παιχνιδιών. Υπομονετική αναμονή της σειράς του. Μοίρασμα εξοπλισμού με τα άλλα παιδιά. Υπεύθυνη μεταχείριση του εξοπλισμού.	Τα παιδιά, σε ομάδες, δημιουργούν τρενάκι, το οποίο κινείται σε καθορισμένο χώρο και κάθε φορά με το σήμα της νηπιαγωγού αλλάζουν οδηγό. Τα παιδιά σε ομάδες στέλνουν ένα μέλος για να φέρει και να μοιράσει τον εξοπλισμό.
ΕΠΙΔΕΙΞΗ ΥΠΕΥΘΥΝΗΣ ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΩΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΗ ΦΥΣΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	Το παιδί να τηρεί και να εφαρμόζει απλούς κανόνες παιχνιδιών. Το παιδί να μεταχειρίζεται υπεύθυνα τον εξοπλισμό ακολουθώντας τους κανόνες.	Εφαρμογή υποδείξεων της νηπιαγωγού. Ακρόαση οδηγιών και εκτέλεσή τους. Κίνηση με ασφάλεια στον χώρο. Ακολουθία κανόνων παιχνιδιών. Υπομονετική αναμονή της σειράς του. Μοίρασμα εξοπλισμού με τα άλλα παιδιά. Υπεύθυνη μεταχείριση εξοπλισμού.	Τα παιδιά να γνωρίζουν και να εκτελούν συγκεκριμένα σήματα (π.χ. δύο σφυρίγματα σταματώ να κινούμαι). Τα παιδιά, σε ομάδες, δημιουργούν τρενάκι, το οποίο κινείται σε καθορισμένο χώρο και κάθε φορά στο σήμα της νηπιαγωγού αλλάζουν οδηγό. Τα παιδιά σε ομάδες στέλνουν ένα μέλος για να φέρει και να μοιράσει τον εξοπλισμό.

ΦΥΣΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Ξεκινώντας από την παραδοχή ότι η διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών δεν αποτελεί αυτοσκοπό για το νηπιαγωγείο αλλά στοχεύει στη στήριξη της ολόπλευρης ανάπτυξης του παιδιού (και όχι στην εκμάθηση περιεχομένου), και λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη για διασφάλιση των παιδοκεντρικών προσεγγίσεων διδασκαλίας και μάθησης, και ικανοποίηση της ανάγκης του παιδιού για πειραματισμό, παιχνίδι και αυτενεργό συμμετοχή, το αναλυτικό πρόγραμμα των Φυσικών Επιστημών αποτελεί μία σφαιρική, συνεκτική πρόταση μαθησιακών επιδιώξεων η οποία προσδιορίζεται μέσα από τους ακόλουθους επτά μαθησιακούς άξονες:

1. Ανάπτυξη δεξιοτήτων επιστημονικής μεθόδου
2. Ανάπτυξη πλέον σύνθετων δεξιοτήτων (διεργασιών) επιστημονικής μεθόδου
3. Ανάπτυξη δεξιοτήτων επιστημονικού συλλογισμού
4. Απόκτηση εμπειριών
5. Καλλιέργεια στάσεων
6. Ανάπτυξη εννοιολογικής κατανόησης
7. Ανάπτυξη επιστημολογικής ετοιμότητας

Το παιδί φεύγοντας από το νηπιαγωγείο θα πρέπει να έχει καλλιεργήσει τις δεξιότητες επιστημονικής μεθόδου και επιστημονικού συλλογισμού οι οποίες αποτελούν τη βάση του Επιστημονικού Γραμματισμού. Μέσα από δραστηριότητες που δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην καλλιέργεια δεξιοτήτων, το παιδί θα αποκτήσει πλούσιες και ποικίλες εμπειρίες σε σχέση με αυτές. Οι εμπειρίες αυτές θα στηρίξουν την ανάπτυξη εννοιολογικής κατανόησης και την καλλιέργεια στάσεων. Ταυτόχρονα, μέσα από επιλεγμένες δραστηριότητες το παιδί θα αναπτύξει επιστημολογική ετοιμότητα σε σχέση με τις Φυσικές Επιστήμες.

Η επιλογή των επιδιώξεων από τους επιμέρους άξονες γίνεται λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία των παιδιών και τις δυνατότητες της τάξης. Αναμένεται ότι το πλαίσιο δομημένων δραστηριοτήτων των Φυσικών Επιστημών θα περιλαμβάνει ένα προσεκτικά επιλεγμένο συνδυασμό από δεξιότητες, εμπειρίες, έννοιες και στάσεις. Η όλη προσέγγιση θα πρέπει να στηρίζεται στα χαρακτηριστικά των Φυσικών Επιστημών. Ταυτόχρονα είναι αδύνατο να απομονωθεί κάποιος από τους άξονες και να καλλιεργηθεί ανεξάρτητα από το περιεχόμενο. Τέλος, δεν είναι απαραίτητο ούτε και χρήσιμο να καλυφθούν όλα όσα περιλαμβάνονται στους επτά επιμέρους άξονες του Αναλυτικού Προγράμματος κατά τη διάρκεια μίας και μόνο σχολικής χρονιάς.

Στη βάση των επτά μαθησιακών αξόνων, όπως περιγράφονται από τις επιμέρους μαθησιακές επιδιώξεις, η ανάπτυξη του Επιστημονικού Γραμματισμού θα πρέπει να επιτυγχάνεται μέσα από όλες τις μορφές οργάνωσης της μάθησης που περιλαμβάνονται στο παρόν Αναλυτικό Πρόγραμμα: το παιχνίδι (δομημένο και ελεύθερο) στα κέντρα μάθησης, τις δομημένες δραστηριότητες και τις αλληλουχίες εξελικτικών δραστηριοτήτων μέσα από την εις βάθος μελέτη θεμάτων τα οποία ενδιαφέρουν το ίδιο το παιδί.

Στους επιμέρους πίνακες των αξόνων που ακολουθούν υπάρχουν περιγραφές των επιμέρους στοιχείων του κάθε άξονα (μαθησιακές επιδιώξεις), καθορίζεται το πλαίσιο εξέλιξης του κάθε στοιχείου και περιγράφονται με ενδεικτικές πρακτικές/στρατηγικές ανάπτυξής του.

ΑΞΟΝΕΣ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ	Συλλογή δεδομένων και παρατηρήσεων Το παιδί να συλλέγει, συστηματικά και στοχευμένα, πληροφορίες με τη βοήθεια μιας ή περισσότερων αισθήσεων ή με τη χρήση οργάνων τα οποία επεκτείνουν τις αισθήσεις.	1. Ελεύθερη παρατήρηση στοιχείων του περιβάλλοντος. 2. Ενίσχυση των παρατηρήσεων με απλά όργανα. 3. Χρησιμοποίηση περισσότερων από μιας αισθήσεων για παρατήρηση αντικειμένων, φαινομένων ή γεγονότων. 4. Εντοπισμός απλών διαφορών και ομοιοτήτων. 5. Παρατήρηση αλλαγών σε συνάρτηση με τον χρόνο. 6. Επιλογή κατάλληλων οργάνων για τις παρατηρήσεις.	Τα παιδιά καταγράφουν καθημερινά τις παρατηρήσεις τους για το ύψος των φυτών της φακής που έχουν φυτέψει και έχουν τοποθετήσει στο πειραματικό παιχνίδι.
	Ταξινόμηση Το παιδί να οργανώνει αντικείμενα, γεγονότα, δεδομένα ή ευρύτερες πληροφορίες μέσα από την αναγνώριση και εφαρμογή συγκεκριμένων κριτηρίων.	1. Επιλογή και ομαδοποίηση αντικειμένων με βάση ένα χαρακτηριστικό. 2. Εντοπισμός του ξένου στοιχείου σε μια ομάδα. 3. Εντοπισμός διαφορών και ομοιοτήτων με τη δημιουργία απλών ομάδων αντικειμένων, με βάση συγκεκριμένο κριτήριο και περιγραφή και αιτιολόγηση της ταξινόμησης. 4. Επιλογή και ομαδοποίηση αντικειμένων, με βάση δύο ή περισσότερα δοσμένα κριτήρια.	Σε δομημένο πειραματικό παιχνίδι στο υδροδοχείο, τα παιδιά πειραματιζόμενα με διάφορα αντικείμενα ανακαλύπτουν ποια από αυτά βυθίζονται και ποια από αυτά επιπλέουν.

		5. Σειροθέτηση τριών ή περισσότερων αντικειμένων εμφανώς διαφορετικών κατ' αύξουσα ή φθίνουσα σειρά. Εξήγηση της ταξινόμησης και αναφορά του κριτηρίου. 6. Ομαδοποίηση και σειροθέτηση αντικειμένων με βάση μη εμφανή χαρακτηριστικά. 7. Επιλογή και ομαδοποίηση αντικειμένων με βάση δύο ή περισσότερα κριτήρια του παιδιού.	
	Επικοινωνία Το παιδί να ανταλλάζει και αναπαριστά ιδέες, γνώσεις, ερωτήματα και εμπειρίες με τη χρήση κατάλληλων μέσων έκφρασης, με σκοπό την καλύτερη κατανόηση και αλληλεπίδραση με άλλους.	1. Ελεύθερη έκφραση των εμπειριών καθώς βιώνονται. Ελεύθερη καταγραφή των παρατηρήσεων με οποιοδήποτε μέσο. Αναφορά απλών ιδιοτήτων των αντικειμένων. 2. Καταγραφή και παρουσίαση ευρημάτων των παρατηρήσεων σε γραφικές παραστάσεις. Σχολιασμός των γραφικών παραστάσεων άλλων παιδιών. Διήγηση των εμπειριών και περιγραφή των σχεδίων ή των μοντέλων άλλων παιδιών. 3. Προβληματισμός για τον τρόπο παρουσίασης των ευρημάτων. 4. Επιλογή κατάλληλου συμβολισμού για την παρουσίαση παρατηρήσεων και δεδομένων.	Στο δομημένο οικοδομικό παιχνίδι τα παιδιά φτιάχνουν ένα κήπο με λουλούδια δείχνοντας τα στάδια ανάπτυξης των λουλουδιών τους.

	Μέτρηση Το παιδί να καθορίζει την τιμή ενός μεγέθους συγκρίνοντάς το με τη (συμβατική ή μη) μονάδα μέτρησης	1. Σύγκριση δυο αντικειμένων ως προς το ίδιο μέγεθος. Διενέργεια απλών μετρήσεων με μη συμβατικές μονάδες που θα δοθούν ή θα επιλεγούν. 2. Χρήση δύο μετρήσεων ίδιου μεγέθους για υποστήριξη των συγκρίσεων. 3. Επιλογή κατάλληλων μονάδων μέτρησης. 4. Χρησιμοποίηση δύο ή περισσότερων μονάδων για τη μέτρηση του ίδιου μεγέθους. 5. Χρησιμοποίηση κατάλληλου οργάνου για κάθε μέτρηση.	Το παιδί αποφασίζει ποιο είναι το κατάλληλο μέσο (φασόλια, μολύβια ή σχοινί) για να μετρήσει το ύψος του.
	Εντοπισμός προβλημάτων Το παιδί να προσδιορίζει καταστάσεις ή φαινόμενα για τα οποία δεν έχουμε εξηγήσεις (προβλήματα) μέσα από παρατηρήσεις (δεδομένα) που προκύπτουν με σκοπό την αναζήτηση λύσεων (ζητούμενα).	1. Υποβολή ελεύθερων ερωτημάτων για πράγματα του άμεσου περιβάλλοντος που κινούν το ενδιαφέρον με τη χρήση ερωτήσεων κλειστού τύπου. 2. Χρησιμοποίηση ερωτήσεων ανοικτού τύπου. Προβληματισμός γιατί συμβαίνει κάτι και αναζήτηση απαντήσεων μέσα από τη διερεύνηση του φυσικού κόσμου. 3. Υποβολή ερωτημάτων σε άλλα παιδιά.	Το παιδί εντοπίζει ότι χρειάζεται να βρει έναν τρόπο για να αποφασίσει ποια υλικά είναι κατάλληλα να χρησιμοποιηθούν για την κατασκευή μίας ομπρέλας (μη υδροπερατά).

	Αναγνώριση δεδομένων και ζητούμενων Το παιδί να εντοπίζει και να καθορίζει τις απαραίτητες πληροφορίες για την επίλυση ενός προβλήματος με τρόπο που να μπορεί να καθοριστεί ποια μπορεί να είναι μια επιτρεπτή λύση και ποια όχι	1. Αναγνώριση πληροφοριών που προκύπτουν από το πρόβλημα. 2. Καθορισμός του ζητούμενου του προβλήματος. 3. Επιλογή κατάλληλων πληροφοριών για την επίλυση του προβλήματος.	Στο κέντρο μάθησης «το Εργαστήριο του Άη Βασίλη» τα παιδιά τυλίγουν δώρα και προσπαθούν να καλύψουν τα αντικείμενα για να μην φαίνονται.
	Διατύπωση πρόβλεψης Το παιδί να διατυπώνει το τι πρόκειται ή μπορεί να συμβεί στο μέλλον, αν τηρηθούν κάποιες προϋποθέσεις.	1. Πρόβλεψη με βάση τη διαίσθηση. 2. Εισήγηση ενός μελλοντικού συμβάντος, βασιζόμενο σε παρατηρήσεις και εμπειρίες. 3. Διατύπωση προβλέψεων βασισμένων σε εμπειρίες και επεξήγηση του σκεπτικού. 4. Εισήγηση τρόπων διερεύνησης των προβλέψεων. 5. Διατύπωση και επαλήθευση ή όχι προβλέψεων για άλλα φαινόμενα, σε σχέση με συγκεκριμένο φαινόμενο.	Το παιδί εκφράζει τις προσωπικές του απόψεις για ποια υλικά επιπλέουν στο νερό και ποια όχι.
	Διατύπωση υπόθεσης Το παιδί να διατυπώνει μια πιθανή εξήγηση ή θεωρία για το τι συνέβηκε ή πρόκειται να συμβεί στο μέλλον με τρόπο που αυτή θα μπορεί να διερευνηθεί αργότερα.	1. Διενέργεια υποθέσεων διαισθητικά. Εντοπισμός μιας απλής αιτίας ενός αποτελέσματος ή ενός φαινομένου, με βάση προηγούμενες εμπειρίες. 2. Εκτέλεση οδηγιών με σκοπό την συνειδητή εξέταση/ διερεύνηση της εγκυρότητας της υπόθεσης. 3. Αντίληψη της ανάγκης για διατύπωση νέων υποθέσεων, όταν αυτή προκύψει.	Το παιδί εκφράζει τις προσωπικές του απόψεις για ποια υλικά επιπλέουν στο νερό και ποια όχι, και δικαιολογεί αυτές τις απόψεις εξηγώντας πώς διάφορα υλικά βυθίζονται ή επιπλέουν στο νερό.

		4. Διατύπωση και αιτιολόγηση υποθέσεων που στηρίζονται στην άμεση μελέτη ενός φαινομένου.	
	Ερμηνεία δεδομένων και παρατηρήσεων Το παιδί να διατυπώνει μηχανισμούς ή αποδίδει αιτιατές εξηγήσεις σε πληροφορίες ή συσχετίζει πληροφορίες που έχουν συλλεχθεί μέσω της παρατήρησης για τη δικαιολόγηση/ επεξήγηση γεγονότων ή φαινομένων.	1. Στήριξη μιας δήλωσης σε προηγούμενες εμπειρίες και παρατηρήσεις γεγονότων που συμβαίνουν κατ' εξακολούθηση. 2. Κατά τη διάρκεια των παρατηρήσεων, γίνεται εντοπισμός συμπεριφορών, οι οποίες συμβαίνουν κατ' επανάληψη. 3. Αναγνώριση του ότι η επεξήγηση του τρόπου σκέψης κάνει ένα συμπέρασμα πιο πειστικό. 4. Οργάνωση και καταγραφή δεδομένων και εξεύρεση των μεταξύ τους σχέσεων. 5. Χρησιμοποίηση των δεδομένων για την επιβεβαίωση ή την απόρριψη δοσμένων υποθέσεων. 6. Απόρριψη υποθέσεων που δεν συνάδουν με τα δεδομένα και συμφωνία με άλλες υποθέσεις που φαίνονται να βρίσκουν στήριξη. 7. Αναγνώριση των δεδομένων που θα χρησιμοποιηθούν για να βρεθούν απαντήσεις σε ερωτήματα που διερευνώνται. 8. Συσχέτιση παρατηρήσεων για τον εντοπισμό μοτίβων και τη διατύπωση γενικεύσεων.	Μελετώντας τα δεδομένα που έχει συλλέξει από το πείραμα για ποια υλικά έλκονται από το μαγνήτη και ποια όχι, το παιδί αποφασίζει ότι όλα τα υλικά που έλκονται από το μαγνήτη είναι μεταλλικά.

	Διατύπωση λειτουργικού ορισμού Το παιδί να καταγράφει μια σειρά οδηγιών οι οποίες εκφράζονται με σαφήνεια, τις οποίες θα εκτελέσει κάποιος για να καταλήξει σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο/γεγονός/λειτουργία/έννοια .	1. Εκτέλεση οδηγιών ενός δοσμένου λειτουργικού ορισμού από την καθημερινή εμπειρία 2. Αναγνώριση παρεκκλίσεων στις εκτελέσεις οδηγιών από άλλους 3. Περιγραφή συγκεκριμένων εμπειριών και γεγονότων ακολουθώντας τη χρονική αλληλουχία των γεγονότων 4. Περιγραφή της χρήσης και του σκοπού ενός αντικειμένου. 5. Εκτέλεση δυο εναλλακτικών λειτουργικών ορισμών και συγκριτική αξιολόγησή τους.	Το παιδί περιγράφει μία σειρά από οδηγίες, ακολουθώντας τις οποίες μπορεί να αποφασίσει εάν ένα αντικείμενο είναι μαγνήτης ή όχι.
	Διατύπωση διερευνήσιμων ερωτημάτων Το παιδί να διατυπώνει ερωτήματα τα οποία μπορούν να διερευνηθούν, με σκοπό την αναζήτηση απαντήσεων μέσω διερευνήσεων για την επίλυση αποριών, διασαφήνιση εννοιών και νοητικών μοντέλων, επιλογή της καταλληλότερης εναλλακτικής εξήγησης, συνεργατική εξερεύνηση, διατύπωση προβλέψεων ή υποθέσεων.	1. Υποβολή ερωτημάτων με σκοπό τη διερεύνηση και αναζήτηση απαντήσεων. 2. Εκ νέου υποβολή ερωτημάτων που πηγάζουν από προηγούμενες έρευνες. 3. Βελτίωση της διατύπωσης προηγούμενων ερωτημάτων, με σκοπό την εξεύρεση ευκολότερου και αποτελεσματικότερου τρόπου διερεύνησης και αναζήτησης απαντήσεων.	Το παιδί διατυπώνει το ερώτημα: «Ποια υλικά όταν αναμειχθούν με το νερό δημιουργούν ένα διαυγές μείγμα;»
	Αναγνώριση παραγόντων/μεταβλητών Το παιδί να εντοπίζει και καθορίζει τους παράγοντες που επηρεάζουν ένα φαινόμενο.	1. Αναγνώριση των παραγόντων που πιθανόν να επηρεάζουν ένα φαινόμενο. 2. Αναγνώριση και περιγραφή απλών μεταβλητών που αλλάζουν με τον χρόνο.	Μελετώντας τα υλικά που βυθίζονται και επιπλέουν στο νερό το παιδί αποφασίζει ότι η συμπεριφορά τους αυτή σχετίζεται με το βάρος τους, το σχήμα τους και το μέγεθός τους.

		3. Αναγνώριση και περιγραφή των παραγόντων που επηρεάζουν ένα φαινόμενο.	
	Έλεγχος παραγόντων/μεταβλητών Το παιδί να καθορίζει σταθερές (ελεγχόμενες) μεταβλητές και ανεξάρτητες μεταβλητές για να εξετάσει κατά πόσο επηρεάζεται μια τρίτη μεταβλητή (εξαρτημένη).	1. Διαισθηση της αναγκαιότητας διατήρησης ίδιων συνθηκών σε μετρήσεις, για να είναι μια διερεύνηση δίκαιη. 2. Εισήγηση παραγόντων βασισμένων σε εμπειρίες, οι οποίοι χρειάζεται να παραμείνουν σταθεροί, για να είναι δίκαιο ένα πείραμα. 3. Εναλλακτικός καθορισμός της ανεξάρτητης και ελεγχόμενης/ων μεταβλητής/ων.	Το παιδί παροτρύνεται να ελέγξει πώς ο παράγοντας/μεταβλητή φως επηρεάζει τη βλάστηση. Μετά από συζήτηση, λαμβάνονται αποφάσεις σε σχέση με τις μεταβλητές που θα κρατηθούν σταθερές (μέγεθος γλάστρας, ποσότητα χώματος, αριθμός σπόρων, ποσότητα νερού με το οποίο θα ποτιστούν) και τον παράγοντα που θα μεταβληθεί στις δύο περιπτώσεις: φως. Γίνεται ιδεοθύελλα σε σχέση με το πώς μπορεί να αξιολογηθεί ο παράγοντας αυτός και ακολουθεί τοποθέτηση της μιας γλάστρας σε σκοτεινό μέρος (μέσα στο ερμάρι της τάξης) και της άλλης σε φωτεινό μέρος (πάνω στον πάγκο της τάξης).
	Σχεδιασμός και έλεγχος πειράματος Το παιδί να προσπαθεί μεθοδικά να επιλύσει ένα πρόβλημα που προκύπτει μέσα από διαδικασίες παρατήρησης, συλλογής δεδομένων και οργάνωσης πληροφοριών.	1. Σχεδιασμός προφορικά ή διαγραμματικά ενός πειράματος που έχει σχέση με το άμεσο περιβάλλον. 2. Περιγραφή των μεταβλητών που θα μεταβληθούν, θα μετρηθούν και θα διατηρηθούν σταθερές. 3. Σύγκριση των διαδικασιών που ακολουθήθηκαν και διάκριση ενός έγκυρου από ένα άκυρο πείραμα. 4. Αναγνώριση και περιγραφή των λόγων για τους οποίους ένα πείραμα δεν είναι δίκαιο.	Το παιδί αποφασίζει ότι για να βεβαιωθεί εάν τα υλικά του βυθίζονται στο νερό χρειάζεται να πάρει μία λεκάνη με νερό και να βάζει ένα-ένα τα υλικά τους μέσα. Εάν το κάθε υλικό μένει στην επιφάνεια του νερού τότε επιπλέει, εάν πηγαίνει στον πάτο της λεκάνης τότε βυθίζεται.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΛΕΟΝ ΣΥΝΘΕΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ (ΔΙΕΡΓΑΣΙΩΝ) ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ	Μοντελοποίηση Το παιδί να (α) οικοδομεί, (β) αξιολογεί, (γ) χρησιμοποιεί και (δ) περιγράφει μοντέλα ως αιτιατές αναπαραστάσεις φυσικών φαινομένων ή πτυχών τους.	1. Οικοδόμηση αναπαραστάσεων φυσικών φαινομένων (μοντέλων) μέσα από δεδομένα και παρατηρήσεις. 2. Οικοδόμηση αναπαραστάσεων (μοντέλων) του ίδιου φυσικού φαινομένου με διαφορετικό μέσο μοντελοποίησης. 3. Σύγκριση του μοντέλου που οικοδομήθηκε με το αντίστοιχο φυσικό φαινόμενο. 4. Σύγκριση δύο ή περισσότερων μοντέλων του ίδιου συστήματος και αιτιολόγηση για το ποιο είναι το καλύτερο ως προς τη σαφήνεια αναπαράστασης του φυσικού φαινομένου. 5. Βελτίωση του μοντέλου που οικοδομήθηκε με βάση το φυσικό φαινόμενο. 6. Εφαρμογή του/των μοντέλου/ων που οικοδομήθηκαν για την επεξήγηση λειτουργίας νέων φυσικών φαινομένων. 7. Κατανόηση της χρησιμότητας των μοντέλων ως εργαλείων οικοδόμησης κατανόησης για τα φυσικά φαινόμενα που αναπαριστούν. 8. Κατανόηση του ότι διαφορετικά μοντέλα μπορούν να	Το παιδί ετοιμάζει ένα διάγραμμα στο οποίο δείχνει ότι φως (ακτίνες) από μία φωτεινή πηγή (φανάρι) ταξιδεύει προς ένα αντικείμενο. Το αντικείμενο σταματά τις ακτίνες του φωτός που προσπίπτουν πάνω του, δημιουργώντας από πίσω του μία περιοχή χωρίς φως (σκιά του αντικειμένου).
---	--	---	--

		αναπαραστήσουν εξίσου καλά το ίδιο φυσικό φαινόμενο.	
	Διερεύνηση Το παιδί να εντοπίζει ένα διερευνήσιμο ερώτημα και να σχεδιάζει μια πορεία έρευνας, συλλογής, οργάνωσης και ερμηνείας δεδομένων ώστε να βρεθεί μια απάντηση.	1. Αναδιατύπωση δοσμένων προβλημάτων και ερωτημάτων με τα λόγια των παιδιών. 2. Χρησιμοποίηση της μεθόδου της δοκιμής και του σφάλματος για την επίλυση. 3. Αναγνώριση παραγόντων που πιθανόν να επηρεάζουν ένα φαινόμενο. 4. Εισήγηση πιθανών προσεγγίσεων και υλικών τα οποία πιθανόν να χρειαστούν για τη λύση του προβλήματος. 5. Εκτέλεση πειραμάτων και διατύπωση απαντήσεων στο αρχικό πρόβλημα, λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα. 6. Διάκριση πιθανών λύσεων στο πρόβλημα και σχεδιασμός μερικών σταδίων της πορείας για τη λύση που φαίνεται πιο λογική. 7. Λαμβάνεται υπόψη η αναγκαιότητα του σχεδιασμού βήμα προς βήμα. 8. Εντοπισμός και επεξήγηση διαφορών μεταξύ των προβλέψεων του και των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τη διερεύνηση.	Στο κέντρο μάθησης «Εκπομπή Μαγειρικής», σε ελεύθερο παιχνίδι, τα παιδιά αναμιγνύουν υλικά και παρατηρούν τη διαλυτότητά τους μέσα στο νερό για να φτιάξουν το γλυκό τους.

		9. Αναγνώριση της σημασίας της αναδιτύπωσης ερωτημάτων σε διερευνήσιμη μορφή. 10. Σχεδιασμός μιας πορείας λύσης και τροποποίησή της κατά τη διάρκεια της εφαρμογής της. 11. Κατά τον σχεδιασμό πειραμάτων, λαμβάνονται υπόψη οι μεταβλητές.	
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΥ	Μηχανιστικός συλλογισμός Το παιδί να περιγράφει τον μηχανισμό με βάση τον οποίο λαμβάνει χώρα ένα φαινόμενο ή μια διαδικασία, ή με άλλα λόγια, πώς μια διαδικασία συμβαίνει. Ο μηχανιστικός συλλογισμός προκύπτει, συνήθως, μέσα από την ερμηνεία παρατηρήσεων και δεδομένων.	1. Περιγραφή ενός φαινομένου μέσα από παρατηρήσεις. 2. Περιγραφή των συνθηκών κάτω από τις οποίες λαμβάνει χώρα ένα φαινόμενο. 3. Περιγραφή των στοιχείων που λαμβάνουν μέρος στο φαινόμενο. 4. Περιγραφή των συμπεριφορών των στοιχείων που λαμβάνουν μέρος στο φαινόμενο. 5. Περιγραφή των ιδιοτήτων των στοιχείων που λαμβάνουν μέρος στο φαινόμενο. 6. Περιγραφή των σχέσεων των στοιχείων που λαμβάνουν μέρος στο φαινόμενο.	Το παιδί κατανοεί ότι για να παραχθεί μία σκιά (φαινόμενο) χρειάζεται μία πηγή φωτός, ένα αδιαφανές αντικείμενο και ένα «πέτασμα» (στοιχεία φαινομένου). Το φως (στοιχείο φαινομένου) ταξιδεύει από τη φωτεινή πηγή και όταν προσκρούει στο αντικείμενο δεν μπορεί να προχωρήσει περισσότερο (συμπεριφορά στοιχείου). Επειδή το φως κινείται ευθύγραμμα (ιδιότητα στοιχείου), πίσω από το αδιαφανές αντικείμενο δημιουργείται μία περιοχή απουσίας φωτός, η οποία συνήθως έχει το ίδιο σχήμα/περίγραμμα με το αδιαφανές αντικείμενο.
	Αναλογικός συλλογισμός Το παιδί να περιγράφει τις συσχετίσεις, τις αντιστοιχίες και τους περιορισμούς στις αντιστοιχίες μεταξύ δύο διακριτών συστημάτων.	1. Αναγνώριση δοσμένων αναλογιών. 2. Παραγωγή αναλογιών μέσα από εμπειρίες. 3. Χρήση αναλογιών για επεξήγηση φυσικών φαινομένων. 4. Σύγκριση διαφορετικών αναλογιών οι οποίες εξηγούν το ίδιο φαινόμενο	Το παιδί κατανοεί ότι η προσθήκη ζάχαρης σε νερό, δημιουργεί κάτι ανάλογο με το αλμυρό νερό της θάλασσας. Το νερό της θάλασσας περιέχει αλάτι, που αν και δεν φαίνεται, δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει μέσα στο νερό. Το παιδί κάνει συνδέσεις και με την εμπειρία της αλυκής στο ακρωτήριο της

		5. Αξιολόγηση διαφορετικών αναλογιών οι οποίες εξηγούν το ίδιο φαινόμενο εντοπίζοντας την καταλληλότερη αναλογία για την επεξήγηση του φαινομένου.	Λεμεσού που έχει επισκεφτεί, όπου η εξάτμιση του θαλάσσιου νερού το καλοκαίρι, αφήνει ως υπόλειμμα το αλάτι.
ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΕΜΠΕΙΡΙΩΝ	Το παιδί να αποκτήσει ποικιλία εμπειριών μέσα από αλληλεπίδραση με αντικείμενα, τον περιβάλλοντα κόσμο και φαινόμενα. Το παιδί να αποκτήσει εμπειρίες μέσα από ποικιλία δραστηριοτήτων (κατασκευές, πειραματισμό, παιχνίδι, συζήτηση). Το παιδί να συνειδητοποιήσει τις εμπειρίες και να τις συσχετίσει με φυσικά φαινόμενα. Το παιδί να χρησιμοποιεί τις εμπειρίες για να τεκμηριώσει ιδέες, έννοιες, παρατηρήσεις κτλ. Το παιδί να συνειδητοποιήσει την ανάγκη για απόκτηση εμπειριών.	Ανθρώπινο σώμα-Χρήση ματιών, αυτιών, μύτης, γλώσσας, δέρματος για να γνωρίσει το περιβάλλον. Δυνάμεις και Κίνηση-Πολλά αντικείμενα πέφτουν προς τη γη, αν αφεθούν ελεύθερα. Έδαφος-Τα διαφορετικά είδη χώματος διαφέρουν ως προς την εμφάνιση, τη διαπερατότητα, την απορροφητικότητα. Ζώα-Υπάρχουν πολλά διαφορετικά είδη ζώων. Ηλεκτρισμός-Για να ανάψει ένας λαμπτήρας χρειαζόμαστε ένα καλώδιο και μία μπαταρία. Ήχος- Ήχους μπορούμε να παραγάγουμε με διάφορους τρόπους. Θερμότητα-Η μετάδοση θερμότητας σε ένα υγρό σώμα προκαλεί βρασμό. Καιρός- γη- διάστημα-Η ηλιακή ενέργεια μας φωτίζει και μας θερμαίνει. Μαγνήτες-Όλα τα σιδερένια αντικείμενα έλκονται από το μαγνήτη.	Τα παιδιά πειραματίζονται στο «Υδροδοχείο» στο πλαίσιο του πειραματικού παιχνιδιού με διάφορα υλικά (πέτρες, φελλούς, ξύλα, φύλλα, κλειδιά), υφάσματα και δοχεία. Τα παιδιά, στο πλαίσιο μιας εις βάθους μελέτης για τα ζώα, ζωγραφίζουν ζώα. Στον κύκλο προβληματίζονται για το αν οι ζωγραφιές τους ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Αποφασίζουν να οργανώσουν επισκέψεις σε διάφορους χώρους (ζωολογικούς κήπους, ενυδρεία, πάρκα) όπου ζωγραφίζουν επί τόπου τα ζώα. Όταν επιστρέψουν στο σχολείο συγκρίνουν τις ζωγραφιές που έκαναν πριν και κατά τη διάρκεια των επισκέψεων.

		Νερό- Το νερό μπορεί να αλλάζει μορφή και μπορεί να επανέρχεται σε προηγούμενη μορφή. Οικολογία-Οι ανθρώπινες επεμβάσεις στο περιβάλλον προκαλούν αλλαγές στην ισορροπία της φύσης. Ύλη-Τα υλικά σώματα διαφέρουν στα επιμέρους χαρακτηριστικά τους (όγκο, μάζα, σχήμα, μέγεθος, βάρος). Φυτά-Υπάρχουν πολλά διαφορετικά είδη φυτών. Φως-Οι πηγές φωτός ταξινομούνται σε φυσικές και τεχνητές. Χώρος και χρόνος-Η θέση ενός αντικειμένου στον χώρο καθορίζεται από τη σχετική του θέση με άλλα αντικείμενα ή σημεία.	
ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΣΤΑΣΕΩΝ	Το παιδί να αναπτύξει θετικές στάσεις στον φυσικό κόσμο.	Απόκτηση των ακόλουθων συμπεριφορών-στάσεων: • Σεβασμός, ενδιαφέρον και αγάπη για το φυσικό περιβάλλον και συμβολή στη διατήρησή του. • Ευαισθησία στην ανάγκη κατάλληλης φροντίδας των ζωντανών οργανισμών.	Στο κέντρο μάθησης του «Εργοστασίου Ανακύκλωσης», σε ελεύθερο παιχνίδι, τα παιδιά συζητούν για την ανακύκλωση και τη σημαντικότητά της και δίνουν συμβουλές στους επισκέπτες του εργοστασίου.
	Το παιδί να αναπτύξει θετικές στάσεις απέναντι στη διαδικασία μάθησης.	Απόκτηση των ακόλουθων συμπεριφορών-στάσεων: • Σεβασμός του αντικειμένου που μελετά και ερευνά. • Επιθυμία για εξερεύνηση και πειραματισμό.	Το παιδί να προστρέχει στο πορτφόλιο καταγραφών της χρονιάς για να στηρίζει τις απόψεις του.

		• Διατήρηση του ενδιαφέροντος για παρατηρήσεις εκτεταμένης χρονικής διάρκειας. • Επιθυμία για επανάληψη δοκιμής σε περίπτωση αποτυχίας. • Προσεκτική εξέταση των γεγονότων και εξαγωγή συμπερασμάτων. • Επιμονή για αναζήτηση λύσεων. • Επιμονή για ολοκλήρωση της προσπάθειας. • Επιθυμία για αλλαγή προσέγγισης που αφορά στην επίλυση ενός προβλήματος, με βάση τις εμπειρίες και τα δεδομένα. • Αντίληψη του ότι γίνεται πιο πειστικό όταν η άποψη τεκμηριώνεται με δεδομένα και όταν επεξηγείται ο συλλογισμός.	
	Το παιδί να αναπτύξει θετικές στάσεις απέναντι σε συνεργατικές διαδικασίες.	Απόκτηση των ακόλουθων συμπεριφορών-στάσεων: • Επιθυμία συμμετοχής σε ομαδική εργασία και συνεργασίας. • Επιθυμία εξέτασης με κριτικό πνεύμα των αποτελεσμάτων της δουλειάς του ίδιου παιδιού και των άλλων παιδιών. Σεβασμός των απόψεων και εκτίμηση των ιδεών των άλλων.	Το παιδί συλλέγει δεδομένα σε προσωπικό επίπεδο, τα οποία αργότερα μοιράζεται με τα άλλα παιδιά. Στη συνέχεια τα δεδομένα καταγράφονται σε ομαδικό επίπεδο και ανακοινώνονται στην υπόλοιπη τάξη.

	Το παιδί να αναπτύξει θετικές στάσεις απέναντι στις Φυσικές Επιστήμες ως αντικείμενο έρευνας.	Απόκτηση των ακόλουθων συμπεριφορών-στάσεων: • Σεβασμός των αποτελεσμάτων των ερευνών • Ανοικτό πνεύμα • Αποφυγή δογματισμού – σκεπτικισμός • Αντικειμενικότητα • Αποφυγή προκαταλήψεων και δεισιδαιμονιών • Υπευθυνότητα	Το παιδί αποδέχεται το συμπέρασμα που προκύπτει από τις παρατηρήσεις και τα πειράματά του.
--	--	---	---

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ	Το παιδί να οικοδομήσει συμβολικές αναπαραστάσεις (έννοιες) στην προσπάθεια επεξήγησης φαινομένων του φυσικού κόσμου. Το παιδί να περιγράφει σχέσεις μεταξύ εννοιών. Το παιδί να αναγνωρίσει την ανάγκη για οικοδόμηση εννοιών. Το παιδί να κατανοήσει τις έννοιες ως ανθρώπινα κατασκευάσματα και τον ρόλο τους στην επεξήγηση φαινομένων και στην ικανοποίηση καθημερινών αναγκών.	Ανάπτυξη εννοιολογικής κατανόησης για έννοιες που συσχετίζονται με: Ανθρώπινο Σώμα • Κύρια μέρη του ανθρώπινου σώματος. • Οι ανθρώπινες ανάγκες που πρέπει να ικανοποιηθούν για να επιβιώσουμε. • Οι αισθήσεις πληροφορούν το σώμα για το περιβάλλον. Δυνάμεις και Κίνηση • Αργά–γρήγορα (ταχύτητα) • Η εξάσκηση δύναμης γίνεται με το τράβηγμα ή το σπρώξιμο ενός σώματος από άλλο. Έδαφος • Χαρακτηριστικά εδαφών • Χαρακτηριστικά πετρωμάτων Ζώα • Είδη ζώων • Τρόποι κίνησης ζώων • Οι ανάγκες των ζώων Ηλεκτρισμός • Απλό Ηλεκτρικό Κύκλωμα • Αγωγοί – Μονωτές Ήχος • Πηγές ήχου • Παραγωγή ήχου • Χαρακτηριστικά ήχων Θερμότητα- Θερμοκρασία • Θερμικές αλληλεπιδράσεις	Στο παιχνίδι με παιδαγωγικό υλικό, σε δομημένο παιχνίδι, τα παιδιά συναρμολογούν παζλ με το ανθρώπινο σώμα. Το παιδί να αναφέρει ότι ένα αντικείμενο που πέφτει ελεύθερα κινείται πιο γρήγορα από ένα αντικείμενο που κινείται σε ένα κεκλιμένο επίπεδο. Στο πλαίσιο του παιχνιδιού με κανόνες υπάρχει ένα αυτοσχέδιο παιχνίδι λίμνης όπου μέσα υπάρχουν διάφορα είδη ζώων και τα παιδιά πρέπει να ψαρέψουν τα ζώα που δεν ανήκουν στη λίμνη. Το παιδί να αναφέρει ότι ένα υλικό είναι μονωτής όταν καθώς το παρεμβάλλουμε
---	--	--	---

		Καιρός–Γη– Διάστημα • Ημέρα είναι το χρονικό διάστημα από την ανατολή μέχρι τη δύση του ήλιου. • Νύχτα είναι το χρονικό διάστημα από τη δύση μέχρι την ανατολή του ήλιου. Μαγνήτες • Μαγνητικές αλληλεπιδράσεις. • Οι μαγνήτες αλληλεπιδρούν μόνο με μερικά αντικείμενα. • Οι μαγνήτες έλκουν και απωθούν άλλους μαγνήτες. Νερό • Τήξη-πήξη • Βρασμός • Υδροπερατότητα - Απορρόφηση - Βύθιση-Πλεύση Οικολογία • Οτιδήποτε υπάρχει γύρω μας αποτελεί το περιβάλλον μας. Ύλη • Τα αντικείμενα αποτελούνται από διάφορα υλικά: – ξύλο, χώμα, νερό – Ύφασμα, χαρτί, πλαστικό, μέταλλο Φυτά	σε ένα ηλεκτρικό κύκλωμα προκαλεί τον λαμπτήρα να σβήσει. Το παιδί να αναφέρει ότι όταν δύο σώματα έρθουν σε επαφή, το θερμότερο δίνει θερμότητα προς το λιγότερο θερμό. Στο κέντρο μάθησης του Δελτίου Καιρού, σε ελεύθερο παιχνίδι, τα παιδιά προσποιοούνται τους παρουσιαστές καιρού και παρουσιάζουν τον καιρό.
--	--	---	--

		• Είδη φυτών (δέντρα, θάμνοι, πόες) • Τα μέρη του φυτού • Τα φυτά είναι ζωντανοί οργανισμοί και φυτρώνουν, αναπτύσσονται, πολλαπλασιάζονται, πεθαίνουν – ξηραίνονται Φως • Το φως είναι η αιτία που βλέπουμε • Σκοτάδι: από την παντελή έλλειψη φωτός προκύπτει το σκοτάδι • Διαφανή, αδιαφανή και ημιδιαφανή σώματα • Το φως προέρχεται από διάφορες πηγές και ταξιδεύει • Δημιουργία Σκιάς • Χαρακτηριστικά σκιάς Χώρος και χρόνος • Μπροστά, Πίσω, Μετά, Μακριά, Κοντά, Μέσα, Πρωί, Βράδυ • Συγχρονισμός δραστηριοτήτων – Δίπλα, Έξω, Αργά, Γρήγορα, Πάνω στο, πάνω από, Κάτω από • Συγχρονισμός γεγονότων Πριν, Μεσημέρι	Στο κουκλοθέατρο, σε ελεύθερο παιχνίδι, υπάρχει ένα αυτοσχέδιο κουκλοθέατρο με μαγνήτη και κάποιες γαντοκούκλες/φιγούρες έχουν μαγνήτες και άλλες όχι. Τα παιδιά παίζουν με τις γαντοκούκλες και εξερευνούν ποιες από αυτές θα χρησιμοποιήσουν για την παράστασή τους. Τα παιδιά, στο πλαίσιο μιας δομημένης δραστηριότητας, εντοπίζουν ότι χρειάζεται να βρουν ένα τρόπο για να αποφασίσουν ποια υλικά είναι κατάλληλα (μη υδροπερατά) για να χρησιμοποιήσουν για την κατασκευή μίας ομπρέλας. Το παιδί να αναφέρει ότι τα αντικείμενα αποτελούνται από διάφορα υλικά: ξύλο, χρώμα, νερό, ύφασμα, χαρτί, πλαστικό, μέταλλο.
--	--	--	---

			Στο κέντρο μάθησης του ανθοπωλείου, σε ελεύθερο παιχνίδι, τα παιδιά δίνουν συμβουλές φροντίδας των φυτών και λουλουδιών. Στο κέντρο μάθησης του θεάτρου σκιών σε ελεύθερο παιχνίδι, τα παιδιά παίζουν με τις φιγούρες και δημιουργούν σκιές.
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑΣ	Το παιδί να κατανοήσει τη φύση και τα χαρακτηριστικά της επιστημονικής γνώσης (δηλαδή του τρόπου με τον οποίο δομείται, εξελίσσεται, εγκυροποιείται).	Χαρακτηριστικά της επιστημονικής γνώσης: • έχει ιστορία, εξελίσσεται και αλλάζει • είναι ένα ανθρώπινο, κοινωνικό προϊόν • είναι άμεσα συνδεδεμένη με την καθημερινότητα και τις ανθρώπινες ανάγκες όπως αυτές ορίζονται μέσα από τον χώρο και τον χρόνο • μπορεί να ανακαλυφθεί/επινοηθεί από τον καθένα με διαφορετικό τρόπο.	Το παιδί κατανοεί ότι για να είναι μια απάντηση «ορθή» θα πρέπει να στηρίζεται σε δεδομένα τα οποία επαληθεύτηκαν μέσα από πειράματα περισσότερες από μία φορές.

	Το παιδί να κατανοήσει τη δυναμική αλλά και την αβέβαιη φύση της επιστημονικής γνώσης.	Χαρακτηριστικά της επιστημονικής γνώσης: • η επιστήμη στηρίζεται τόσο σε εμπειρικά δεδομένα όσο και στη δημιουργικότητα και φαντασία • το λάθος, η αποτυχία και η διαφωνία αποτελούν σημαντικά συστατικά στην εξέλιξη της επιστημονικής γνώσης.	Το παιδί κατανοεί ότι μία «ορθή» απάντηση μπορεί να αλλάξει υπό το φως νέων δεδομένων και παρατηρήσεων.
--	---	---	--